

Sancti Johannis Baptistae

av

Johan Truedsson von Wöhrn

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	II
Inledning	1
Byggnationen	2
Kyrkans storlek	8
Utsidans utsmyckning	9
Altaruppsats och altare	12
Predikstolen	15
Orgeln	17
Epitafier, begravningsvapen och gravstenar	21
Dopfunt och ljusredskap	25
Kyrkbänkar och stolar	25
Kyrkans klockor	26
Historiska axplock	29
Rivningen	34
Inventariernas öden	36
Gamla kyrkans grund	41
Fuskbygge - eller?	52
S:t Hans som modell	60
En skånsk tvilling	61
Series Pastorum	66
Källförteckning	67
 Bilaga - grundplan	 69
Bilaga - kyrkans höjdmått	70
Bilaga - Emil Johanson Thor	71
Bilaga - Abraham Wuchters	72
Bilaga - Carl Georg Brunius	73
Bilaga - Gamla kyrkans grund - före och efter	74
Bilaga - Sankt Hans i 3D	75
Bilaga - en kyrkas anatomi	76

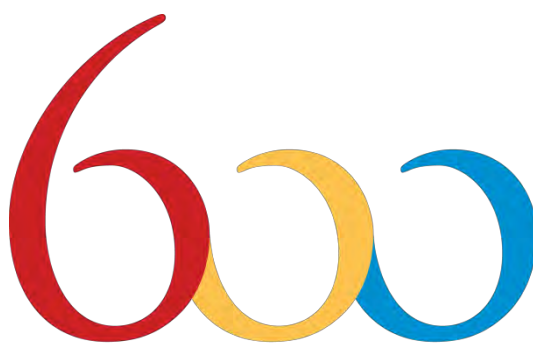
FÖRORD

Kyrkor har genom århundraden varit otroligt viktiga byggnader i kristna samhällen. De har fungerat som mötesplatser. Folk har döpts, konfirmerats, gift sig och begravts i kyrkor. Gudstjänster, nattvarder och andakter har varit viktiga för människor som en hjälp att hålla modet uppe under svåra tider. Människor har gått till kyrkor för att bekänna brott eller synder. De har fungerat som uppvisningsobjekt för nya stilar inom arkitektur. De har blivit rikligt försedda med prydnader och på så vis fungerat som flaggskepp för samhällen. En av alla dessa kyrkor var *Sancti Johannis Baptistae*, även kallad *S:t Hans*, som länge var stadskyrka i den unga staden Landskrona. Idag kallas den ofta bara "gamla kyrkan".

"Gamla kyrkan" var en byggnad som folk idag i allmänhet känner till, men som de inte vet mycket om. Det har redan gjorts mycket arbete i ämnet och för den som vill veta mer är Hans Wåhlins bok från 1939, *Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken*, den bästa referensen. Denna bok finns att låna på Landskronas stadsbibliotek.

Mycket har dock hänt under de drygt 70 år som gått sedan Wåhlins bok gavs ut. Den mest iögonfallande utvecklingen är givetvis uppkomsten av Internet, som idag utgör en otrolig källa för både tillförlitlig och mindre tillförlitlig information.

Detta arbete, som har utvecklats inom Folkuniversitetet i Landskrona med stadens 600-årsjubileum i åtanke, är ett försök att sammanställa information om den gamla kyrkan, komma med lite nya vinklar och presentera det i format som är tillgängliga för i stort sett alla som är intresserade, bland annat genom publicering på Internet. Alla som vill kan nu lära sig lite mer om den kyrka som under mer än 300 år var en central byggnad i Landskrona.

LANDSKRONA 1413–2013

S:T JOHANNIS BAPTISTAE

Landskronas första stadskyrka

INLEDNING

I Stadsparken i Landskrona ligger *Gamla kyrkans grund*. Detta är platsen där stadens gamla kyrka låg innan den revs på 1700-talet. Rivningen som skedde i samband med det pågående fortifikationsarbetet utfördes så minutiöst att i stort sett inget lämnades kvar. Faktum är att på 1930-talet, när beslut tagits om att gräva fram vad som fanns kvar av kyrkans läge och grund, fann man så lite av originalet att det som syns idag är en rekonstruktion. Endast fragment av tornmuren och korgolvet finns kvar att beskåda.

Vad vet man om den gamla stadskyrkan? Det visar sig att det finns ganska mycket information tillgänglig. Man vet att kyrkan omtalats i dokument år 1424 och en gravsten från samma år var placerad vid kyrkans altare, vilket antyder att kyrkan då var invigd. Bygget torde ha påbörjats i samband med att Landskrona år 1413 gavs stadsprivilegier av Erik av Pommern, förmodligen ännu tidigare.

Den nya kyrkan helgades åt Johannes Döparen och fick namnet *Sancti Johannis Baptistae*, men kallades till vardags *S:t Hans* (Bild 1). Kyrkan var ursprungligen katolsk och blev protestantisk efter 1536 då Danmark genomgick den lutherska reformationen och förblev så efter att Skåne erövrats av Sverige 1658. Efter rivningen har två andra kyrkor i Landskrona ärvt namnet Johannes: dels den nya protestantiska kyrkan som invigdes 1961, dels den nya katolska kyrkan (före detta Betelkyrkan, byggd 1905) som invigdes i sitt nya syfte 1995 och som ligger granne med Gamla kyrkans grund.

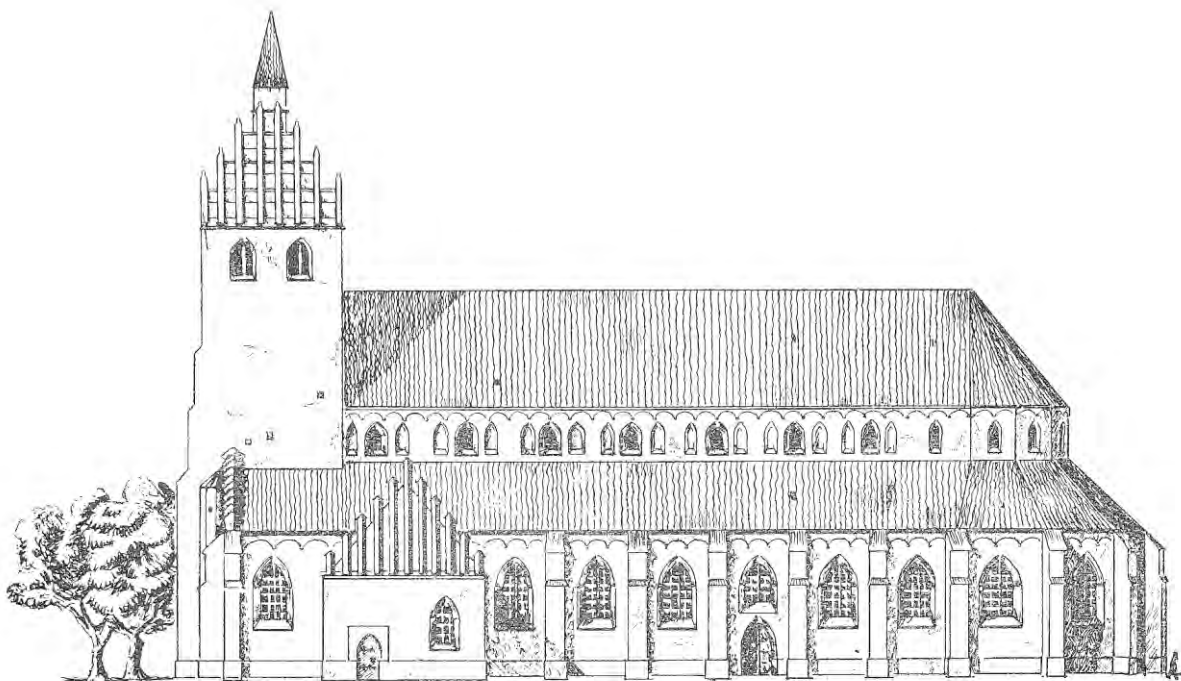

Bild 1. S:t Johannis Baptistae, efter tillbyggnad av vapenhus.

BYGGNATIONEN

Kyrkan började byggas senast vid den tid då Landskrona fick sina stadsprivilegier, men man kan ha börjat tidigare än så. Påbörjandet år 1410 av karmeliterklostret, stadens andra religiösa centrum, visade att kungen hade börjat sätta sina stora planer för den nya staden i verket flera år innan den grundades. Bygget av kyrkan kan ha löpt parallellt med klostret eller påbörjats omedelbart efter att klostret var färdigställt, så att det ena projektet avlöste det andra. De två byggnaderna kom genom sin storlek att dominera stadsbilden (Bild 2).

*Bild 2. Den unga staden Landskrona dominerades totalt av kyrkan och karmeliterklostret.
(Modell av Atsuko Hamanaka, från Landskrona Museums 1400-talsutställning)*

S:t Hans byggdes som en långhuskyrka eller pelarbasilika i stilen baltisk tegelgotik, vilket i kyrkan uttrycktes i bl.a. trappgavlar och mönstermurning (formtegel finns bevarat). Som byggmaterial användes bränt (rött) tegel, även detta typiskt för byggnadsstilen. Kyrkan var som traditionen bjuder förlagd i öst-västlig riktning med torn i väster och kor i öster. Den var treskeppig och mittskeppet reste sig över sidoskeppen så att det skapade mellanrummet gav utrymme åt fönster, en så kallad fönstervåning eller *klerestorium*. Mitt- och sidoskeppen separerades av pelare. Tvärskepp saknades. Strävpelare var inbyggda i sidoskeppens och koromgångens murar. Kyrkans östra del avslutades av en sluten sexsidig koromgång eller *ambulatorium* som ramade in absiden (avslutningen på koret). Denna typ av arkitektur finner sitt ursprung i antika romerska förvaltningsbyggnader som hade samma huvuddrag i konstruktionen (mittskepp med klerestorium, sidoskepp och stödjande kolonnad).

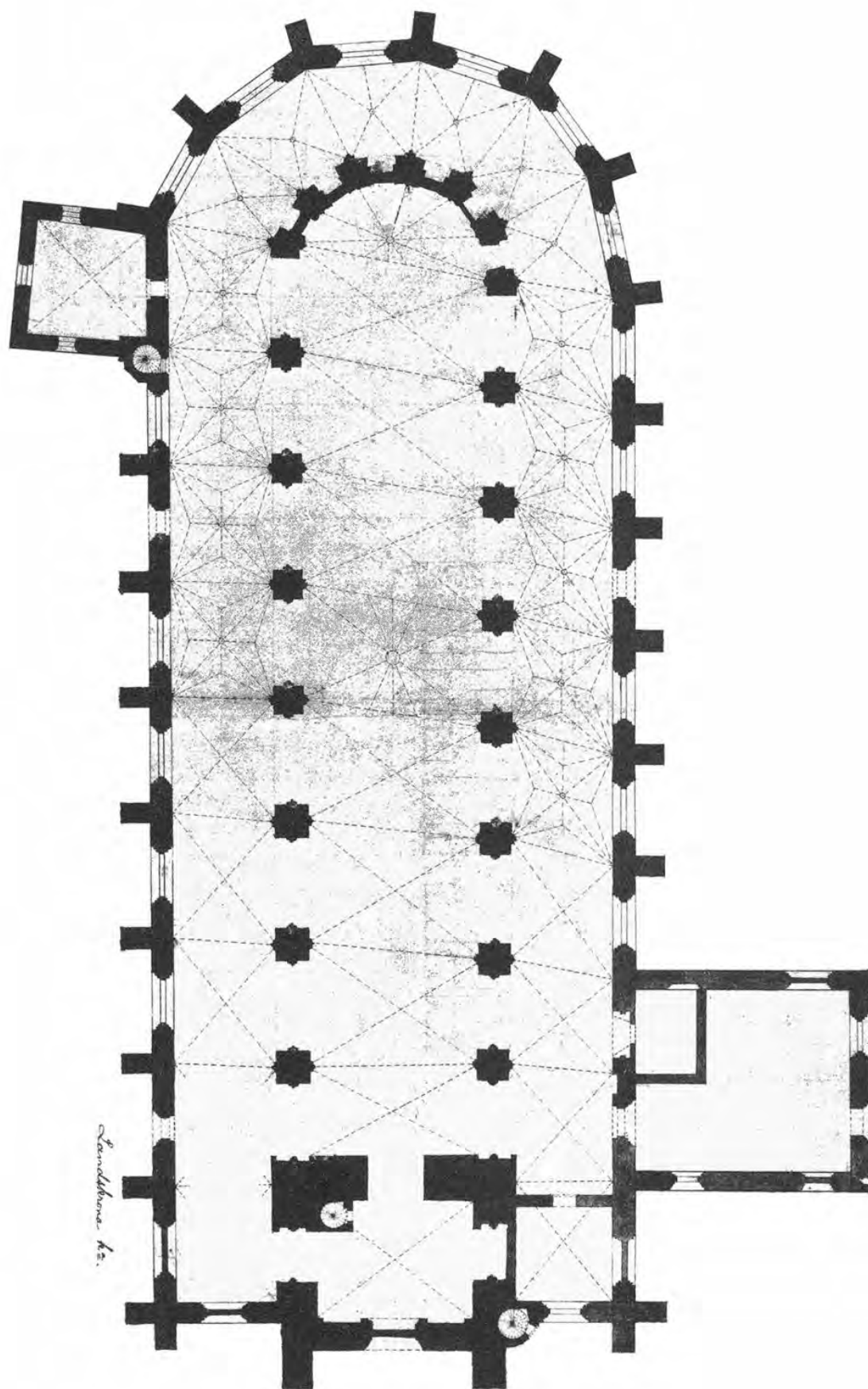

Bild 3. Uppmättningsritning av S:t Johannes Baptistae (C. G. Brunius).

Kyrkan anlades på en fin sandbotten med grundvalar ned till ett djup av 7 fot eller 2,1 meter (1 svensk fot motsvarar 0,296904 m). Enligt författaren Hans Wåhlin började man förmodligen med att från väst mäta ut avstånden mellan pelarna som skulle stötta tornet och mittskeppet. De yttre murarna med sina strävpelare uppfördes förmodligen senare än de inre pelarraderna. Kyrkan ska således ha växt fram från väst till öst och inifrån-utåt.

Arkitekten och filologen Carl Georg Brunius (1792-1869), studerade på sin tid uppgifter om den då rivna kyrkan och hans grundplan (Bild 3) tycks visa ett häpnadsväckande slarv i konstruktionen. Kyrkor kännetecknas bland annat av sin symmetri, men i S:t Hans tycks denna vara obefintlig. Mittskeppets pelare (koromgången ej inräknad) fördelades på två rader, en i norr och en i söder. I båda raderna stod pelarna på olika avstånd från varandra (Bild 4), och i Brunius grundplan var avstånden i genomsnitt större på norra sidan än på den södra. Det verkar inte ha funnits någon konsekvens i mätningen i någon av raderna, vilket ska ha lett till en förskjutning av koromgångens pelare och till att mittskeppets och sidoskeppens murar blev olika långa. Mittskeppets takvalv ska då ha fått olika längd och olika form; medan några var rätvinkliga övergick andra mer till formen av parallelogram. Som salt i såren ökade pelarradernas avstånd till varandra med varje nytt pelarpar, med följden att kyrkan blev bredare ju längre österut man byggde. Detta påverkade givetvis takvalven i motsvarande grad; de blev alltså olika både i längd och bredd!

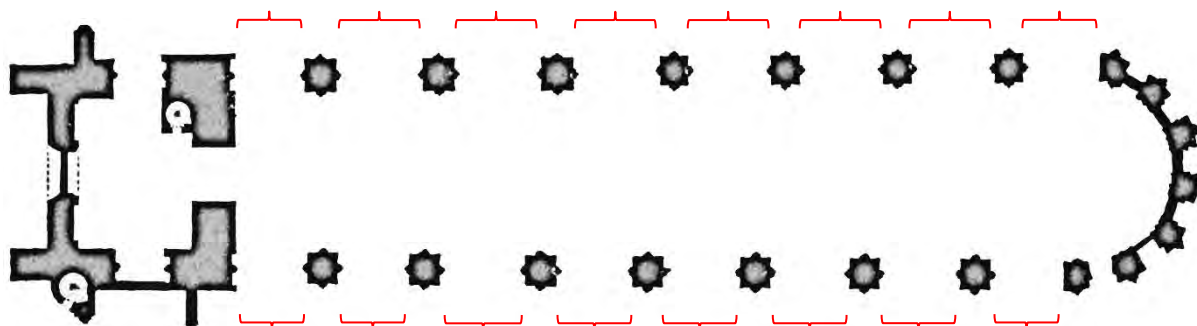

Bild 4. De olika avstånden mellan de inre pelarna (inom raderna) så som de återges i Brunius grundplan ger en ytterligare uppfattning om hur man tycks ha slarvat under bygget.

Enligt Brunius blev till slut norra muren 4,2 m (14 fot) längre än den södra. Vad gäller den ökade bredden i öster kommenterade Brunius denna med att om förhållandet hade varit det motsatta, med den större bredden i väster (vid huvudingången), hade kyrkan framstått som än mer ansevärd för en besökare.

En annan betydande miss enligt grundplanen var av strukturell natur. Detta har att göra med kyrkans så kallade strävpelare, vilka fungerade som inbyggda stöttor till väggarna. Hos S:t Hans stöttade dock dessa enbart sidoskeppens väggar. Mittskeppets murar saknade yttre stöd och försvagades dessutom av fönsteröppningar och nischer (blindfönster). Arkitekten och filologen Carl Georg Brunius (1792-1869), studerade uppgifter om den då rivna kyrkan, och förundrade sig över detta slarv: "Undrom således icke, om kyrkan, som före raseringen ej visade några sättningar, haft flera remnor."

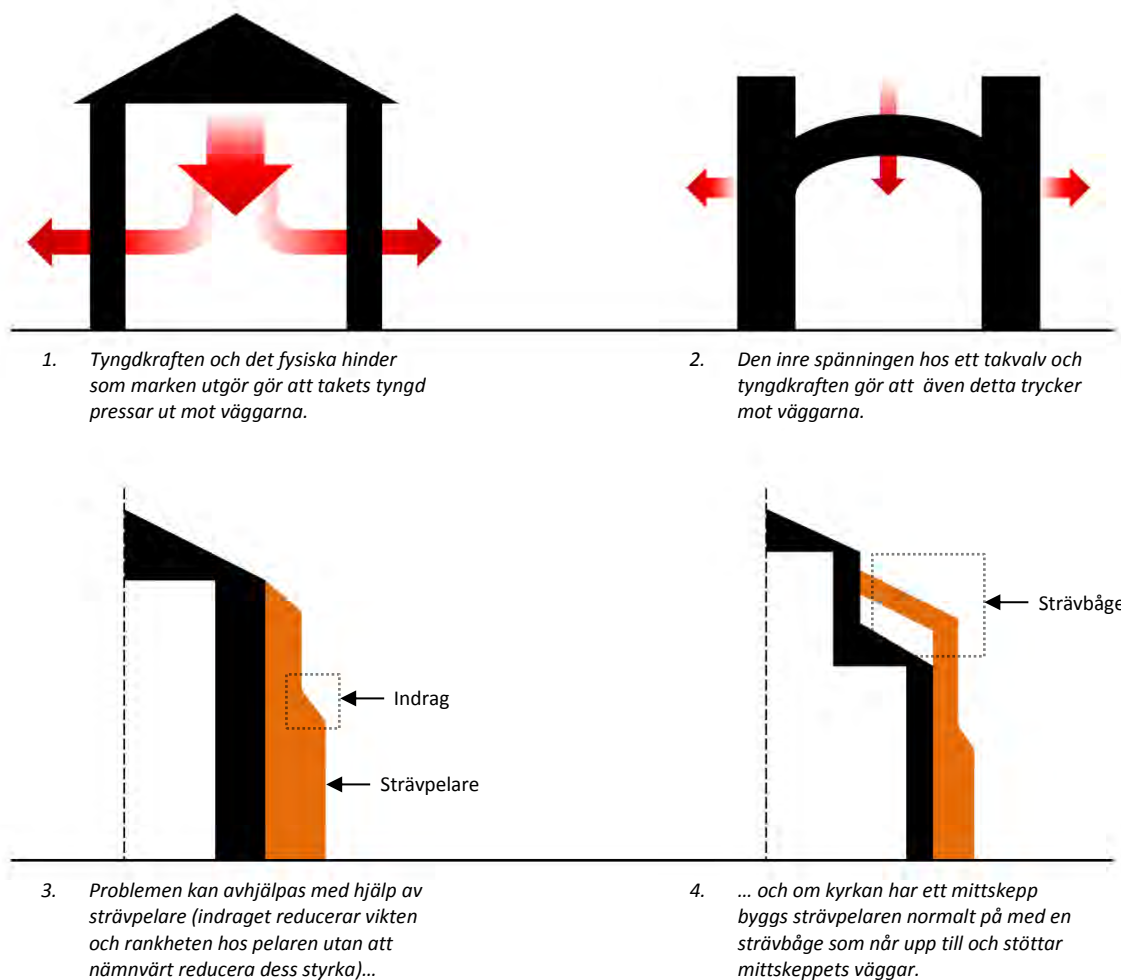

Bild 5. En illustration av de krafter som nödvändiggör strävpelare och -bågar i en kyrka.

Varför har kyrkor strävpelare? Detta är en så pass viktig fråga att den fordrar en mer ingående förklaring. (Bild 5)

Vår planet, jorden, utövar en dragningskraft, vilket innebär att den drar mindre föremål till sig genom sin större massa. Detta är orsaken till att människor känner tyngd när vi går omkring. Vi motverkar dragningskraften genom vårt skelett och vår muskulatur, vilka är anpassade till de förhållanden som råder vid markytan. Men om vi går omkring med t.ex. en stor packning på 20-30 kg upplever vi att vi blir mindre rörliga. Vi känner då ofta att vi vill bli av med vikten, eller åtminstone bli avlastade.

Ovanstående principer gäller även för byggnader. Tak har en tyngd vilken riktas nedåt pga. jordens dragningskraft. Taket utövar då en kraft på de underliggande väggarna, men eftersom dessa inte gärna kan gräva sig nedåt, riktar sig kraften istället åt det håll där den finner spelrum; horisontellt ut från sidorna. Takets tyngd påverkas dessutom av fler faktorer; dess eventuella beläggning väger ned ytterligare (ex: takpannor av plåt), men även naturens krafter inverkar i form av vind, regn och framförallt snö, vilken lägger sig på taket, ökar tyngden och därmed trycket på väggarna. Kyrkor, som i regel är stora byggnader med tunga tak, har väggar som ofta är förstärkta med strävpelare. När en kyrka dessutom har ett mitt-

skepp byggs strävpelarna oftast på med strävbågar vilka når upp till och stöttar skeppets väggar. Mittskeppet bärs även till viss del upp av de inre pelarna, men hos S:t Hans förvärrades problemet av takvalven inne i kyrkan. Ett valv upplever en inre spänning pga. att dess stenar pressas mot varandra; detta i kombination med tyngdkraften gör att valvet vill räta ut sig, vilket resulterar i ett tryck utåt mot väggarna. S:t Hans hade strävpelare men inga strävbågar, vilket innebar att mittskeppets väggar, vilka även var försvagade av fönsteröppningar och nischer, fick bära upp dess tak och valv utan yttre stöd. Detta innebar samtidigt att trycket på sidoskeppens väggar ökade.

Vad gäller kyrktorn har dessa ofta förstärkta (tjockare) murar och detta är inte på grund av tornets tak, vilket oftast är mindre än kyrkans övriga takdelar, utan det är pga. klockorna. Kyrkklockor finns i två huvudformer, svängade klockor och slagklockor (i vissa fall är de både och). När en klocka svänger genomgår hela klockan en rörelse som beroende på dess tyngd kan utöva en enormt påfrestande mekanisk kraft på tornet. Klockan kan även, om den är tillräckligt stor, utöva påfrestningar på tornet i form av ljuden den ger ifrån sig.

Den synbara asymmetrin i kyrkan förstärktes ytterligare av det faktum att strävpelarna tycks ha placerats med mer konsekvens i avståndet till varandra än de inre pelarna. Dessa pelare byggdes samtidigt med murarna och man ska tydligen här ha försökt reparera något av den inre skadan. Medan detta i sin tur tillåtit fönsteröppningarna att placeras med någorlunda konstant avstånd till varandra, ska det ha ökat skevheten i form och placering av sidoskeppens takvalv, eftersom bågarne mellan dessa löpte i en linje från inre pelare till motsvarande strävpelare (något som tydligt framgår av Brunius grundplan). Och även om fönstren och strävpelarna placerats med mer konsekvens, var även här norra och södra sidan förskjutna i förhållande till varandra.

Det fanns två huvudtyper av takvalv i kyrkan: korsvalv och stjärnvalv. Ett korsvalv (Bild 6) är enkelt uttryckt två stycken tunnvalv, formade som halvcylindrar, som vävts samman rätvinkligt mot varandra. I S:t Hans stöttades inte bågarne mellan sidoskeppens takvalv med pilast-rar (väggpelare) utan med kragstenar och stavar som stack ut ett stycke från muren, vilket man kan förmoda utövade ytterligare påfrestning på murarna.

Korsvalven var fyrdelade med undantag från två tiodelade valv där det ena var placerat någorlunda centralt i kyrkan medan det andra var placerat över koret, samt två femdelade valv som var placerade i koromgången. Stjärnvalven placerades i sidoskeppen tillsammans med fler korsvalv, men inte heller här tycks det ha visats någon konsekvens i symmetrin. Grundplanen visar att den norra sidan av kyrkan hade fyra stjärnvalv, den södra fem. Detta ledde givetvis till att den norra sidan väster om stjärnvalven fick fem korsvalv medan den södra fick fyra, så även rädde det tydligen asymmetri.

Även koromgången ska ha fått sin beskärda del av byggs-larvet. Förskjutningen hos det sista pelarparet före koromgången var enligt grundplanen så stor att när man sedan lade till pelarna till denna del av kyrkan blev resultatet att inramningen av koret fick formen av en halvcirkel eller gradskiva som vridits ett antal grader för långt åt höger.

Just den här "vridningen av halvcirkeln" kan fånga uppmärksamheten när det gäller kyrkans synbara brist på symmetri, speciellt med tanke på den senare sakristians liknande vridning. Det verkar nästan som om dessa två delar tycks följa en annan riktning än kyrkan i övrigt.

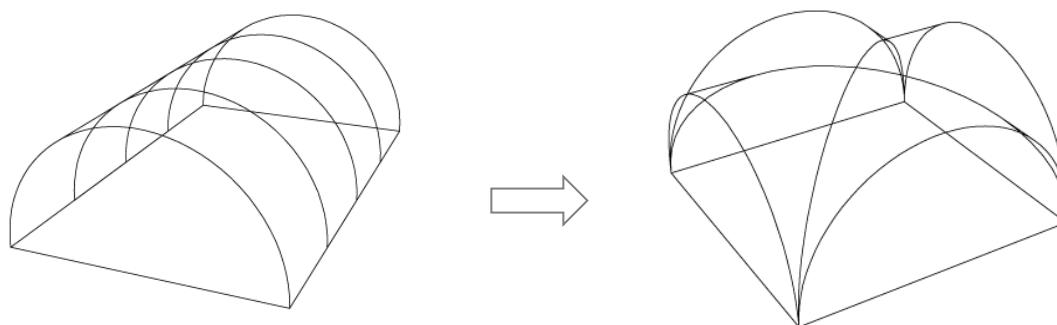

Bild 6. Ett korsvalv är en kombination av två rätvinklade tunnvalv.

Kyrkan var som tidigare nämnts brukbar 1424, men enligt Wåhlin var tornet då ännu inte färdigt och just tornet var enligt honom en avgörande faktor i kyrkans synbara skevhet. Dess murar var mycket tjockare än kyrkans övriga murar och Wåhlin tänkte sig att tornet på grund av detta hade "erövrat mark" från långhuset, med resultatet att det första takvalvet trycktes ihop. När nästa pelarpar sedan skulle utstakas ska man ha mätt ut det normala avståndet för kyrkans takvalv för den norra pelaren, medan man mätt ut det nyare, hoptryckta avståndet för den södra. När detta misstag sedan ska ha upprepats ledde detta till en mycket längre pelarrad i norr. Kyrkans ökande bredd och inkonsekvensen i pelarnas avstånd inom raderna tycks visa att mätningarna i allmänhet utfördes tämligen slarvigt.

Enligt Wåhlin var tornet (och därmed kyrkan) inte färdigtbyggt förrän på 1460-talet, efter ett förmodat avbrott i bygget då Landskrona 1428 angripits och bränts av Hansan. Andra eventuella avbrott är inte kända. Tornet hade förutom pelarna även stöd av de två västligaste och grövsta strävpelarna, som pryddes av tinnar (fyrkantiga upphöjningar). Tornet hade trappgavlar med åtta knoppförsedda stavar per gavel och hade även en spira som reste sig ett stycke uppåt från taket (och kanske ytterligare ornamentering). Tornet hade åtta fönster, fyra på framsidan och två på norra respektive södra sidan, och innehöll även ljus- och ljudöppningar. Tornet var även försett med en vacker urtavla, som satt nära taklisten.

Två utbyggnader av kyrkan gjordes senare: ett vapenhus lades till på den södra sidan nära tornet och en sakristia (prästens omklädningsrum) vid koromgången på den norra. Man vet inte när sakristian tillkom, men den torde ha byggts till i samband med vapenhuset. Den hade en fönsteröppning på varje yttervägg och nåddes endast via ingång inne i kyrkan. Närmast symptomatiskt ska sakristian ha placerats i en påfallande sned vinkel. Vapenhuset, som delvis användes som materialbod (för bl.a. kalk, ståltråd och stegar), hade en ingång och en fönsteröppning på södra sidan, en fönsteröppning mot öst och två mot väst. Taket pryddes av en trappgavel med stavar liknande torngavlarna; vapenhusets stavar var dock grövre och hade enligt Wåhlin en rikare profilering.

Kyrkan hade tre spiraltrappor. Den första hade ingång från tornets södra utsida och ledde upp till våningen ovanför ingången, vilken i sin tur hade en rak trappa längs den södra sidomuren som ledde upp till klockorna. Den andra trappan löpte inne i kyrkan, var hopbyggd

med tornets nordöstra pelare och ledde förmodligen upp till orgelläktaren. Den tredje trappan var belägen inne i kyrkan nära sakristian och ledde upp till kyrkans vindsutrymme.

Färdigbyggd hade S:t Hans totalt 25 inre pelare, varav 4 stöttade tornet och 7 tillhörde koromgången. Resterande 14 utgjorde de fria pelarraderna som stöttade mitskeppet. Mitskeppets pelare var fyrkantiga med en bredd på 1,8 meter (6 fot), medan tornets var betydligt grövre och koromgångens något smalare. Alla pelare hade en motsvarande strävpelare och dessa hade en indragning något över mitten med undantag för tornets stora strävpelare, som hade två. Kyrkan hade åtskilliga fönster; 4 i vapenhuset, 3 i sakristian, 1 på var sida om huvudingången (sidoskeppens gavlar), 21 i sidoskepp och koromgång samt 22 i klerestoriet. Även tornet var försett med flera ljus- och ljudöppningar, varav de största var placerade högst upp i tornet runt klockorna (4 på fram- och baksida och 2 på vardera sidan).

Kyrkan var försedd med totalt fem ingångar, en huvudingång via tornet i väst, samt två mindre ingångar på både norra och södra sidan, varav en ledde in via vapenhuset. Vapenhusets dörr var inte centralt placerad på gaveln, men däremot placerad mitt för öppningen i sidoskeppets mur, som ledde in i själva kyrkan. Runt hela kyrkan löpte dessutom en sockel (en del av kyrkans fundament) med en höjd på 1,1 m vilken stack ut drygt 3 tum eller 7,5 cm (1 svensk tum = 2,4742 cm).

Brunius kommenterade kyrkans synbara byggslarv: *"konung Erik XIII tyckes oakadt allt sitt sträfvande i byggnadsväg icke haft bättre byggmästare än han under sitt regeringsbekymmer haft statsmän."* Han tillade dock: *"En väldig byggnad, som blifvit utförd efter en storartad plan, kan oakadt en mängd felaktiga detaljer aldrig betraktas utan hänförelse af någon, den der icke är af en förblindande konstbildning missledd."* Denna andra kommentar leder vidare till nästa fråga: hur "veldig" var kyrkan?

KYRKANS STORLEK

S:t Hans var med svenska (och danska) mått mätt en stor kyrka, endast något mindre än Lunds domkyrka och i storleksklass med S:t Petri i Malmö. De mått som följer nedan är dels från de militära mätningarna (som arbetade efter duodecimalsystemet med siffran 12 som bas och med alnar och tum som standardmått) och dels från Brunius (som använde sig av decimalsystemet med fot som basenhet). Alla mått har här räknats om till meter och avrundats med en decimals noggrannhet. Militära mått anges med ett (*M*).

* Kyrkans totala längd invändigt var 70,7 m. Dess invändiga bredd var som mest 24,9 m i den östra delen av kyrkan, som minst 24,3 m i den västra. Den invändiga takhöjden var mätt till som mest 22,6 m. Vad gäller kyrkans yta har denna uppskattats till 1490 m².

* Mitskeppet var som mest 10,4 m brett i den östra delen från en bredd på 9,2 m i den västra delen. Murhöjden var 21,2 m (*M*) och med takets 8,9 m inräknat var mitskeppets utvändiga höjd totalt 30,1 m (*M*), vilket innebär att kyrkan med all sannolikhet hade ett stort vindsutrymme (jämför den invändiga höjden, 22,6 m).

* Sidoskeppens största invändiga bredd var 5,6 m i den västra delen för att sedan avsmalna något i östra delen. Murarna var 11,1 m (*M*) höga och 1,2 m tjocka. Takens höjd var 5,7 m, vilket gav en total utvändig höjd på 16,8 m (*M*).

* Tornet hade en murhöjd på 35,1 m (M). Därifrån upp till trappgavelns "översta knoppar" var det ytterligare 9,4 m. Trappgaveln hade en högre höjd än själva taket, vars höjd var mätt till 8,4 m (M). Tornets totala höjd, spiran inräknad, torde ha varit över 50 m.

När man står i gamla kyrkans grund kan man lätt underskatta storleken på S:t Hans. En orsak till detta är att man endast ser den yta som kyrkan täckte. Väggar och tak saknas och därmed har man ingen volym som hjälper perspektivet. Satellitbilder (Bild 7) ger möjligheten att enkelt jämföra S:t Hans och Sofia Albertinas ytor och då kan man få en fingervisning om skillnaden i storlek mellan de två kyrkorna.

Bild 7. Dessa bilder på Gamla kyrkans grund och Sofia Albertina är tagna via Google Earth på samma visningshöjd. Bilderna är med andra ord i samma skala. Som synes längst till höger upptog S:t Hans en betydligt större yta än Sofia Albertina.

UTSIDANS UTSMYCKNING

S:t Hans var väl ornamenterad. Förutom det röda teglet hade kyrkan trappgavlar på torn, sakristia och vapenhus. Tornet kröntes av sin spira (och av en vindflöjel, vilket syns på bilder från 1600-talet och 1700-talet av Erik Dahlbergh resp. Alexander Kastman). Strävpelarna hade en indragning som var både funktionell och estetisk och tornets strävpelare pryddes som tidigare nämnts av tinnar. Sockeln vid kyrkans bas var en del av fundamentet men var även tilltalande för ögat. Klerestoriet pryddes förutom fönster av nischer (blindfönster), ca 30 cm djupa och lika höga som fönstren, som både på norra och södra sidan var placerade på var sida om de första sju fönstren från tornet räknat. Kyrkans taklistverk, *gesims*, var ca 37 cm hög, och till denna slöt en serie bågar, ca 1,7 m breda och 15 cm höga. Fönsteröppningarna pryddes av listverk, *kornischer*, både på in- och utsida, liksom dörrarnas omfattningar (på utsidan). (Bild 8)

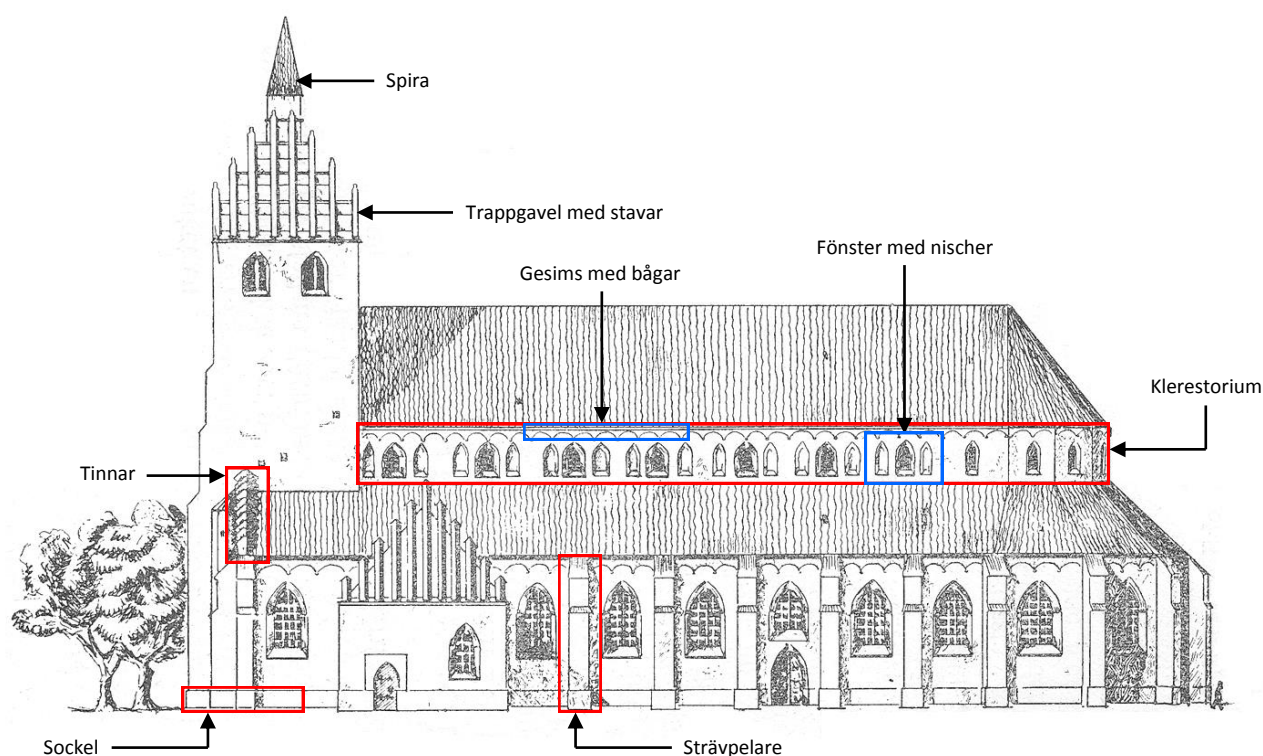

Bild 8. S:t Hans utvändiga utsmyckning.

Under vapenhusets tak löpte totalt två serier av kritstenar (Bild 9) vilka lagts till 1515, året då man förmodar att vapenhuset var färdigbyggt. Två serier löpte under gaveln och den övre fortsatte runt längs sidoväggarna. Av dessa stenar kunde man enligt författaren Nils Eberhard Lovén få fram att Landskrona år 1515 hade två borgmästare, tio rådmän och sex kyrkovärddar. Bilden av de södra och östra banden på nästa sida gjordes av Carl Magnus Espman (1720-1791).

Följande citat från Wählin sammanfattar informationen:

”År 1515 voro Simon Henriksøn och Rasmus Henningsøn borgmästare; därefter uppräknas rådmännen, av vilka Peder Graatop och Jens Olufsen äro kända från andra urkunder. Det är troligt att rådmanslistan räcker t.o.m. Simon Hanssøn; nästa namn Petrus Petri, saknar bomärke och betecknar alltså sannolikt en skrivkunnig, d.v.s. lärd man. Det får betecknas som problematiskt, om man ska våga antaga läsningen Petrus Petri alias Trugilli curatus, ’Peder Pedersen, även kallad Trulsen, kyrkoherde’ men bokstavstecknen ge denna mening, fastän Espman har tolkat dem på annat sätt.

Tutores, kyrkovärddar, bör beteckna de fyra förestående namnen, från Jørgen Lavridssøn till Arild Anderssøn. Betydelsen av de båda nästföljande är oklar; bomärkena ange dock män ur borgerskapet. Jag avstår också från att söka förklara närvaron av de båda herrarna Urne, nämnda efter borgmästare, råd och kyrkoherde.

Sista raden tycks ha innehållit en notis om stadens historia; man anar att den handlar om stadens grundläggning, men den tycks också (kanske med tvivelaktig rätt) ha tolkats på annat vis.”

ALTARUPPSATS OCH ALTARE

Även insidan hade sin utsmyckning. Man vet inte med säkerhet om murar, pelare eller valv visade sina tegelytor eller om de hade vittats (ytbehandlats med vit kalk), målats över eller putsats. Man vet däremot att pelarna pryddes med vackra trestaviga listverk, och allehanda prydnader tillkom efterhand genom kyrkans mer än 300-åriga historia. Kronan på verket var den stora altaruppsatsen (Bild 10) som sannolikt tillkom 1642, under kung Christian IV:s regeringstid. Altaruppsatsen var enligt Wählin 13,7 meter (46 fot) hög.

"Här finnes dett kostbaraste altare i Schåne, som med ducate guld är utstafferat." Detta citat kommer från en person som på 1700-talet gjorde anteckningar om kyrkans inventarier, vari han bekräftade uppsatsens ursprungsår 1642. Med "ducate guld" avsågs förmodligen högkvalitativt bladguld av samma guldtyp som användes till mynten kallade dukater. (Ordet dukat härstammar från latinets *ducatus*, "hertigdöme." De första dukaterna präglades 1140 av Roger II av Sicilien med citatet *"Sit tibi, Christe, datus, quem tu regis, iste ducatus"* - "Åt dig, Kristus, är detta hertigdöme, som Du styr, tillägnat." Hertigdömet avsåg området Apulien i södra Italien.)

Altaruppsatsen var uppdelad i fem avdelningar. Här följer en redogörelse, nedifrån och upp:

- I: Inom en fyrkantig ram visades en bild av nattvarden, den sista kvällsmåltid som Jesus delade med sina apostlar på torsdagsaftonen före sin passion och åtföljande korsfästelse. Två lejon flankerade bilden.
- II: Den andra nivån utgjorde uppsatsens huvudparti och här avbildades korsfästelsen. Bilden var innesluten i en portal med rund båge och hade fyra kolonner på var sida om sig. Mellan dessa stod, i nischer, två kvinnofigurer. Till vänster om korsfästelsen höll en kvinna sin högra arm om ett spädbarn, till höger höll en kvinna en våg i vänster hand.
- III. Den tredje nivån utgjordes av två bilder som flankerade en sköld med den danske kungens emblem (C4). Bilderna (i nischer mellan kolonner) föreställde till vänster Kristi uppståndelse, till höger Kristi himmelfärd. Vid sidorna om denna konstellation stod på fotställningar två män, varav den högra höll ett stort kors.
- IV: Här avbildades Kristi upphöjelse i en nisch mellan två kolonner. I likhet med nivån nedanför flankerades denna bild av två figurer på fotställningar. Den vänstra föreställde Moses med en stav och de två lagtavlorna, den högra föreställde Jesus hållandes en bok och ett stort kors.
- V: Den femte och översta avdelningen utgjordes av tre delar: den nedersta hade ett ansikte som flankerades av två änglar, agerandes sköldhållare. På skölden (den andra delen) stod Guds namn på hebreiska, YHWH (יהוה) eller Yahweh (Iehova på latin). Namnet var inneslutet i en sol och solen i sin tur var omgiven av en krans. Den översta delen visade ärkeängeln Mikael med ett flammande svärd ståendes på en besegrad drake, en referens till den Yttersta domen.

Uppsatsen var utformad med element från både renässans och barock och var rikt utsirad; exempelvis hade de nämnda kolonnerna korintiska kapitäl.

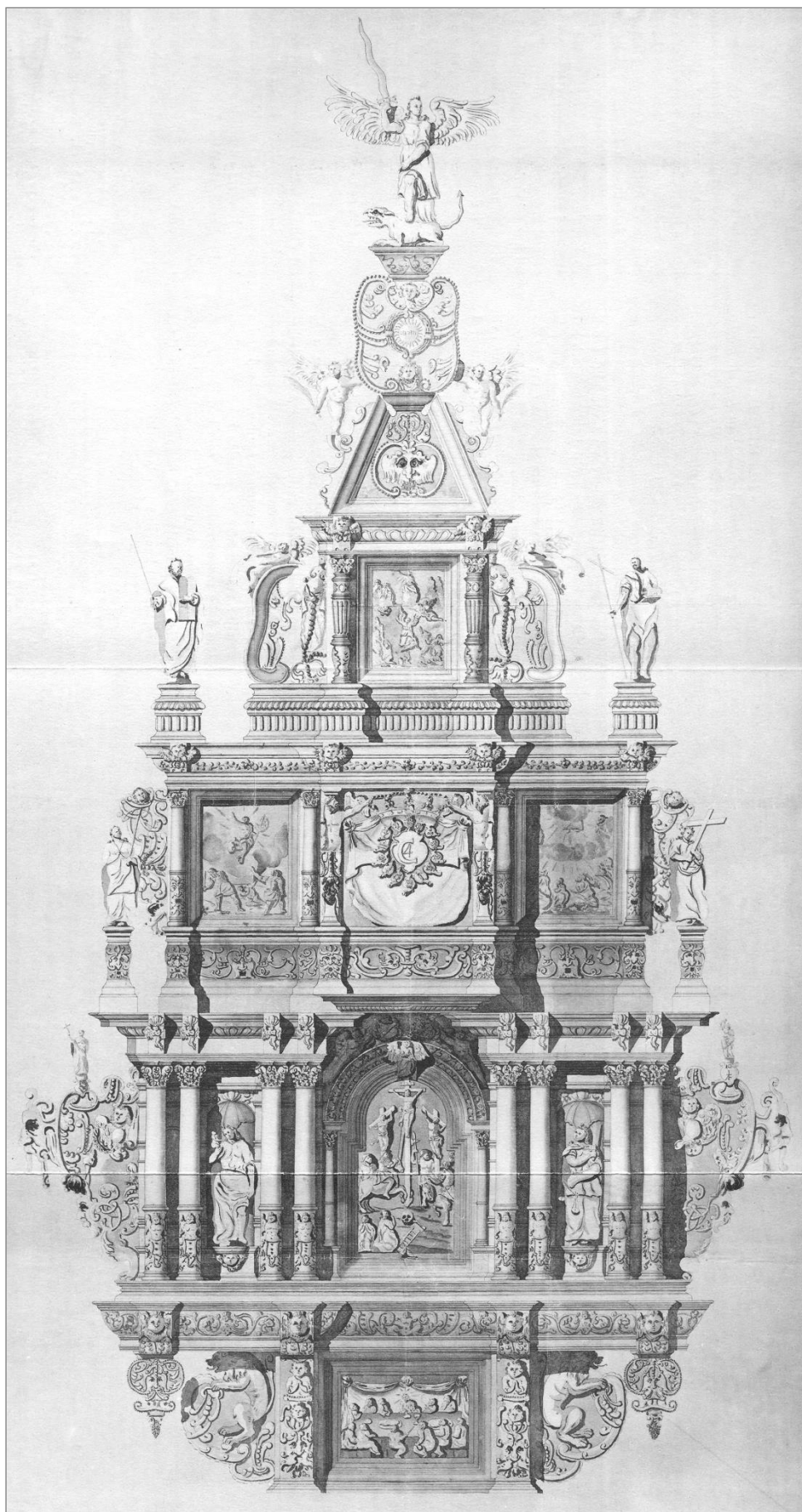

Bild 10. Den magnifika altaruppsatsen från S:t Johannis Baptistae.

Wåhlin säger följande om uppsatsen: "Stommens arkitektoniska uppbyggnad har klarhet och jämvikt och stiger vackert mot höjden med allt lättare konstruktion och alltmer osammansatt rytm för varje ny våning. Detta karaktäristiska barockdrag understrykes av den kraftiga kontrasten mellan framspringande kolonnställningar och tillbakavikande bakgrunder och av de därav framkallade starka skuggverkningarna. Dekorationen av postament, kolonner och bjälklag är rörlig, livfull och omväxlande och ansluter sig harmoniskt till arkitekturen. Som en svaghet kan man kanske beteckna det burspråksliknande framskjutande fältet med Christian IV:s namnchiffer, som tycks likt en balkong springa ett gott stycke framför alla andra delar av det hela. Men i stort sett har altarpuppens centralparti en väl löst helhetsverkan." Wåhlin riktar dock kritik mot krön- och flygelpartier som han anser vara "en annan andas barn". Han påpekar även att 1642 inte nödvändigtvis behöver vara uppsatsens ursprungsår, utan kan gälla en "senare företagen målning och förgyllning". Den sägs dock vara av yngre typ än uppsatsen i S:t Petri i Malmö, som gjordes 1610-11. Upphovsmannen är inte känd.

Själva högaltaret stod mitt i absiden, och var prytt av en altarduk som skiftade med åren; 1678 hade man t.ex. en röd sammetsduk på altaret med den adliga ätten Hvitfeldts vapen och som i kanterna var "besatt med guldposament" (fransar eller liknande). Över denna hade man en vit altarduk, alternativt en röd med ätten Rosenschantz vapen. Lovén menar att man antagligen alternerade med sina altardukar; dock föreskrivs en av vit färg då denna symboliserar svepningen av Jesus Kristus efter hans död på korset.

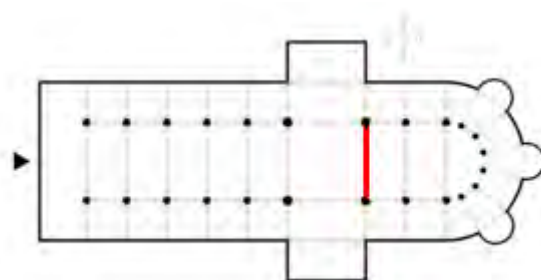

Bild 11. Korskrankets traditionella placering (fetmarkerad med röd färg) i en kyrka.

Framför koret, som var upphöjt med två trappsteg, ska det ha legat ett *korskrank* (Bild 11), ett gallerverk som finns i många kyrkor och som avgränsar kor och långhus (utrymmet för församlingen). Detta skrank antyds endast indirekt i källorna, men det råder inga tvivel om dess existens. Förutom att löpa tvärs över mittskeppet ramade det möjligen in koret, åtminstone fram till koromgångens pelare och kanske även mellan dem.

Andra prydnader inkluderade ett stort *triumfkrucifix* av den typ som vanligen är placerat mellan kor och långhus i en kyrka. I S:t Hans var det placerat över "kordörren", vilket antas avse en genomgång i den västra delen av korskranket.

Det fanns även flera sidoaltare i kyrkan. Ett, *S:ta Anna* (Anna eller Hannah var enligt kristen tradition moder till Jungfru Maria), var stiftat av riddaren Johan Oxe, vilket formellt fastställdes den 6 maj 1480. Denna Oxe fick även tillåtelse av påven åtta år senare att förrätta avlat för de personer som på "dedikationsdagar" besökte och understödde de altare han instiftat. Ett annat sidoaltare kallades *S:t Jørgens altare* eller *Köpmannaaltaret*, och var knutet till Tyska kompaniet i Landskrona. Här hölls varje fredag, efter en gåva av sockenprästen Oluf

Jenssøn 1502, mässor med kollekt om Kristi fem sår och om S:t Jørgen eller S:t Göran som han är känd som idag. (S:t Göran är ett helgon som dog 303 e.Kr. Han var enligt en version romersk officer (*tribunus militum*) i provinsen Syria Palaestina, kristen och av ädel börd, som genom sitt lidande lyckades omvända kejsar Diocletianus hustru Alexandra till kristendomen, varpå de båda led martyrdöden. Han ska enligt en legend även ha dödat en drake.)

PREDIKSTOLEN

Predikstolen i kyrkan vid tiden för rivningen (Bild 12) hade varit uppställd mitt i den norra pelarraden, med uppgång från norra sidogången. Den hade tillkommit 1587 under Fredrik II:s regeringstid i Danmark och var i likhet med den senare altarpopsatsen rikt ornamenterad. Bröstningen, den nedre delen av predikstolen, var på sina sidor prydd med kartuscher med heraldiska vapen eller reliefbilder som ramades in av pilastrar med tillhörande arkivolter (en typ av valvbåge). En kartusch innehöll Danmarks riksvapen, en annan drottning Sofia av Mecklenburgs vapen. Vid sidan om dessa vapen hade snidats reliefbilder av de fyra evangelisterna Matteus, Markus, Lukas och Johannes, och dessa var inneslutna i nischer.

Predikstolens krona pryddes längst upp av en skulptur föreställande Jesus med en segerfana. På framstycket av kronan satt en modell av en träsko i guld till minne av en köpman och tidigare skomakare, som enligt lokal sägen skänkt predikstolen till kyrkan i sin tacksamhet mot Gud över att ha nått framgång på äldre dagar. På ryggstycket återfanns en stor vapensköld med Fredrik II:s och Sofias namnchiffer i guld. Enligt en källa från 1700-talet stod det på predikstolen följande: "*Anno Christi 1587, Friderico ejus Secundo in Dania atq: Norvegica regnante die 28 Aprilis Coroniae hoc opus completum est*" - "I Kristi år 1587, när kung Fredrik II regerade över Danmark och Norge, fullbordades den 28 april detta verk."

Predikstolens prydnader var av renässansstil och konstnären är inte känd med säkerhet; ett förslag har enligt Wählin varit en nordtysk vid namn Jasper Matiessen. Matiessen var instrumental för renässansens införande i dansk träsnideskonst och bland hans verk var predikstolen i S:t Olai-kyrkan i Helsingör.

Om predikstolar i allmänhet kan berättas att de hade en medeltida föregångare i *ambon*. En ambo var ursprungligen ett bärbart podium, varifrån präster kunde sprida sitt budskap till församlingen. Den användes först i äldre basilikor och utvecklades senare till en fast upphöjd plattform, placerad i kyrkans centrum (placeringen och funktionen kunde variera beroende på vilken kyrka som använde dem, exempelvis grekisk-ortodox). Ibland byggdes två stycken, en i norr och en i söder, varav den södra användes för läsning av epistlarna och den norra för evangelierna. Äldre exemplar finns än idag kvar i bl.a. tidiga italienska kyrkor. Ambon är generellt mer förknippad med de ortodoxa kyrkorna men är på väg tillbaka till västerländska kyrkor, då kyrkan eftersträvar mindre högtidlighet i predikan och en större närhet mellan predikanten och församlingen. Ambon representerar då jämfört med den upphöjda och ornamenterade predikstolen en mer jordnära mentalitet.

Predikstolen, som introducerades på 1100-talet, kunde till en början placeras var som helst i det främre kyrkorummet nära koret där det fanns utrymme. Med tiden har predikstolarna dock placerats så nära sakristian som möjligt (på den norra sidan), så att prästen får enkel tillgång till stolen efter att ha förberett sin predikan. Johanneskyrkan i Landskrona, byggd 1961, har en ambo i enlighet med sin karakteristiska enkelhet.

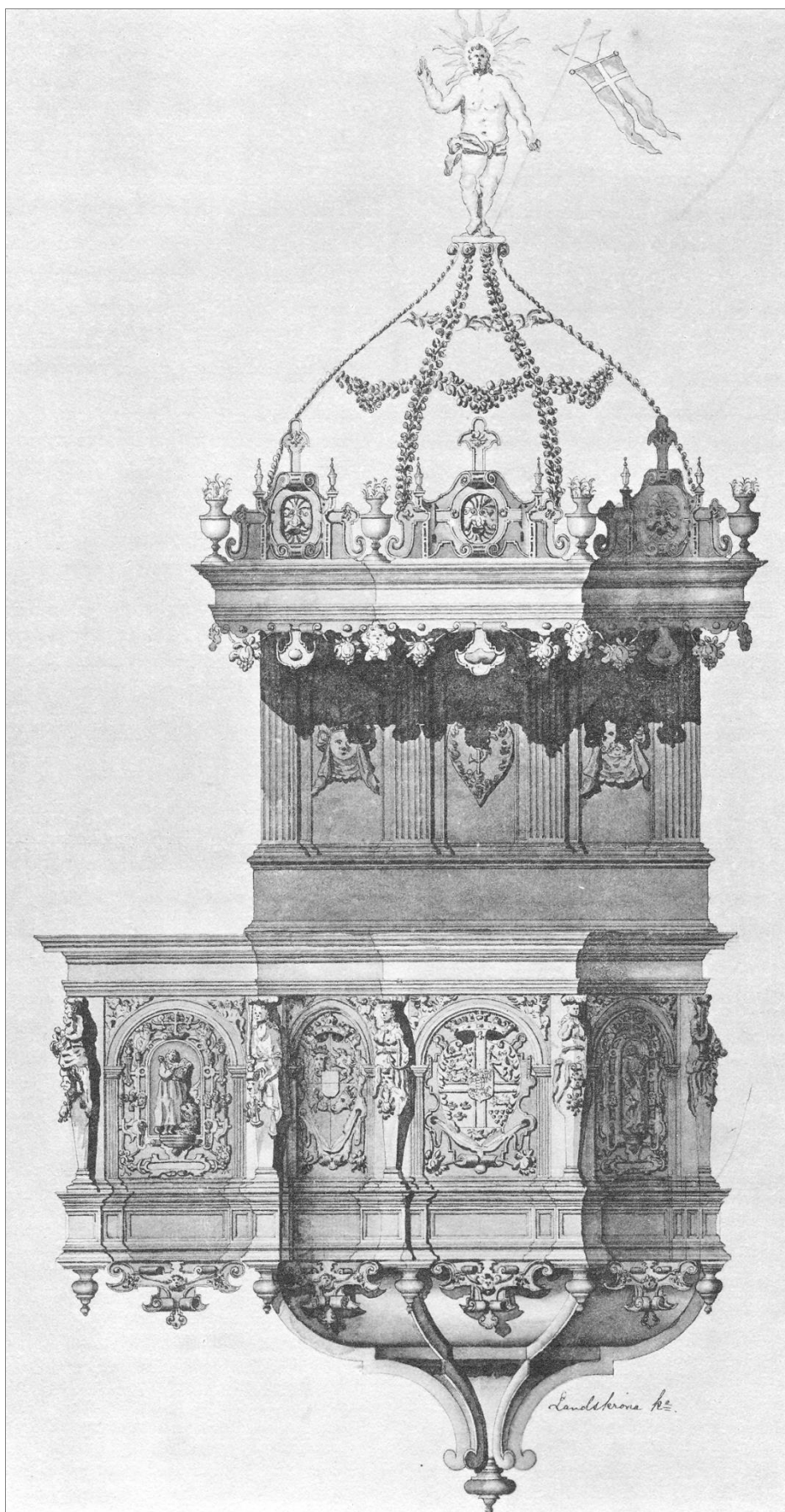

Bild 12. Predikstolen från S:t Johannis Baptistae.

ORGELN

Precis som de flesta kyrkor hade S:t Hans en orgel, men innan vi går närmare in på denna kan det vara på sin plats med en liten introduktion om instrumenttypen i allmänhet. Orgeln uppfanns redan 250 f.Kr. av en grekisk uppfinnare och matematiker vid namn Ktesibios. Hans instrument kallades vattenorgel (*organon hydraulikon*) eftersom lufttrycket alstrades med hjälp av vattentryck. Denna första orgel har sedan vidareutvecklats till de väldiga piporglar som bl.a. länge prytt världens kyrkor och som räknas som de största av alla instrument.

En orgel är ett mycket komplicerat instrument med åtskilliga delar, och delas upp i huvudkomponenterna *regerverk*, *luftverk* och *pipverk*. Regerverket är orgelns manöversystem och består bl.a. av tangenter eller *klaviatur*, varav det finns två typer: manuallaviatur som spelas med händerna och pedalklaviatur som kontrolleras med fötterna. Manuallaviaturen är ofta uppdelad i terrassformade rader eller *manualer*. Regerverket skickar impulser till luftverket, genom vilket spelluft från bälgar eller elektriska fläktar går genom kanaler till luftlådor, som sedan vidarefördelar luften till pipverket. Pipverket är enkelt uttryckt orgelns pipor, dess tonalstrande delar.

Manualerna och pedalerna är kopplade till olika uppsättningar av pipor, och dessa grupper kallas huvudverk, bröstverk och ryggpositiv. Huvudverket, den översta delen, är placerat ovanför bröstverket som ofta ligger något över brösthöjd på organisten. Ryggpositivet är i ibland placerat i orgelläktarens balustrad, ofta bakom ryggen på organisten (och framför resten av orgeln, därav ordet ryggpositiv). Denna del är självständig, har sin egen manual och kan spelas fristående från resten av orgeln. Ibland förekommer även svällverk, vilket då sitter bakom huvudverket. Piporna är förutom de nämnda uppsättningarna uppdelade i serier, där varje serie motsvarar en *stämma*, uppdelade i två huvudtyper, labial- och tungstämmor (även kallade rörverk).

Det finns olika kategorier av piporglar. De delas bland annat in efter principer för överförsel av spelimpulser till pipverken: pneumatisk, mekanisk och elektrisk.

- I) I en *pneumatisk* orgel går spelimpulsen från tangent till pipa via en slang med tryckluft. Detta ger en fördröjning i musiken, vilket ställer stora krav på organisten som musiker då denne inte direkt hör musiken som spelas, utan han/hon måste hela tiden ligga före i sin spelning.
- II) I en *mekanisk* orgel öppnas och stängs pipventilerna med hjälp av ribbor. Detta innebär musik utan fördröjning, men orgeln kan vara något trög att hantera.
- III) I en *elektrisk* orgel slipper man fördröjningar, eftersom impulsen sker elektriskt.

Man delar även in orglar efter olika stilar med olika estetisk och teknisk utveckling beroende på vilken tidsperiod de konstruerats under eller inspirerats av; exempel inkluderar barockorglar och romantiska orglar.

Orgeln i S:t Hans stod uppbyggd på en läktare (Bild 13) i mittskeppets västligaste del. Själva orgelläktaren var upphöjd från läktarens golvplan och tros ha varit byggd som en balkong, vilken sköt fram från tornets östra mur. Läktarens golvbjälklag (horisontell bärande skivkonstruktion) bars upp av en smalare, lådformad underbyggnad, vilken enligt Wåhlin förmodligen var en beklädnad åt de underliggande stolpar som fungerade som det verkliga stödet.

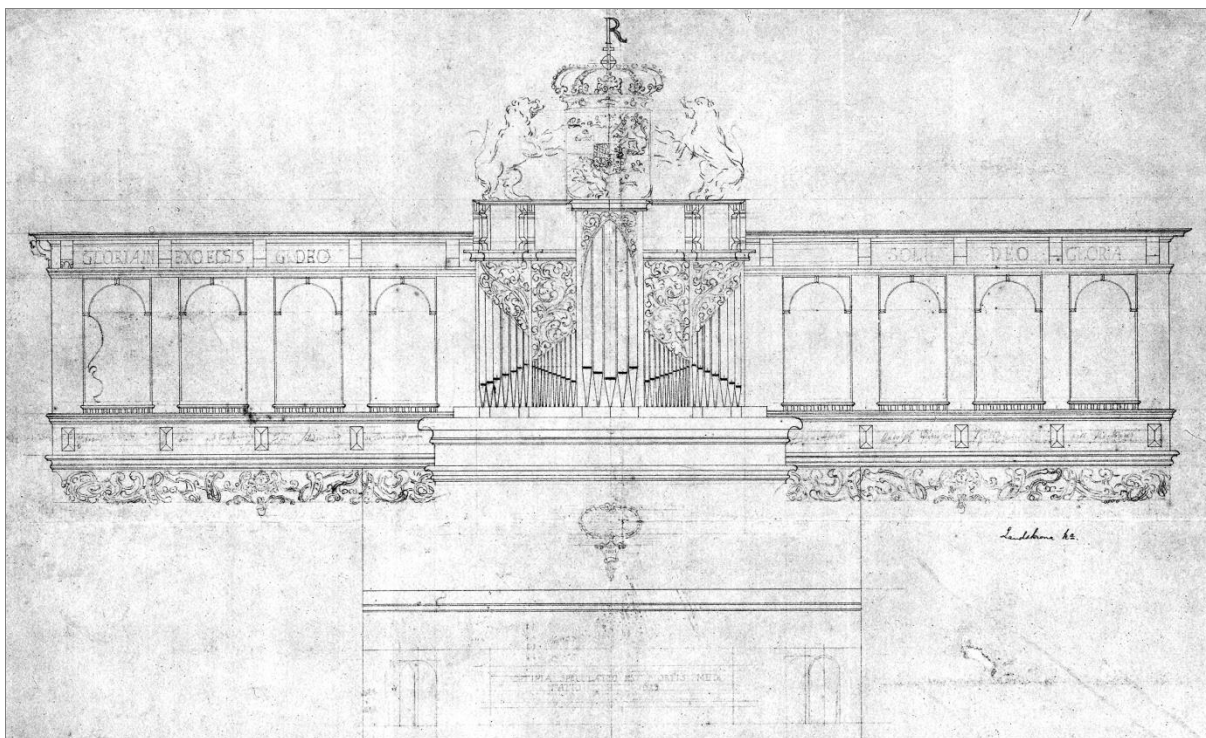

Bild 13. Orgelläktaren med orgels ryggpositiv och det svenska riksvapnet.

Läktaren bestod av olika delar vilka var av olika ålder. Bröstningen eller balustraden var enligt uppgift ungefär ett sekel yngre än orgelverket. Längst ned avslutades läktaren av en bård "vars rörliga broskornamentik förefaller yngre än den strama arkitekturen ovanför".

Ryggpositivet kröntes av det svenska riksvapnet, vilket förmodligen tillkommit efter Skånska kriget (1675-79). Dessa vapen sattes upp *en masse* i skånska kyrkor för att påminna skåningarna om deras nya förpliktelser gentemot den svenska kronan. R:et längst upp stod förmodligen för "Rex" (kung). På balustradens överliggare till vänster om ryggpositivet var präglat orden "*Gloria in excelsis Deo*" (latin för "Ära vare Gud i höjden"). På dess högra sida var präglat citatet "*Soli Deo Gloria*" ("Ära till Gud allena"). Underbyggnaden pryddes av en kartusch innehållande året 1661, och under denna återfanns ytterligare ett latinskt citat: "*Optima Speculatio Est Mortis Meditatio*" ("den bästa visheten är tanken på döden"), med dateringen *Anno 1623*. Teckningen ovanför är enligt Wåhlin ofullbordad och saknar detaljer; bland annat ska delar av balustradens arkitektur saknas.

Med avseende på årtalen kan följande nämnas: balustraden och underbyggnaden kan enligt Wåhlin ha tillkommit 1623. År 1661 genomgick orgeln en omfattande reparation, och reparatören (Hans Christoffer Fritsch) kom hela vägen från Hamburg för att råda bot på problemen. Det råder ingen tvekan om att detta kostade staden en stor summa pengar, och Landskrona "åtnjöt" då dessutom status som nybliven svensk stad, så att året är speciellt är inte överraskande.

Bilden på orgelfasaden (Bild 14) visar huvudverkets elva stämmor och själva spelbordet med manual- och pedalklaviatur. Det framgår även av bilden att orgeln var utrustad med *register-andrag*, skjutreglage som används för att koppla in och ur en orgels olika stämmor (termen

register avser i dagligt tal stämman, men inkluderar egentligen fler element). Registerandrag är traditionellt norm för mekaniska orglar och orgeln i S:t Hans var förmodligen av denna typ (elektriska orglar existerade inte på den här tiden). På sidan om spelbordet syns två dörrar som ledde till orgelns inre, en nödvändighet med tanke på instrumentets underhåll.

Wåhlin förser oss med information om utsmyckningen av orgelfasaden, som i likhet med läktaren hade delar av olika ålder och ursprung. Den pryddes av ett ”formskönt, sengotiskt rankverk och med en skog av högt uppstigande, smärta fialer, varav två bära musicerande figurer”. Det stora krönverket i mitten hade lagts till senare och innehöll Karl XI:s namnchiffer med två korslagda C. Rankverket i övrigt kunde enligt Wåhlin direkt jämföras med andra verk inom baltiskt och lybskt (= från Lübeck) träsnide från tidigt 1500-tal.

Här ska nämnas att Lovén med stöd av en äldre källa anger att det funnits avbildningar av två olika fasader, varav den ena hade dateringen 1623 och den andra saknade datum men innehöll Karl XI:s namnchiffer (se nästa sida). Bilden på den sistnämnda visar dock att den förutom chiffret även innehåller det gamla rankverket, och det handlar nog snarare om att denna fasad bibehållits, byggts ut och ändrats under årens lopp, och att Lovén med den andra fasaden i själva verket avser orgelläktaren.

Orgeln i S:t Hans hade totalt 21 stämmor, varav 7 satt i ryggpositivet. Enligt Lovén satt 11 stämmor i ”manualen”, med vilket avses huvudverket. För den insatte följer här dispositionen av stämmorna:

<i>Huvudverk</i>	<i>Pedalverk</i>	<i>Ryggpositiv</i>
* Principal, 8 fot	* Trombon, 16 fot	* Principal, 4 fot
* Borduna, 16 fot	* Trumpet, 8 fot	* Gedackt, 8 fot
* Gedackt, 8 fot	* Octava, 4 fot	* Flöjt, 4 fot
* Flöjt, 4 fot		* Octava, 2 fot
* Octava, 4 fot		* Quinta, 1,5 fot
* Quinta, 3 fot		* Sexta, ? fot
* Octava, 2 fot		* Kromhorn, 8 fot
* Sifflöjt, 1,5 fot		
* Mixtur III		
* Vox Humana, 8 fot		
* Trumpet, 8 fot		

Trombonpipan i pedalverket beskrevs ursprungligen som ”poson”, vilket kommer från tyskans ord för trombon, *posaune*. Antalet fot för Sexta-pipan i ryggpositivet är okänt. Om piporna i övrigt kan nämnas att de slets med tiden; förutom förslitningsskador p.g.a. regelbundna spelningar kunde de även härjas av ohyra som möss och råttor.

Hur gammal var orgeln egentligen? Brunius anger 1674, men detta kan med tämligen stor säkerhet avskrivas. 1674 var staden fortfarande i en återhämtningsfas efter krig mellan Danmark och Sverige och detta kan snarare vara året då en målning utfördes, bekostad av den nye svenske rådmannen Adolf Filipsson. Lovén menar att orgeln kan ha byggts 1623, då året är det tidigaste präglade på orgelläktaren, medan Wåhlin med stöd av det tidigare nämnda rankverket daterar orgeln till tidigt 1500-tal.

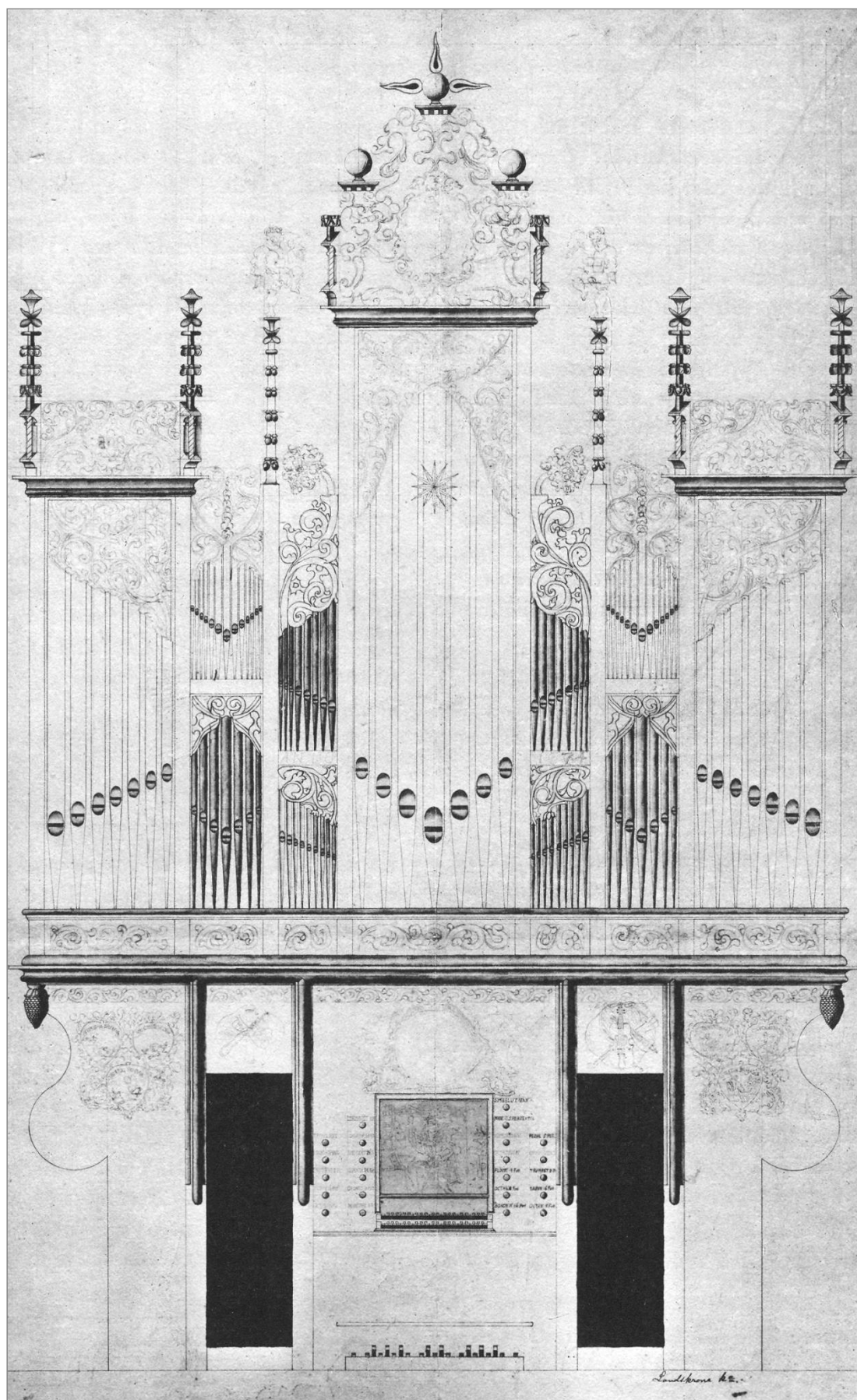

Bild 14. Orgelfasaden innan kyrkans rivning, med huvudverkets elva stämmor.

Det intressanta med Lovéns datering är att han i samband med sitt årtal även ger sig på en gissning om orgelns upphovsman: Henrik Cahman, som åtta år senare byggde en orgel åt Kristianstads kyrka. Hans son, Hans Henricson Cahman, bodde senare i Landskrona med sin familj och han var gift med Anna Christina Fritsch, som kan ha varit dotter åt den tidigare nämnde reparatören från Hamburg. Det kan dock även vara så att familjen uteslutande varit involverad i reparationer när det gäller orgeln i S:t Hans.

EPITAFIER, BEGRAVNINGSVAPEN OCH GRAVSTENAR

Kyrkans väggar och pelare pryddes av totalt 24 epitafier och begravningsvapen. Vissa var snidade i trä, andra var av sten. Epitafier (efter grekiskans *epita'phios*, "hörande till grav") är minnestavlor med inskrifter till minne av döda personer, medan begravningsvapen är olika typer av vapen som blivit burna i begravningsprocessioner. Dessa kan vara heraldiska vapen och anvapen. Seden var att man efter begravningen hängde upp dessa vapen antingen i den kyrka där begravningen förrättats eller i en annan kyrka med koppling till den döde. Nedan presenteras några utvalda exempel på både epitafier och begravningsvapen, som ofta var rikt detaljerade och kunde skifta i stilar. Exempelvis liknade de epitafier som var från den tidigare hälften av 1600-talet kyrkans altarpuppas i sin formgivning, med bl.a. kolonner som omgav en central bild.

Villum Patersøn, död 1616, och Kristen Lavridssøn, död 1656, var rådmän i Landskrona. Anne Aagesdatter (1580-1656) var gift med först Patersøn och sedan Lavridssøn, och de tre fick ett gemensamt epitafium (Bild 15). Anne gifte sig första gången 1598 vid 18 års ålder med Villum, som då var 57 år gammal och som nyligen förlorat sin första hustru, som dog 46 år gammal. Efter 18 års äktenskap dog Villum och Anne gifte om sig två år senare (1618) med Kristen, som till skillnad från Villum var flera år yngre än henne själv. Han dog dock åtta år senare och förmodligen fick den då 46-åriga Anne ärva honom. Tre år senare gifte hon sig för tredje gången med Mads Nielssøn, 26 år gammal. Även Mads blev rådmann och senare borgmästare i Landskrona. Detta äktenskap varade tills Anne dog vid en ålder av 76 år. Mads var då 52-53 år gammal och gifte snart om sig.

Enligt Wåhlin verkade inget av Annes tre äktenskap ha resulterat i några barn, men hennes livsöde är ett exempel på de livsvillkor som rådde på den tiden. Det var vanligt att män och kvinnor som levde till hög ålder hade förlorat en make eller maka och därefter gift om sig för att få en drägligare tillvaro. Äktenskapen styrdes således inte alltid av kärlek utan kunde vara av ekonomisk och politisk karaktär.

Adolf Filipsson (Bild 16) var liksom Patersøn, Lavridssøn och Nielssøn rådmann i Landskrona. Till skillnad från dessa var han av svensk börd, och enligt Lovén blev han 1662 utnämnd till befallningsman (en gammal titel på ämbetsman med historiskt skiftande betydelser), blev rådmann 1663, och dog 1681. Hans halvbror Edvard blev kansliråd efter att ha blivit adlad, vilket antyder att familjen som helhet åtnjöt gott anseende. Enligt en inskrift på kyrkans orgelläktare var han "äreborn, aktbar och förståndig", speciellt efter att han, som tidigare nämnts, bekostat en målning av orgeln. Som svensk rådmann i Landskrona så kort tid efter fredsfördraget i Roskilde 1658 (då Skåne blev svenskt) och Köpenhamn 1660 var han förmodligen utsedd av svenska myndigheter, till skillnad från den gamla traditionen från 1413 att rådmännen valdes ur stadens borgerskap.

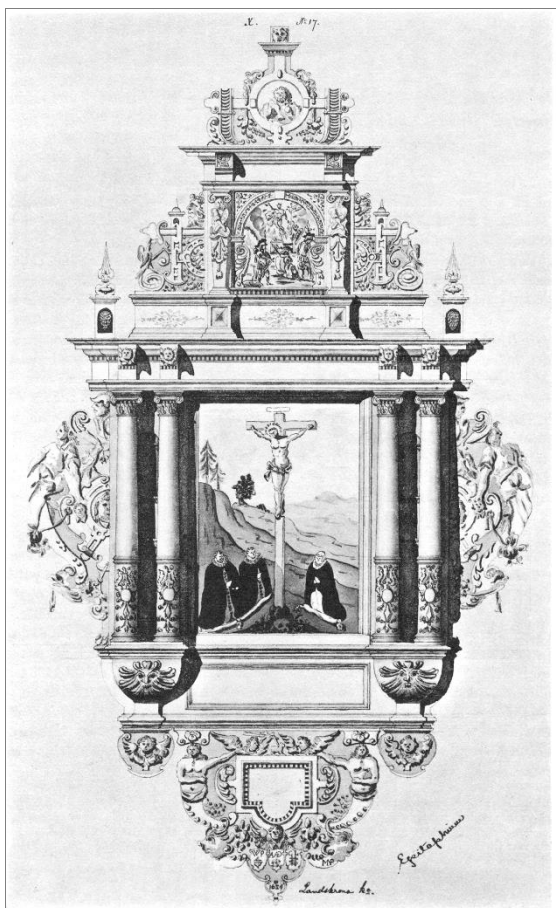

Bild 15. Epitafium över Villum Patersøn, Kristen Lavridssøn och Anne Agesdatter.

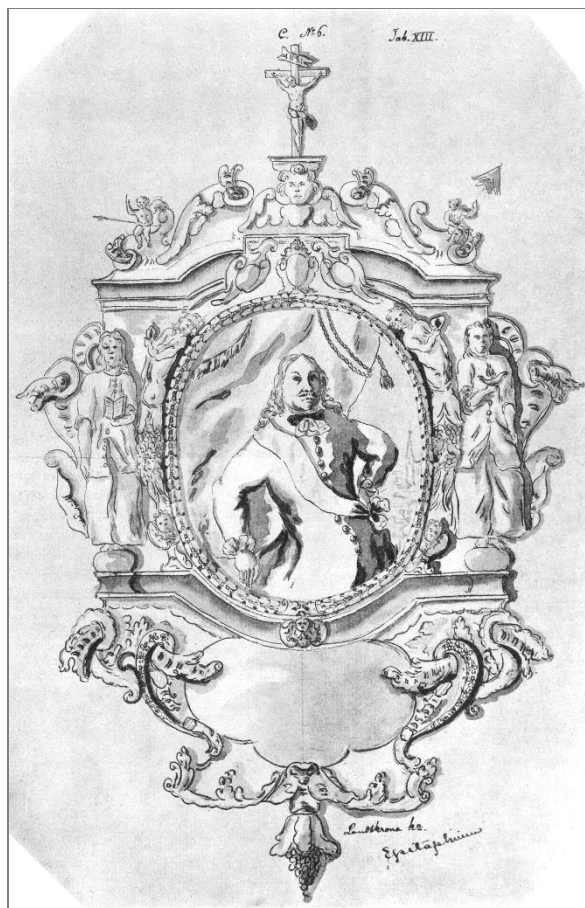

Bild 16. Epitafium över Adolf Filipsson, svensk rådman i Landskrona.

Epitafiet över Patersøn, Lavridssøn och Agesdatter är ett exempel på de epitafier som påminde mycket om altarpopsatsen i utseendet. Möjlig upphovsman kan enligt Wåhlin ha varit *Statius Otto*, en konstnär från tyska Lüneburg, som bl.a. utformat altarpopsatsen i S:t Petri kyrka i Malmö och som även tillskrivits epitafier i S:t Olai kyrka i Helsingör. Epitafiet över Filipsson innehåller i sin tur drag som påminner om den senare utvecklade rokokostilen, vilken var en utveckling av barocken med större konstnärlig frihet; bl.a. användes mer kurvor, mer asymmetri och mycket pastellfärger. (Rokokon utvecklades som stil i Paris på tidigt 1700-tal, och Frankrike tog med detta över Italiens roll som konstledare i Europa.)

Begravningsvapnet över Ture Eriksson Vassman (Bild 17) var ett av de vapen som sattes upp till minne över officerare som tjänstgjort i Landskrona. I vapnet står inskrivet texten "*Fordom Tro Tienare och Öfverste Lieutenant vid dess Tyske Lijf Regiment till Fots den Edle och Wälborne Herre Thuro Erichson Waassman. Födder År 1638 den 27 April och döder År 1696 den 30 Maii.*" Han var alltså överstelöjtnant vid Tyska livregementet till fots; han hade bakom sig en karriär där han börjat som vanlig soldat och sedan tjänstgjort i krig i både Polen och Tyskland. Han adlades 1683 tillsammans med sin bror och det är hans släktvapen som är avbildat på begravningsvapnet. Ätten blev aldrig introducerad på det svenska riddarhuset och är enligt Wåhlin utdöd. Ett annat exempel på en officer vid Tyska livregementet som hade vapen i kyrkan var Jean de Corroset (1639-1704), en fransman född i Paris som blev kommandant i Landskrona.

Bild 17. Begravningsvapen över Ture Eriksson Vassman, överstelöjtnant vid Tyska livregementet till fots.

Medan pelare och väggar bl.a. pryddes av epitafier och begravningsvapen, var golvet i kyrkan utsmyckat med gravstenar. Den tveklöst mest betydelsefulla av dessa, oavsett personens ursprung, klass eller rikedom var gravstenen över munken Rikard (Bild 18). Denna gravsten var nämligen den första i S:t Hans och antyder att kyrkan var invigd vid hans död 1424. Rikards gravsten hade i sina fyra hörn evanglisternas symboler och i mittfältet en sköld med ett bomärke. Inskriften i ramen, som började längst upp och löpte medsols runt, avslutades i mittfältet strax ovanför skölden och var på latin:

anno | domini | m | cd | xxiv | feria | tercia | post | beati | marci festum | diem obiit monacus |
ricardus | orate | pro | me

Översättning: "År 1424, tisdagen efter den salige Markus festdag, dog munken Rikard. Bed för mig." Markus festdag inträffar den 25 april, vilket år 1424 var en tisdag enligt den då använda julianska kalendern. Rikard dog alltså den 2 maj, följande tisdag. (Med "feria" avsågs ursprungligen en vanlig veckodag, då inga högtidligheter firades. Söndagen var första dagen i veckan, och "feria secunda" och "feria tercia" var måndag resp. tisdag.) Det är okänt vilken orden Rikard var med i. Karmeliterklostret hade nämligen sin egen kyrkogård och det finns ingen känd anledning till att just Rikards gravsten skulle placeras i S:t Hans om han nu var karmelit.

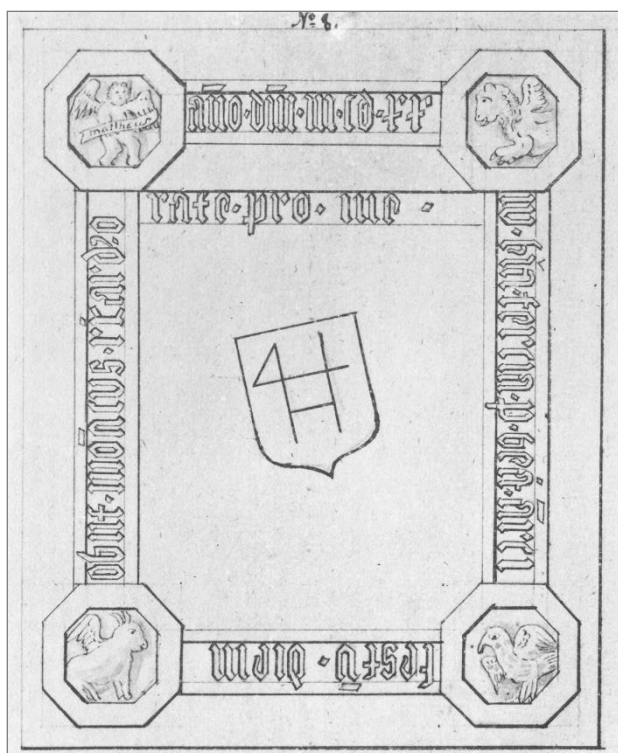

Bild 18. Gravsten över munken Rikard, den första i S:t Hans.

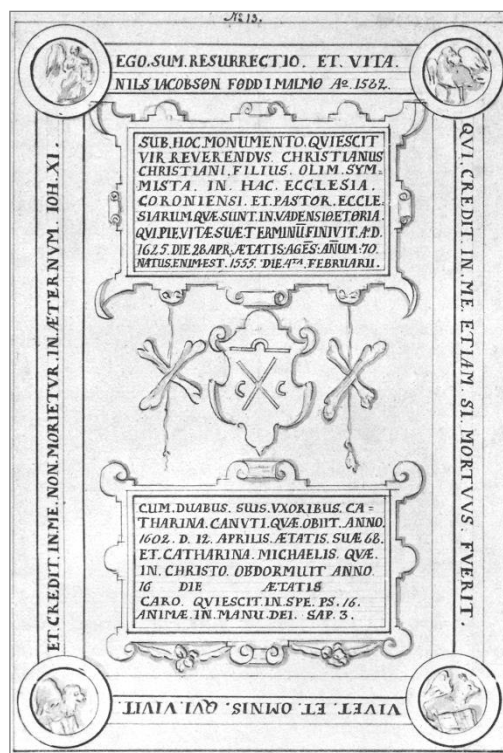

Bild 19. Gravsten över Kristen Kristensøn, kapellan och präst.

En annan gravsten (Bild 19) är över Kristen Kristensøn (död 1625), kapellan vid S:t Johannis Baptistae kyrka och sockenpräst i Vadensjö och Örja, samt hans två hustrur Karine Knudsdatter och Karine Mikkelsdatter. Denna sten var placerad i högkoret, omedelbart nedanför altarplatsens trappsteg. Ramen i utkanten återger ett bibliskt citat från Johannes 11:25-26, medan i innerfälten är skrivet följande, översatt från latin: "Under denna sten vilar vördig man Kristen Kristensøn, fordom medtjänare i denna kyrka i Landskrona och pastor vid de kyrkor som är i Vadensjö och Örja, som fromt slutade sitt liv den 28 april 1625 vid 70 års ålder, ty han var född den 4 februari 1555. Med sina två hustrur Karine Knudsdatter, som dog den 12 april 1602 vid 68 års ålder och Karine Mikkelsdatter, som avsömnade i Kristo den ... 16 ... vid ... års ålder." Vid stenens övre rand står även inskrivet "Nils Jacobsøn född i Malmö Å^o 1582." Denne Nils hade förmodligen kommit över stenen i samband med ett giftermål med en av Kristensøns änkor, och sedan fått inristat sitt namn efter att han själv avlidit.

Dessa två gravstenar är i det här arbetet utvalda eftersom det skiljer nästan exakt 200 år dem emellan. Munken Rikard dog 1424, Kristensøn dog 1625, och det kan vara intressant att studera stenarna och lägga märke till både skillnader och likheter i deras detaljer. Överhuvudtaget gjordes 163 teckningar av gravstenar från perioden 1424-1728, varav de flesta var av "anspråkslöst hantverksarbete", men intressanta ur personhistoriska perspektiv.

I kyrkan, enligt Wåhlin förmodligen i sidoskeppets västligaste del, stod även fyra kistor uppställda, varav tre var klädda med ryssläder och utgjorde *Hvitfeldtska graven*. Dessa innehöll kvarlevorna efter riddaren Henrik Hvitfeldt (1583-1652), hans hustru Margareta (1593-1644) och dottern Metta (1617-1633). Henrik, som hade varit befallningsman på slottet, överlevde alltså både fru och dotter. Den fjärde kistan tillhörde översten Johan de la Hay, som tjänat i

det s.k. själländska regementet till fots. Han var född 1632 i Nederländerna och dog under erövringen av Landskrona 1676. Ovanför kistan hängde fanor samt stormhatt och handskar.

Här ska det nämnas att kyrkan tog betalt för sina begravningstjänster. Både gravplats, gravsättning och klockringning kostade pengar för den dödes familj.

DOPFUNT OCH LJUSREDSKAP

Dopfunten i S:t Hans vid tiden för kyrkans rivning var märkt med året 1604 och antas av Wåhlin ha varit en annan funt än den som numera står i Sofia Albertina. Den kan av året att döma ha varit av renässanstyp. Vilken funt som stod i kyrkan innan denna, eller om den av någon anledning blivit ommärkt med ett nytt årtal, är okänt. Möjligen var funten omgiven av ett skrank.

I kyrkan fanns även åtskilliga ljusredskap. En inventarieförteckning nämner en stor sjuarmad ljusstake gjord av koppar med en fot prydd av fyra lejon, som stod i koret innanför skranket och framför altaret. Som tillbehör till ljusstaken fanns en stege, vilket ger en fingervisning om dess storlek (förebild var den berömda ljusstaken, *menorah*, i Jerusalems tempel som enligt Bibeln skapades av hantverkaren Besalel). Andra ljusstakar är kända från ovannämnda förteckning. "I koret", av Wåhlin tolkat som på altaret, stod två sjuarmade exemplar av mässing. Två långhalsade ljusstakar ska ha legat i en kista 1678, men deras eventuella tidigare placering i kyrkan är okänd.

Från taket hängde enligt Wåhlin fyra ljuskronor. Två var placerade i mittskeppet och var försedda med vardera "två rader pipor". En tredje hängde i norra sidoskeppet och hade sexton armar, medan det i södra sidoskeppet hängde ett mindre exemplar med åtta armar.

Det fanns även ljusarmar i S:t Hans. Predikstolen var utrustad med en ljusarm med åtta pipor och likaledes satt en åttapipors ljusarm i mässing "över kordörren", dvs. korskrankets front mot väster. Ytterligare en satt vid borgmästarens och rådmännens platser (förmodligen vid den södra ingången närmast koret).

KYRKBÄNKAR OCH STOLAR

Bänkarna i kyrkan stod dels uppställda i mittskeppet utefter en mittgång med tre meters bredd mellan de norra och södra avdelningarna, dels i sidoskeppen, förmodligen då längs ytterväggarna. Mittskeppsbänkarnas förmodade placering enligt Wåhlin visas nedan (Bild 20). Hur många bänkar och stolar som fanns i kyrkan är okänt, likaså antalet bänkrader. Lovén uppger antalet 21, med hänvisning till att en man vid namn Hans Berentsson år 1691 köpte "*ett rum på Stoora raden n:r 21*". Bänkarna fördelades efter samhällsklasser; raderna närmast koret, speciellt den främsta "*Manfolcksraden*", var reserverad för kungligheter, kungliga ämbetsmän, officerare och magistraten (den styrande myndigheten i staden). En speciell stol var den lybecka skepparestolen som stod på den södra sidan om koret och på vilken var huggen tre sillar och en fläkt örn (benämningen på örnar i heraldiska vapen som är framåtvända, med vingar och klor utsträckta åt sidorna). Örnen var Lübecks vapen, och de tre sillarna representerade det lybska skånefarargillet och dess fiskeriaktivitet vid "skånska vallen" och runt Landskrona.

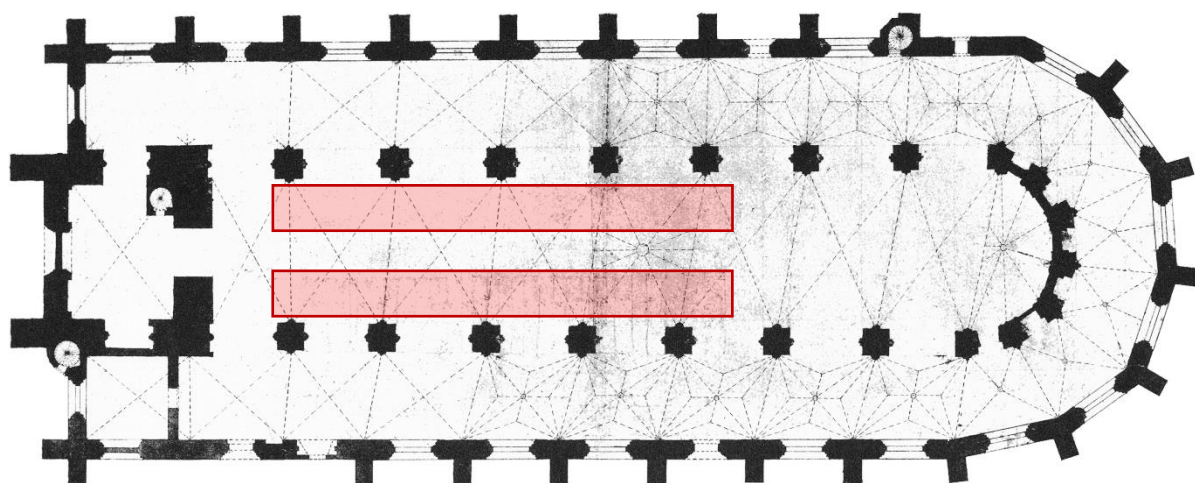

Bild 20. Bänkarnas förmodade placering i mittskeppet, enligt Wåhlin.

I likhet med sina begravningstjänster tog kyrkan betalt för stolplatser. Man fick antingen köpa en stol eller hyra den ett år i taget, och priset berodde på stolens placering i kyrkan. Denna ordning var tydligen inte alltid prickfri, för vid ett par tillfällen beklagade sig kyrkovärdarna över att församlingsmedlemmar inte hade betalt för sina beställda platser. Detta ledde vid ett tillfälle (år 1720) till att en kungörelse lästes upp i kyrkan som varnade att de som satt på platser de inte hade betalt för skulle namnges offentligt om de inte inom två veckors tid betalt in till kyrkovärden. Detta löste dock inte problemen helt, för nio år senare klagade kyrkovärden på nytt över att *"åthskilligt slags ok jämbwähl löst Folck"* tågade upp och satte sig på de främsta bänkraderna, som ju var avsett för folk högre upp på samhällsstegen. Folk i det förflutna var uppenbarligen inte alltid så fromma!

KYRKANS KLOCKOR

Klockorna som hängde i S:t Hans överfördes senare till den nya kyrkan Sofia Albertina, och två av dem fortsätter göra tjänst än idag. Om kyrkklockor i allmänhet kan sägas att de kräver sitt underhåll; de slits ut med tiden av mer eller mindre programenliga ringningar (bl.a. sliter kläppen på slagringen inne i klockan). På grund av deras storlek och kostnad vid nygjutning, gjuts existerande klockor istället ofta om och sätts upp på nytt.

Det är känt att den största klockan i S:t Hans gjöts om 1711, men gjutaren Lars Wetterholtz arbete var så dåligt utfört att klockan redan året efter gick sönder igen. Klockans omgjutning togs upp på agendan 1722. Wetterholtz ansåg sig ha ensamrätt på klockgjutning i Landskrona, vilket ledde till en mindre konflikt eftersom kyrkan på grund av det tidigare resultatet inte ville anlita honom på nytt; istället ville man ha in en gjutare från Köpenhamn. Wetterholtz tog upp frågan med guvernören i Malmö, men kyrkan stöddes av myndigheterna i sin uppfattning. Tydligen ingicks någon slags avtal, och arbetet anförtroddes till slut år 1725 åt Andreas Wetterholtz, son till Lars som hade dött året innan. Gjutningen tog enligt uppgift tio veckor och kostade enligt kostnadsförslag 355 daler och 7 öre. Vid den nya (och lyckade) omgjutningen fick klockan följande inskriptioner, vilka den har än idag (år 2012):

På den övre delen, cirklandes runt klockan:

ÄHRA WARE GUD I HÖGDEN OCH FRID PÅ JORDEN MENNISKIOMEN EN GOD WILIA.
LUCAS 2 V 14.

På "framsidan":

SANCTI JOHANNIS BAPTISTAE STORA KLÅCKA
GUTEN D. 15 SEPTEMBER 1725.
SWERGES GÖTHES OCH WENDES KONUNG
FRIEDERICK DEN FÖRSTE MED DES KÄRALSKLIGE
DROTTNING ULRICA ELEONORA
GENERALEN OCH GOUVERNEUREN HAER UTI SKÅNE
HERR BARON *CARL GUSTAF HÅRDH*
BISKOPPEN DOCT. *JONAS LINNERIUS*
PROBSTEN PETRUS QUIDING, BORGMÄSTARE
LARS ENNEROTH
KYRCKIO FÖRSTÅNDARE EMANUEL LESLE.

GUD FRÖGDE HANDELSMANNEN ALBRECHT
MORIAN SIAEL SOM GIFWIT TILL DENNA KLÅCKAS
OMGIUTANDE PÅ SITT YTTERSTA 300 DALER SÖL. MYNT.

På "baksidan":

KOMMER LÅTER OS GÅ UP PÅ HERRANS
BERG TIL JACOBS GUDS HUS AT HAN
LAERER OS SINA WAEGAR OCH WI
WANDROM PÅ HANS STIGAR. ESA. 2 V 3.
NÄR JAG BEGYNNAR GÅ OCH MAN MIT
LIUD FÅR HÖRA, SÅ ÖPNA ÖRON TÅ OCH
EDRA HIERTAN RÖRA. UP GÅN I HERRANS
HUS HAER SOM HANS BONING ÄHR
OCH HÖRER THER GUDS ORDH SOM
HAN OS SIELFWER LAER.

På den nedre delen, cirklandes runt klockan:

MED GUDS HILP OCH NÅD ÄR JAG IGENOM ELDEN FLUTEN
AF ANDREAS WETTERHOLTZ OCH ERICK BRUNN IFRÅN MALMÖ I LANDSCRONA GIUTEN
I NAMN THENS HELIGA TREFALDIGHET EN SANDER
GUD I EVIGHET HALLELUIAH ÅHR 1725.

Bild 21. De två klockorna i Sofia Albertinas södra torn satt en gång i S:t Hans.

Klockan var och är en stor pjäs (Bild 21) och väger enligt gammal uppgift 9 skeppund, eller drygt 1530 kg (1 skpd motsvarar 170 kg). Denna klocka har för övrigt lagats fler gånger även efter att den flyttats till Sofia Albertina, bl. a. 1837 (då till en kostnad av 169 riksdaler och 18 skilling).

Även de andra klockorna behövde repareras då och då. Skador som kunde uppstå inkluderade skador på märlan från vilken den ringande kläppen hängde och upphängningen ovanför klockan. Dessa var förslitningsskador, vilket är naturligt med tanke på kraften som är involverad i klockornas storlek, vikt och pendelrörelser.

Wåhlin nämner även inskrifter på de andra klockorna. På den näst största, "sjuklockan", har det en gång varit inristat årtalet 1496 tillsammans med annan svårtydd text. Denna klocka gjöts om 1783 och 1885. Nästa klocka i storleksföljd var "kvartersklockan" som var prydd med hansastaden Stralsunds vapen. Därefter följde inskriften, med en rosett efter varje ord:

o | rexglorie | xpiste | veni | cum | pace | help | got | myt | dyner | gnade | dat | my | dyn |
werk | wol | iacop | yode | en | kneckt | godis | amen

Ovanstående citat är en blandning av latin och gammal tyska och betyder: "O Kristus, ärans konung, kom med frid! Hjälp, Gud, med Din nåd att Ditt verk må lyckas väl för mig! Jacob Jode, en Guds tjänare. Amen." (*xpiste* läses *christe*, *xp* i är sedan antiken en symbol för Kristus.) Denna Jode gjöt även andra klockor, varav en i Borlunda där han i inskriften kallade sig *civis sundensis* (borgare i Stralsund), och en från 1455 som hörde hemma i Trolle Ljungby.

Den enligt Wåhlin minsta klockan var även den ett verk av Jode. Den bar i likhet med "kvartersklockan" Stralsunds vapen och hade följande inskription på latin (en kortare version av tidigare nämnda citat):

o | rexglorie | xpiste | veni | cum | pace | amen

Dessa klockor var av allt att döma originalklockorna från 1400-talet, som då och då gjöts om eller på annat sätt reparerades. En femte klocka i Sofia Albertina omnämns av Lovén, men Wåhlin antyder att den inte kom från S:t Hans (se vidare stycket "Inventariernas öden").

HISTORISKA AXPLOCK

S:t Hans var som stadskyrka helgad åt Johannes Döparen, vilket kan bero på att invigningen skedde under midsommardagen, kallad *S:t Hans aften*, då staden hade sin årsmarknad. Midsommardagen (den 24 juni) är sedan 300-talet av kyrkan helgad åt Johannes Döparen då han enligt Lukasevangeliet föddes sex månader före Jesus.

Om kyrkans byggnation finns inga kända dokument bevarade. En gissning är dock, som tidigare nämnts, att samma arbetare som uppförde karmeliterklostret (färdigt 1415) senare omedelbart gav sig i kast med att bygga kyrkan; de kan även ha byggts parallellt med varandra. Startdatum för byggnationen är i vilket fall som helst okänt, men S:t Hans tycks ha uppförts under förhållandevis kort tid, med undantag för tornet. Sannolikt ville Erik av Pommern ha sin nya stad funktionell så snart som möjligt. För att detta mål skulle nås måste de administrativa funktionerna vara i gång och framförallt rådhus och kyrka måste då vara invigda, om inte färdiga. Kyrktornet var färdigt först på 1460-talet och tidigt på 1500-talet tillkom enligt Brunius vapenhuset.

(Den vackraste avbildningen av den färdigbyggda kyrkan utfördes 1917, ironiskt nog efter att den rivits, av den kände konstnären Emil Johansen-Thor. Verket ses på nästa sida [Bild 22].)

Bild 22. S:t Johannis Baptistae. Grafiskt blad av Emil Johanson-Thor, 1917.

Kyrkan var dock invigd och i drift redan år 1424, endast elva år efter att Landskrona fått sina stadsprivilegier. Bevis på detta är förutom munken Rikards gravsten att man 1421 i dokument omtalar en herre vid namn Jakob Nielssøn som sockenpräst, medan det tre år senare plötsligt är fråga om en kyrkoherde vid Johanneskyrkan (Henrik Henningsøn). Någonstans däremellan invigdes alltså byggnaden.

Kyrkans underhåll bekostades genom en ekonomi som hade olika källor: förutom begravningsjänster, klockringningar och uthyrning eller försäljning av stolplatser ägde kyrkan även jord i Örja och Saxtorp. Dessutom indrevs skatt, *kyrkotionden*, från områden ute på landet. Inkomsterna var inte bara i form av pengar, utan även jordbruksprodukter indrevs i form av tunnor med säd. Ibland anslogs kyrkan även bidrag från andra städer; exempelvis hade man i slutet på 1600-talet en årlig "jordskyld" från Ängelholm på 29 daler och 24 öre. Staden Landskrona hade dessutom länge en skuld till kyrkan som sträckte sig tillbaka till den danska tiden, vilken enligt Lovén ökade i takt med obetalda räntor.

De mest dramatiska ögonblicken i kyrkans historia inträffar annars i samband med krigen mellan Danmark och Sverige där Skåne naturligt nog hamnade i fokus. 1549-59 byggdes en fästning i Landskrona, Citadellet, vilken indirekt skulle komma att bli S:t Hans bane. Från kyrktornet hade man fri insyn över aktiviteterna på fästningens gårdar, vilket bl.a. inkluderade truppförflyttningar. Under Torstensons krig mellan de två nordiska länderna 1643-45 kom det första tecknet på hur kyrkans strategiska placering och storlek verkade till dess nackdel. Då erövrade den svenske fältmarskalken Gustaf Horn Landskrona, och när han gick upp i tornet blev han varse om att man därifrån, förutom att kunna spionera på aktiviteter i

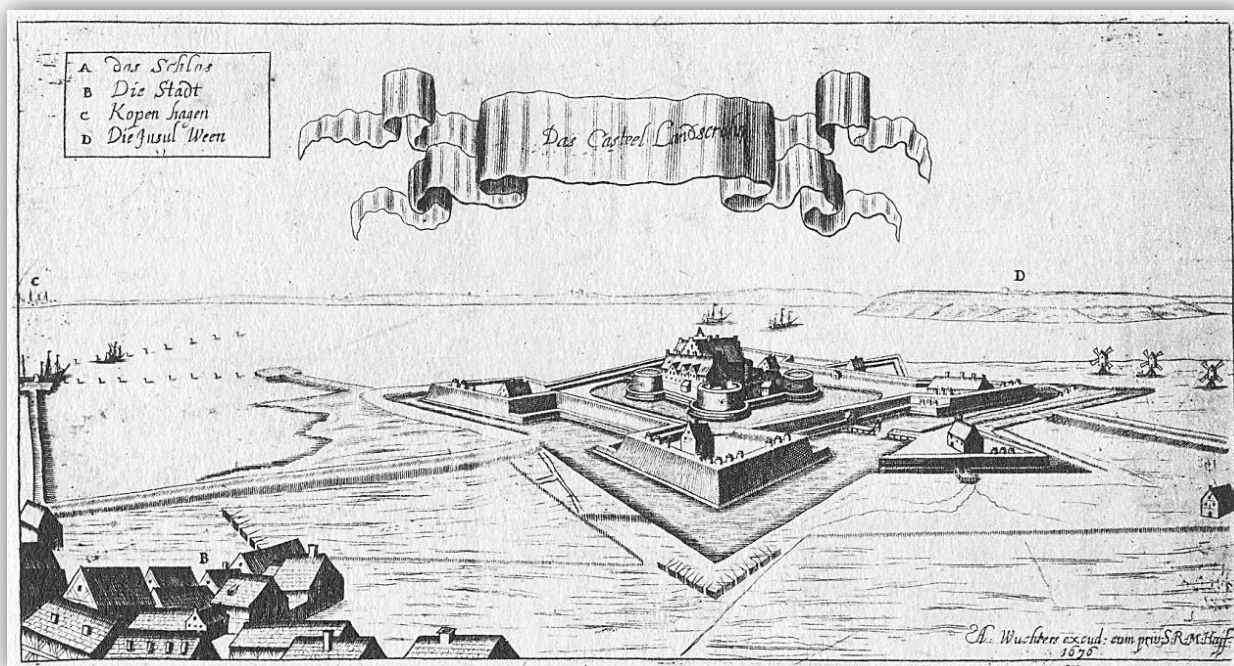

Bild 23. Citadellet, av Abraham Wuchters, förmodligen avritat från S:t Hans.

Citadellet, även kunde skjuta med artilleri direkt mot fästningen. Han gav då prompt order om att tornets muröppningar skulle muras igen och dessutom lät han såga genom de övre våningarnas golvbjälkar för att de inte skulle kunna bära upp vikten av en kanon. Då låg kyrkan fortfarande "ett gott stycke från slottet" (fästningsvallarna).

1675 bröt Skånska kriget ut och Landskrona, som då blivit svenskt, erövrades av danskarna året därpå. Danske kungen Kristian V gick då upp i tornet och med honom följde bl.a. holländaren Abraham Wuchters, som var dansk hovmålare. Danskarna anmärkte, precis som Gustaf Horn före dem, på hur man hade fri insyn i Citadellets aktiviteter:

*"Huor aff de see iche allene fortificationerne om slottet,
men endoch alt huad de gjorde inden for wolderne."*

Kungen befälde Wuchters att göra en ritning över Citadellet, vilken klart visar hur känsligt kyrkans läge var ur militär synvinkel, och denna avbildning har bevarats till våra dagar (Bild 23). Det håll från vilket Citadellet är ritat och höjdvinkeln överensstämmer väl med kyrkans verkliga läge i förhållande till fästningen, så Wuchters stod alldeles säkert i tornet när han gjorde ritningen.

Just det här året under kriget, 1676, inträffade en bisarr händelse. Den skånske författaren och prästen Sthen Jacobsen berättar i sin *Den Nordiske Kriigs Krønike* från 1680 hur en blixtnedslaget den 28 juli, mitt under den danska belägringen av "Landskrona Castell", slog ned i kyrktornet (en person dog vid nedslaget). Medan själva urverket inte tog någon skada, ändrades kyrkklockans romerska siffror. Siffran 3 blev till 5 (III → IIIII), och 7 till 12 (VII → VIIII). Redan på den tiden fanns det folk som rent logiskt menade att blixten skalat bort ett lager färg och därmed blottlagt äldre siffertecken, en mening som senare delades av bl.a. Carl von Linné. Kung Kristian V beslöt sig dock för att bokstavligt talat slå mynt av händelsen.

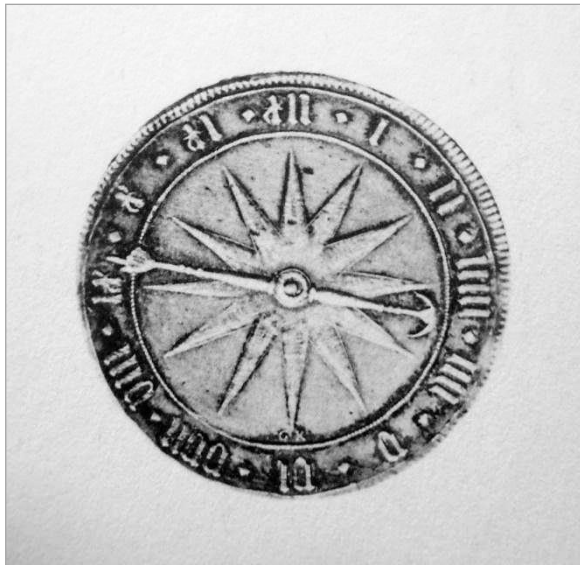

Bild 24. Den av Kristian V präglade medaljen efter blixtnedslaget i S:t Hans kyrktorn.
På bilden till vänster kan siffrorna IIII och VII tydligt urskiljas.

Han lät prägla en medalj (Bild 24) som visade händelsen och lät mer eller mindre kungöra att han hade högre makter på sin sida; han var trots allt Kristian V (den femte), och i urtavlan hade ju siffran tre ändrats till fem, och siffran fem lagts till siffran sju. På ena sidan av medaljen visades den ändrade urtavlan, medan ett citat lades till på den andra sidan:

*"Caelo et memoriae, quod Landscronae Christiano V arcem obsidente
in horologio sacro Vnario III:um XII:mo VII numerum stupendo
miraculo fulmen contexerit 1676 d. 28 Iulii."*

En något högtidlig översättning lyder enligt C. M. Espman: *"Himlen till ära och ewärdeligt minne, för det at åskan genom förunderligt mirakel d. 28 Iulii 1676 på Urwärket i Landscrona öfwertäkte tretalet på wisaren med fem och siutalet med tolf, medan Christian V belägrade slottet."*

På ytterringen stod ytterligare ett citat: *"Fulmine praescrisit vindex praesagia Caelum fulminis et reliquum sed ferientes erit"*, och slutligen, på medaljens kant var präglat följande: *"Hebdomas arcem quarta, dies justos bis sexta triumphos."*

Den 2 augusti beordrade den svenska slottskommendanten, Hieronymus Lindeberg, en trumpetare att blåsa "Charmade", vilket betydde att slottet kapitulerade. Året därpå (1677) när staden befriats efter Slaget vid Landskrona den 14 juli ställdes Lindeberg inför krigsrätt av kung Karl XI och dömdes till döden, en dom som verkställdes i december samma år. Lovén påpekar här torrt att om Kristian V:s "hokuspokus" med sin medalj hade en inverkan på Lindebergs kapitulation "så var han visserligen värd sitt straff".

Händelsen vittnar om den rivalitet mellan slott och kyrka som kom att existera på grund av fästningens militära roll, vilket kom till uttryck vid ett par tillfällen. 1683 kom förslag om att tornet skulle rivas, men det verkställdes aldrig. Gustaf Horn var inte heller ensam om att mura igen öppningar i tornet; bedriften upprepades drygt 60 år senare av Magnus Stenbock,

som var generalguvernör i Skåne från 1705. Orsaken var återigen en möjlig men inte önskvärd insyn i Citadellets aktiviteter. Fyra muröppningar som vätte mot fästningen murades igen och en nota på 111 daler silvermynt skickades från kyrkan till staden, vilken 1724 genom sin riksdagsfullmäktige Jöns Stobæus (även borgmästare i Ystad) bad om förskoning från att betala summan. Lovén skriver här att "Kungl. Maj:t resolverade 'at *General Gouv.* om beskaffenheten häraf inkommer med des underdåniga berättelse'".

På grund av fästningens expansion hade kung Karl XII år 1717 gett order om att den västra muren kring S:t Hans kyrkogård skulle rivas, vilket ledde till att gravplatserna utsattes för svåra skador när folk dagligen, till fots eller med häst och vagn och även drivandes boskap, tog en genväg över kyrkogården. År 1722 besökte kung Fredrik I staden på sin Eriksgata och man passade då på att påtala problemet, vilket ledde till beslut om ett trästaket (en tegelmur var utesluten). Glädjen över detta förtogs dock av beskedet att församlingen/staden själv skulle stå för kostnaderna. År 1727 utfärdade magistratet en skrivelse om att ett dike skulle grävas men i slutändan verkar inget ha hänt och kyrkogården förblev oskyddad, åtminstone på den västra sidan. Först 1756 omnämns ett trästaket eller "*planque*" som uppsatt och då hade kyrkan börjat rivas.

Likgiltigheten omfattade även vård av gravplatser, eller rättare sagt bristen på densamma. 1738 kungjordes att det på kyrkogården fanns flera gravstenar vars ägare var okända, och om ägarna inte identifierade sig skulle dessa övergå i kyrkans ägo.

Ett annat exempel på denna brist på disciplin var folkets uppförsel under gudstjänsterna. Vid ett tillfälle år 1730 läxade prästen upp befolkningen från predikstolen. Anledningen var att folk hade sina hundar med sig in i kyrkan och här tilläts de skälla, gny och t.o.m. springa löst, vilket åstadkom allmän oreda. Kyrkan ansåg sig tvungen att hota med vite om hundarna inte lämnades hemma. Som redan nämnts fanns det personer som inte visade hänsyn gentemot stolplaceringar och det hände även att folk kom berusade till gudstjänsterna. Kyrkan hade det inte lätt under den här tiden, och invånarna var inte den enda huvudbryn.

År 1724 hade en ny befästningsplan för utbyggnad av Citadellets fortifikationer tillkommit, vilken ledde till att fästningens yttersta grav till sist kom att nå ända fram till kyrkogårdens sydvästra hörn. Detta gick hand i hand med den föregående rivningen av den västra muren. År 1728 framkom det efter granskning att kyrkans tak på norra och södra sidan behövde repareras (med detta menas förmodligen sidoskeppen). Den 9 december 1744 kom ett nytt slag för kyrkan då en våldsam storm fick en av tornets gavlar att rasa ned, vilket i sin tur orsakade skador och sprickor på tak, valv och murar. Tre år senare togs beslut om att laga taket, men kyrkans öde kom nu att bestämmas av andra krafter.

Samma år, 1747, fastställdes en ny befästningsplan och av denna framgick bl.a. att två nya fästningsgravar skulle anläggas, vilka skulle löpa över kyrkans grund och den omgivande kyrkogården. Mellan dessa skulle ligga en s.k. *kontergard* (V-formade sköldvallar framför bastionerna i en fästning). Hur mycket Citadellet till slut expanderade visas nedan (Bild 25) i en stadskarta från 1853. Överhuvudtaget skulle Landskrona som stad mer eller mindre flyttas ut i havet och man förstod inom kyrkan att en "flytt" av kyrkan betydde "rivning" och att de nyligen beslutade reparationerna därmed var meningslösa.

S:t Hans öde var beseglats.

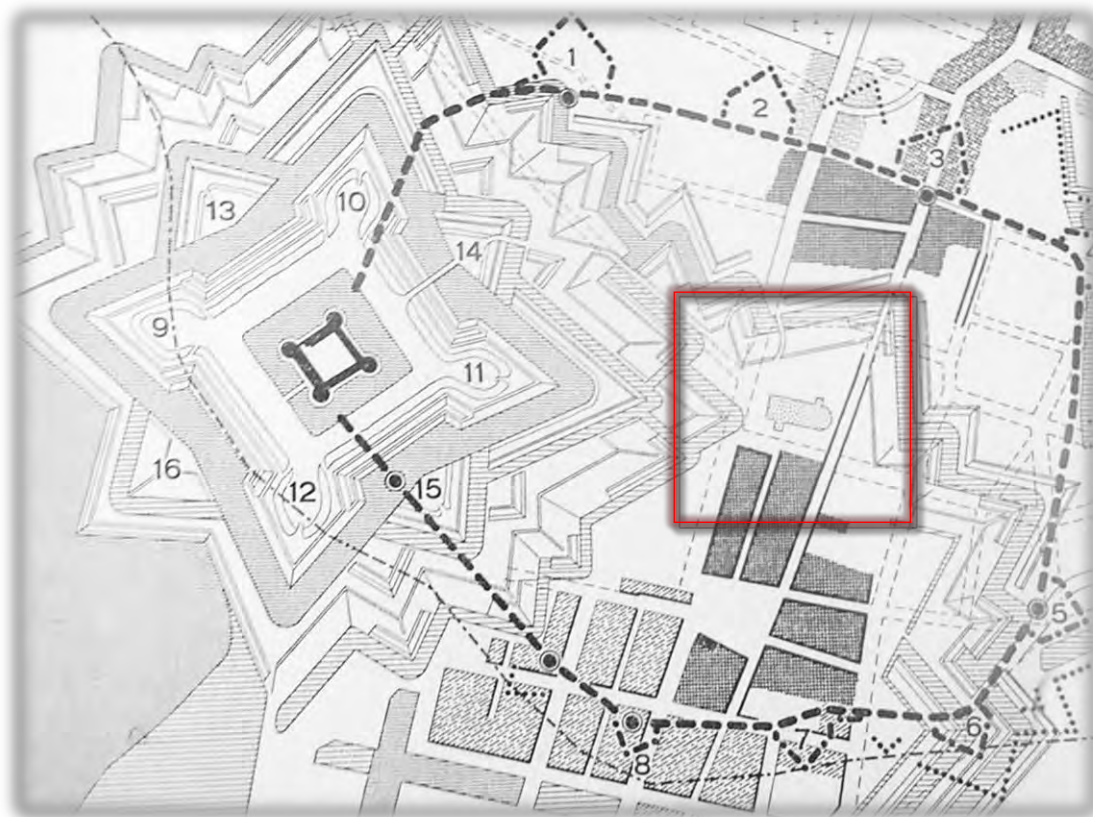

Bild 25. I denna detalj av en stadskarta från 1853 över Landskrona syns hur mycket Citadellet byggdes ut, och hur den gamla kyrkan hade hamnat inom fästningsverket. De streckade gatorna fanns inte 1853; den grövre markeringen visar forna vallar och murar från 1644.

RIVNINGEN

Den första sektionen av kyrkan som revs var vapenhuset, vilket skedde sommaren 1753. Trämaterialet från vapenhuset värderades men befanns vara i så dåligt skick att det i princip bara dög att elda med. Resten av kyrkan väntade man med; den sista gudstjänsten hölls den 9 augusti 1755, varefter de under en övergångsperiod hölls i den mindre hospitalskyrkan.

Året innan, 1754, hade drottning Lovisa Ulrika lagt den första stenen till bygget av vad som skulle bli den nya kyrkan, vilken senare döptes till *Sofia Albertina*. Enligt vissa uppgifter började man riva tornet i samband med detta och det ska ha varit helt rivet 1758. Vissa tjänster utfördes fortfarande i kyrkan; en gravsättning i korets norra del förrättades 1761 och en jordfästning genomfördes 1771. 1788 var kyrkan helt riven, men då hade arbetet å andra sidan utförts minutiöst. Nästan ingenting var kvar.

Rivningen var inte utan sina kontroverser. Författaren Johan Kristoffer Georg Barfod (1753-1829) skrev följande: "Stadens stora och ansefulla kyrka, S:t Johannes Baptista kallad, blev utdömd såsom belägen på den till nya fästningen utstakade rymden. Nedbrytandet av den massiva kyrkobyggnaden verkställdes ganska långsamt, så att dess höga ruiner visade förödelsen långt förr än något märktes av förbättringen. Man kunde ej utan avsky se, huru de dödas grifter under tiden spolierades. De utur sina välvda gravar upptagna likkistorna sågos flera år i hög uppstaplade under öppen himmel, och man kunde genom de brutna locken se kvarlevor av halvtärda kroppar, bland vilka många voro svepta i siden."

Bild 26. Som ett erkännande åt föregångaren, är S:t Hans avbildad i ett av fönstren i Sofia Albertina (kyrkan ses längst ned).

Den största ironin i hela kapitlet om S:t Hans är förstås att de storslagna planerna för Citadellet aldrig genomfördes fullt ut. Detta har alltid nämnts som den främsta anledningen till att kyrkan revs och ironin gick inte Brunius förbi: *"Denna stora kyrka, som ofelbart ännu kunnat flera århundraden igenom genljuda af Herrans lof, nedbröts för anläggande af fästningsverk hvilka icke fått och troligtvis aldrig få någon fullbordan."*

Även Carl von Linné uttalade sig om fästningsarbetet: *"Detta var ett verk som liknade Herculis, och som icke av andra än konungar och potentater kunde imiteras."*

En annan anledning till rivningen var förmodligen ekonomin; det kostade mycket pengar att hålla i ordning den med stadens mått mätt enorma kyrkan, speciellt med avseende på de nödvändiga reparationerna. Den nya kyrkan som nu var under byggnad var inte bara mer modern, utan även en storleksklass mindre. Som en sista ynnest såg man till att avbilda S:t Hans i ett av Sofia Albertinas fönster (Bild 26), ett verk utfört av konstnären Erik Olson.

INVENTARIERNAS ÖDEN

Man lät inte mycket av den gamla kyrkan gå till spillo och medan det inte finns någon fullständig dokumentation över vad som hände alla inventarier, tas några av dem upp nedan.

* Den stora altarpopsatsen bjöds ut till försäljning, men värderad till 700 daler silvermynt fann den ingen köpare. Vad som hände med den är okänt; det enda man känner till är att den ännu år 1825 var under fortifikationens disposition.

* Predikstolen värderades till 300 daler silvermynt och bjöds ut till försäljning komplett med trappa, dörr och lås, men förblev osåld ända tills den 1768 såldes till Dagstorps kyrka för 70 daler silvermynt. Den sågs på sin nya plats av Brunius men befanns då vara i stympat skick. Panelerna med kartuscher hade monterats ned och byggdes senare in i ett skåp från 1884, tillhörande släkten von Platen. Röstet hamnade på Landskrona Museum.

* Orgeln monterades ned och förvarades åtminstone fram till 1825 på vinden på den då nybyggda Adolf Fredriks kasern (nuvarande Landskrona Museum), nerpackad i totalt 21 lådor. I likhet med altarpopsatsen var den "under disposition". Slutligen, under en auktion den 10 augusti 1837, bjöds resterna av orgeln ut till försäljning och inbringade då enligt Lovén 121 riksdaler och 11 runstycken banko.

* Formtegel, två nycklar (Bild 27) och en staty (Bild 28) är idag i Landskrona Museums ägo. Övrigt tegel från kyrkan återanvändes som bygg- eller fyllnadsmaterial till nya hus och gator. Även gravstenar som fanns kvar användes i samma syfte, och bl.a. lever en av dem kvar i form av trappsteg till ingången till ett bostadshus på Säbygatan 31 i Landskrona (Bild 29).

* Klockorna och två ljuskronor överfördes till Sofia Albertina. De två ljuskronorna (från 1600-talet) är de som hänger närmast koret (Bild 30). I väntan på att Sofia Albertina skulle byggas färdig hängdes fyra av klockorna upp i tre staplar; en på Rådhusorget, en vid den nybyggda kasernen (2 klockor), samt en på "Norregatan". Dessa staplar var av trä och genomgick periodvis reparationer. Det gjorde även Rådhusets västra gavel år 1780 och 1796 eftersom den tagit skada av den närliggande klockans ringningar! Den största klockan förvarades under tiden i ett skjul och är en av de två som idag hänger i Sofia Albertinas södra torn.

*Bild 27. Formtegel och nycklar från S:t Hans, idag i Landskrona Museums ägo.
De ses här som en del av museets 1400-talsutställning.*

Timret från kyrkan torde ha värderats och sålts i den mån som var möjligt (som var fallet med vapenhusets). Övriga inventarier som inte såldes på auktion lämnades åt sitt öde.

Lovén nämner att allmänheten år 1826 försökte stoppa kyrkorådet från att sälja alltför mycket av det kvarvarande materialet från den då rivna kyrkan. Man startade en namninsamling i syfte att förhindra en försäljning av stenbilder som man ansåg hade tillräckligt konstvärde för att bevaras. Om protesten gick igenom är dock okänt och det är inte heller känt vilka bilder det rörde sig om.

Av epitafierna var det ett enda som kyrkan själv tog vara på; en minnestavla över Petrus Qviding (1667-1731) som var kyrkoherde från 1720 fram till sin död. Denna flyttades över till Sofia Albertina och sitter där till beskådan än idag (Bild 31). Tavlan sitter inne i en mindre passage vid korets högra sida sett från ingången. De fyra bilderna i hörnen föreställer de fyra apostlarna och minnestexten är på latin. Längst upp på tavlan är "YHWH" inskrivet på hebreiska i en triangel.

Qviding, som även är omnämnd på en av kyrkklockorna (vars text är återgiven i sin helhet på sid. 27), var gift med en kvinna vid namn Kristina Bring (död 1730). I övrigt berättas bl.a. att Qviding tre gånger varit riksdagsman som representant för prästståndet och att han "med kraft hävdade ståndets intresse och väl".

Bild 28. Denna kvinnliga sandstensstaty hittades i en trädgård, och tros ha kommit från S:t Hans. Det ska ha funnits en systerstaty.

Bild 29. Trappan till detta hus på Säbygatan 31 var ursprungligen en gravsten i S:t Hans. Rester av relieferna syns fortfarande tydligt både på övre och nedre steget.

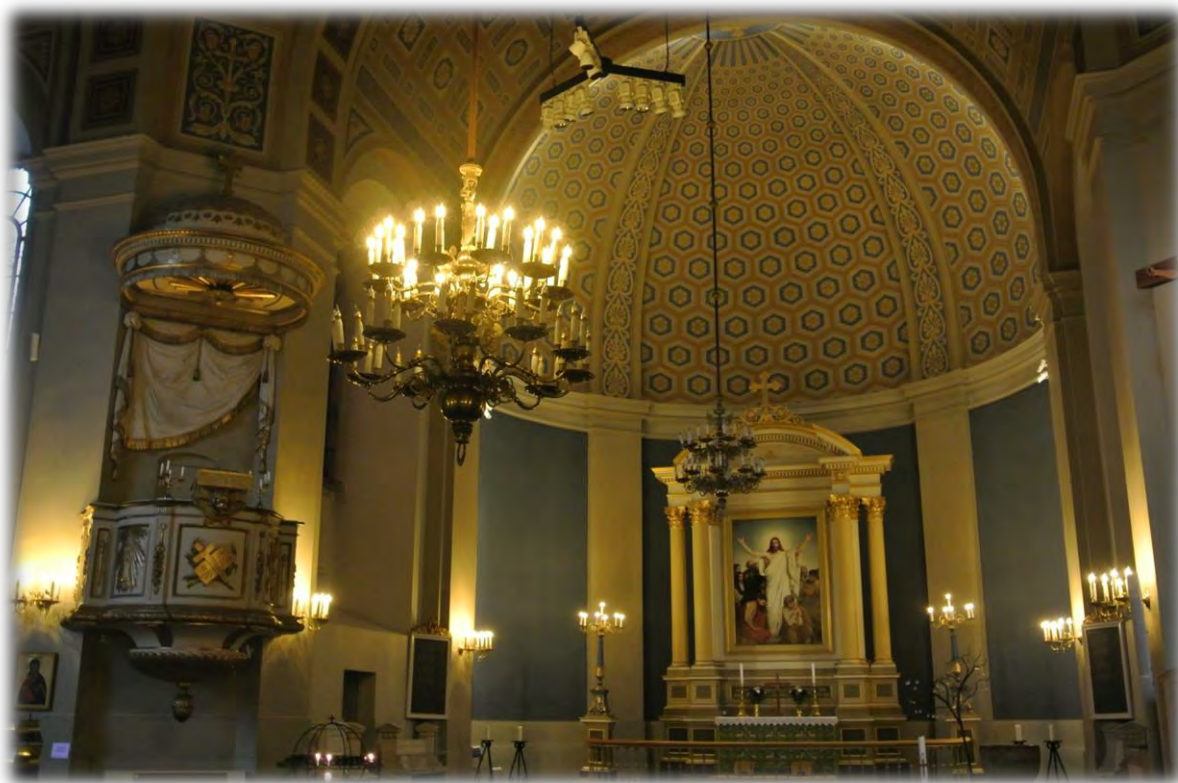

Bild 30. Dessa två ljuskronor i kyrkan Sofia Albertina hängde en gång i S:t Hans.

Bild 31. Minnestavla över kyrkoherden Petrus Qviding.
Tavlan som förr satt i S:t Hans, finns idag i Sofia Albertina.

GAMLA KYRKANS GRUND

I början av 1930-talet insåg man den gamla kyrkans kulturhistoriska värde och beslut togs om att man skulle gräva fram vad som fanns kvar av byggnaden. 1931 gjordes en första provgrävning, men det enda man fann var några få kullerstenar i mitten av den yta där vapenhuset ansågs ha varit beläget, en 2,5 meter lång kvadratisk gråstenskrans där man väntat sig att finna korets östra mur, samt några murstenar och grav- och benrester. Frans Ekelund, den dåvarande stadsarkitekten, föreslog dock året efter att man skulle frilägga hela grunden för kyrkan i samband med en planerad gallring av stadsparken.

Pengar till projektet donerades av en förmögen privatperson, och stadsfullmäktige åtog sig att även i framtiden vårda platsen. Utgrävningen gav dock magra resultat. Man fann:

1. Ett stycke av grundmuren där tornets sydöstra hörn ska ha legat, med rester av ovanliggande tegelmur.
2. En bit av grunden till vapenhusets ena sidomur. Denna låg dock för djupt för att bevaras synlig.
3. Några lösa tegelstenar, varav några formtegel och även några golvplattor.

Detta, tillsammans med provgrävningen året innan, var allt som fanns kvar. Kyrkan var i princip förintad. Man blev tvungen att med hjälp av fixpunkter staka ut kyrkans forna yta på marken, varefter man märkte ut pelare och murar med plintar och en kallmur bestående av kullersten och ovanliggande röda kalkstensplattor. Den sänkta nivån av grunden jämfört med omgivningen motsvarade kyrkgolvets forna nivå. Arbetet var färdigt 1933.

Vad man såg när arbetet var färdigt var således nästan helt och hållet en rekonstruktion. Bildserien nedan (Bild 32-34) visar grunden under våren 2012 innan dess ombyggnad.

Bild 32. Den första rekonstruktionen av Gamla kyrkans grund, sett rakt västerifrån. I förgrunden syns markeringen för tornet och huvudingången.

Bild 33. Grunden sedd från den snidade "predikstolen" som var belägen i platsens nordöstra hörn. Förutom koret i förgrunden syns även placeringen av pelare, torn och murar. Även uppdelningen av kyrkan i mitt- och sidoskepp framgår av bilden.

Bild 34. Koret och koromgången.

Inför 600-årsjubileet 2013 togs beslut om att göra en ny rekonstruktion av grunden, då den gamla muren befunnits vara i ett så pass dåligt skick att reparation inte var ett alternativ. Visionen för projektet var att grunden "ska vara en del av parkrummet" (Bild 35). Precis som tidigare är grunden även fortsättningsvis nedsänkt, men genomgick i övrigt betydande förändringar i samband med renoveringen; dessa tas upp nedan. Det fanns ett förslag om att bygga en upphöjd rödfärgad mur för att än tydligare markera platsen, men detta föll ifrån. Även området utanför grunden fick en ansiktslyftning med bl.a. nya gångar och gräsmattor. Arbetet utfördes under hösten 2012 och in på nyåret 2013.

Bild 35. En bild av kommunens planering för den nya rekonstruktionen.

Det första stadiet i renoveringen var att avlägsna alla föremål som inte skulle vara en del av den nya grunden. Den träsnidade "predikstolen" i grundens nordöstra hörn togs bort, liksom det stora träkorset i koret (detta återfördes dock senare efter protester). Hällar och murar som tidigare markerat kyrkans torn, murar, pelare och strävpelare avlägsnades. Buskage som vuxit runt koromgången röjdes bort och flera träd avverkades. De få befintliga stenar som verkligen tillhörde den gamla kyrkan blottlagdes (en del av den gamla tornmuren och en stenhäll i koret). Schaktarbetet utfördes försiktigt och i samråd med stadsantikvarien med tanke på grundens status som fornlämning. Det andra stadiet bestod av läggning av ny sten, nya gräsmattor och även en omformning av grusgångarna. Arbetet utfördes under oktober 2012 - januari 2013.

Utvalda delar av ritningarna för den projekterade renoveringen visas nedan med tillstånd av Landskrona kommun. Planerna togs fram av Stadsmiljöavdelningen med stadsträdgårdsmästaren Siv Degerman som ansvarig för utformningen medan projekteringen utfördes av Ingrid Borgström. Vissa justeringar kan ha gjorts under arbetets gång (Bild 36-42). Ritningarna kompletteras av en fotostudie utförd under projektets fortskridande (Bild 43-48).

SEKTION BLOCKSTENSMUR

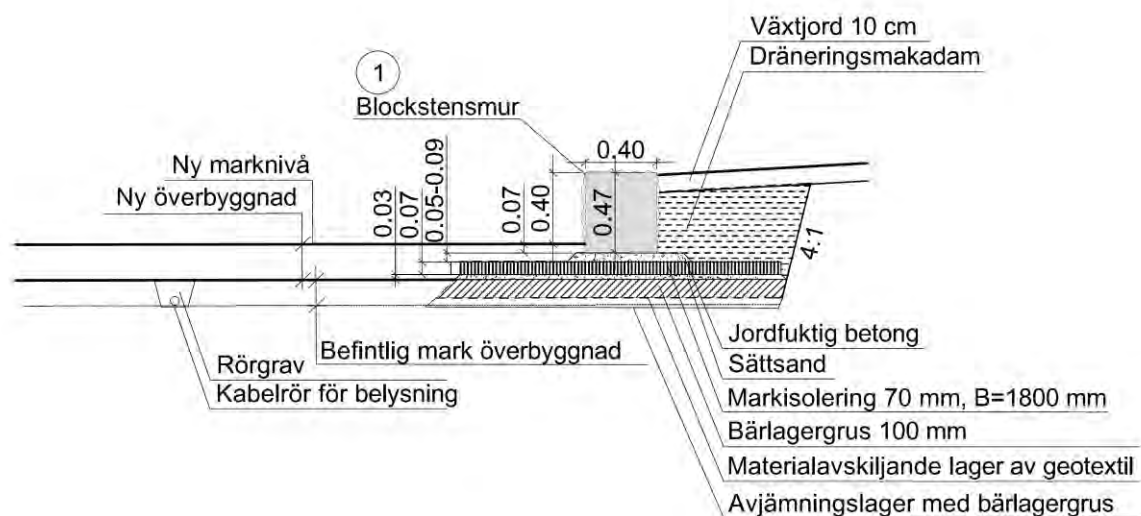

Bild 37. Sammansättningen för en blockstensmur, bl.a. använd till de nya sidomurarna. Siffran ① (och liknande siffror i följande figurer) hänvisar till en materiallista som är återgiven i ritningen på sidan 44.

SEKTION HÄLLSTEN

4-A/4-B 8 9

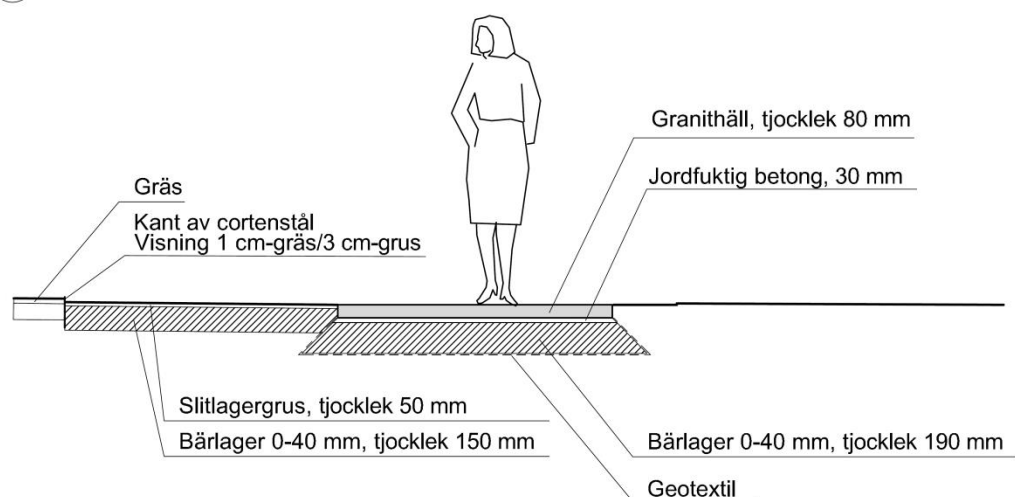

Bild 38. Hällstenarna har använts till mittpelare, tornmur, vapenhus och sakristia. Lägg märke till cortenstålet som används för att avskilja gräs från grus.

PRINCIPSEKTION/PLAN BLOCKSTEN

Grundläggning enligt samma princip som för Blockstensmur

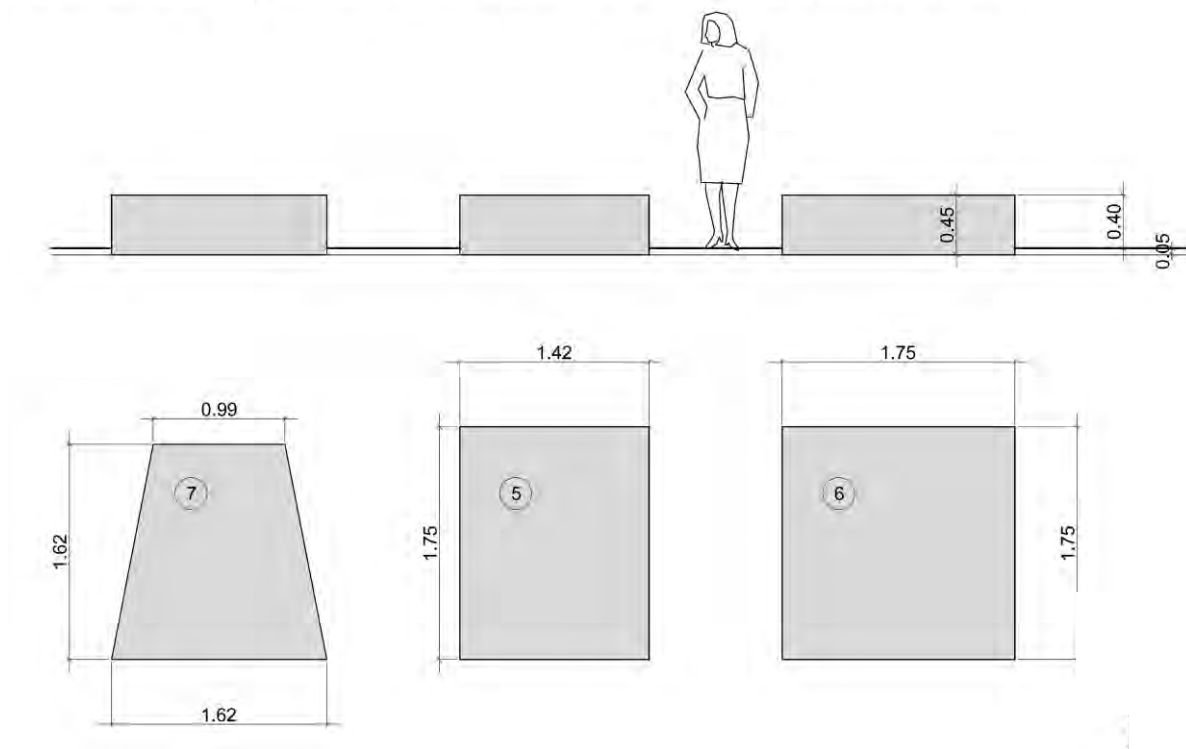

Bild 39. De blockstenar som representerar koromgången är upphöjda. De har fått en höjd på 40 centimeter, vilket ger besökare möjlighet att sitta ned på dem.

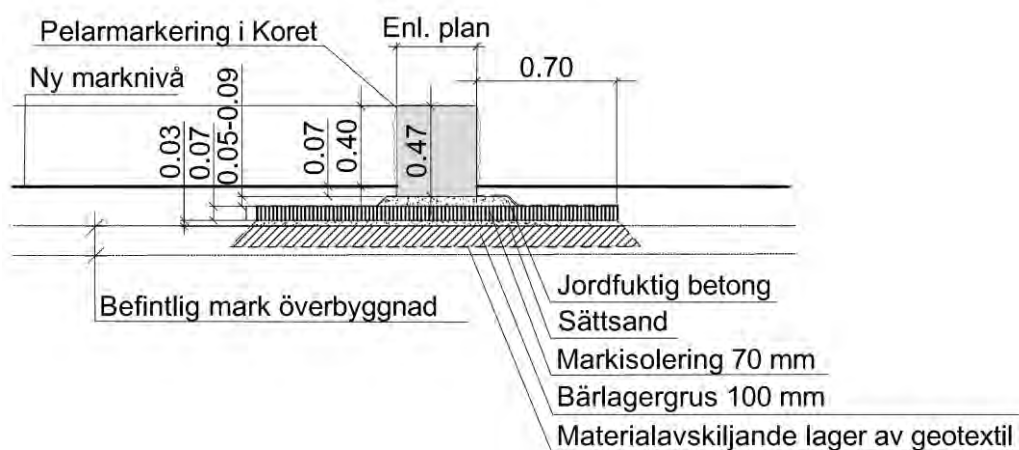

Bild 40. Detaljerad genomskärning av den projekterade koromgången.

PLAN TRAPPA

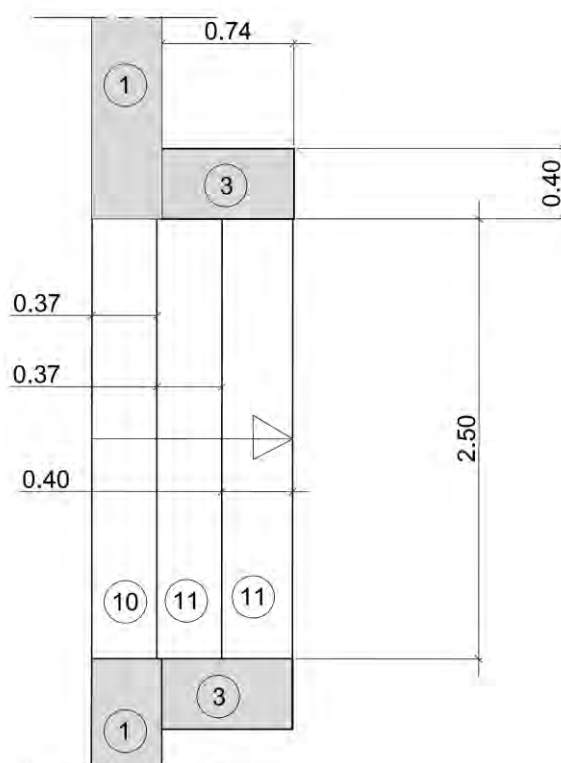

Bild 41. Längdmått för den nya huvudingångens trappa. Det ska även nämnas att kyrkogrunnen nu har handikappanpassats genom en rullstolsramp i vapenhuset.

SEKTION TRAPPA

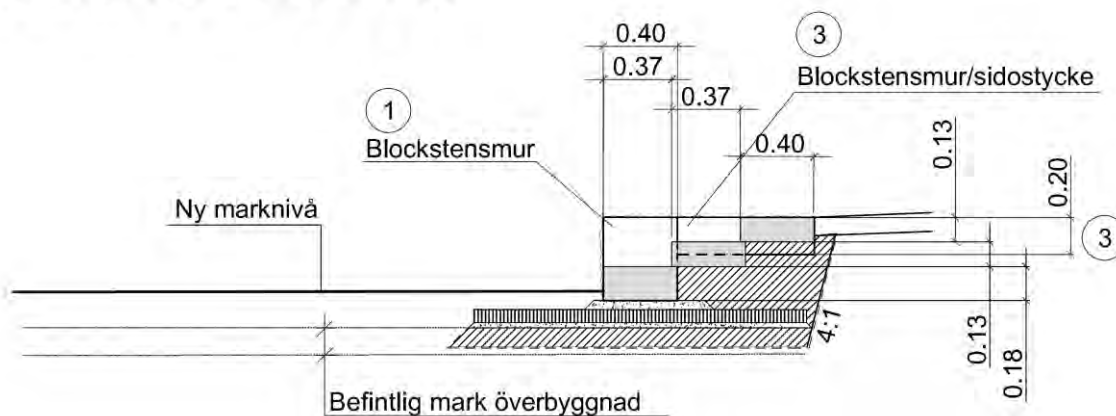

Bild 42. Detaljerad genomskärning av ovannämnda trappa.

Bild 43. Första fasen har avslutats. Kallmur, stenhällar m.m. har tagits bort.

Bild 44. Den andra fasen har inletts och marken jämnas till inför stenläggningen. Förutom regn kom senare även ymniga snöfall vilket försenade arbetet.

Bild 45. Stenläggningen är igång. Hällstenarna som markerar tornet och mittskeppspelarna placeras ut och i bakgrunden syns den påbörjade yttermuren.

Bild 46. Gräsmattorna, levererade i rullar, läggs på plats efterhand som arbetet fortskrider.

Bild 47. Färdigt, med undantag för lite städning. Arbetet slutfördes i januari 2013.

Bild 48. De få stenar som verkligen tillhörde kyrkan grävdes fram under det inledande arbetet. Här syns den del av tornmuren som finns kvar. Dessa stenar måste bevaras.

En förändring efter renoveringen är upplägget av grusgångarna. Den gång som tidigare löpte framför koret och tvärs över grunden togs bort och ersattes av en ny som löper från sakristian, över grunden och sedan övergår i en diagonal gång vilken leder fram till parkens sydöstra hörn. En likaledes ny gång leder fram till tornet och kyrkans "huvudingång". Den gamla gången som löpte från vapenhuset och tvärs över kyrkan är nu förlängd och går hela vägen fram till stadsmonumentet i parkens centrum. Inne i kyrkogrunden togs gångvägen som tidigare löpte runt koret och mittpelarna bort och den nya vägen löper istället längs med grundens yttermurar.

Gräsmattorna inne i grunden är fyra till antalet; två mindre mattor är placerade i anslutning till tornet, medan en betydligt större täcker partiet med mittpelarna. Den fjärde gräsmattan ramar avslutningsvis in koromgångens pelare och delvis även det ellipsformade partiet med originalstenhällen. Gräsmattorna är försedda med kantstöd av cortenstål som utgör gränsen mot gångvägarna. Jämfört med andra typer av stål är cortenstål resistent mot temperaturförändringar, rostar långsamt och är väl lämpat för användning inom landskapsarkitektur p.g.a. dess inneboende flexibilitet, som gör att det kan bockas och svetsas i tunna skivor utan att spricka sönder. Förutom järn och kol består stålet av kisel, mangan, fosfor, svavel, krom, koppar och nickel (en variant innehåller även vanadium).

Gemensamt för de nya stenarna är att dessa är grå Bjärlövsgranit (från Naturstenskompaniet), med flammade horisontella ytor och råkilade vertikala ytor. Undantaget är trappstegen vars horisontella ytor är krysshamrade. Varje mitskeppspelare är markerad med tre hållstenar som tillsammans utgör en kvadrat på 1,75 * 1,75 meter (varje hållsten är 580 mm bred). Medan yttermurarna förut bestod av kullersten och kalkstensplattor består den nya muren av massiva blockstenar som har skurits i fördefinierade mått och sedan pusslats samman segment efter segment. Dessa står på en grund som bl.a. innehåller geotextil och markisolering (Bild 35). Geotextil är ett material som ger jorden ökad styrka och stabilitet och kommer i form av en vävd duk eller matta. Det består av polyester, kan glasfiberförstärkas och används vid byggarbete för att skilja olika ballastmaterial från varandra.

När stenen är *råkilad* har den kvar sin naturliga yta efter delning. Har den en *flammad* (kallas även bränd) yta innebär detta att ytan bearbetats med en brännare. Den höga värmen gör att kristaller i stenens ytskikt spjälkas loss (de kemiska bindningarna mellan molekyler bryts) och man får en något vågig men stilrent fin struktur. Detta ger en jämn yta med ett inbyggt halkskydd. *Krysshamrad* granit (även kallad gradad eller gradhuggen) är bearbetad med hjälp av tryckluftsmaskin och verktyg med hårdmetalltänder. Ytan blir något skrovlig, vilket i likhet med flamning ger ett bra halkskydd och denna behandling är således väl lämpad till trappstegen i kyrkogrunden.

Jämfört med den gamla rekonstruktionen kan följande sägas: den nya dispositionen av gräsmattor och gångar är en estetisk förbättring, men innebär även att koret och kyrkans uppdelning i mitt- och sidoskepp har blivit något otydligare. Den ursprungliga uppmättningsritningen har på sina ställen följts något godtyckligt, vilket har förklarats med att underhållet blir enklare. Den "nya" grunden har fler fördelar än det rent estetiska. Den nya muren är av massiv granit och löper till skillnad från den gamla ingen risk för att falla sönder. De originalstenar som hittats har blottlagts och givits en framträdande plats. Med en rullstolsramp på plats, något som tidigare saknats, är grunden nu även handikappanpassad.

FUSKBYGGE - ELLER?

Hittills när kyrkans konstruktion och slarvet i denna kommit på tal har uttryck som "verkar" och "synbar" använts. Detta beror på att Brunius grundplan (Bild 3) är den enda detaljerade grundplan som tycks existera och Brunius arbete har mer eller mindre accepterats som fakta i över 200 år av författare som Nils Eberhard Lovén och Hans Wåhlin. Men Brunius själv såg aldrig S:t Hans med egna ögon. Han föddes först 1792, då kyrkan redan var riven. Alltså måste han ha baserat sin grundplan på ett original utförd av annan hand än hans egen.

Innan kyrkan revs utförde militären noggranna uppmätningar av byggnaden. Dessa sparades i Fortifikationsarkivet, idag en del av Krigsarkivet, och överlämnades därifrån den 8 januari 1887 till Vitterhetsakademien där de placerades i arkiv. Detta arkiv går idag (år 2013) under namnet Antikvarisk-topografiska arkivet och är en del av Riksantikvarieämbetet, som var vänligt nog att tillhandahålla scannade bilder av befintliga originaldokument. Dessa ligger samlade i ett konvolut på vars framsida man finner en innehållslista som specifikt anger att detta ska innehålla även en planskiss (Bild 49). Detta är ett bevis på att det funnits ett original som avbildade kyrkans grundplan. Men just denna skiss tycks vara försvunnen, så det går inte att verifiera om Brunius ritning är baserad på skissen eller på en annan ritning.

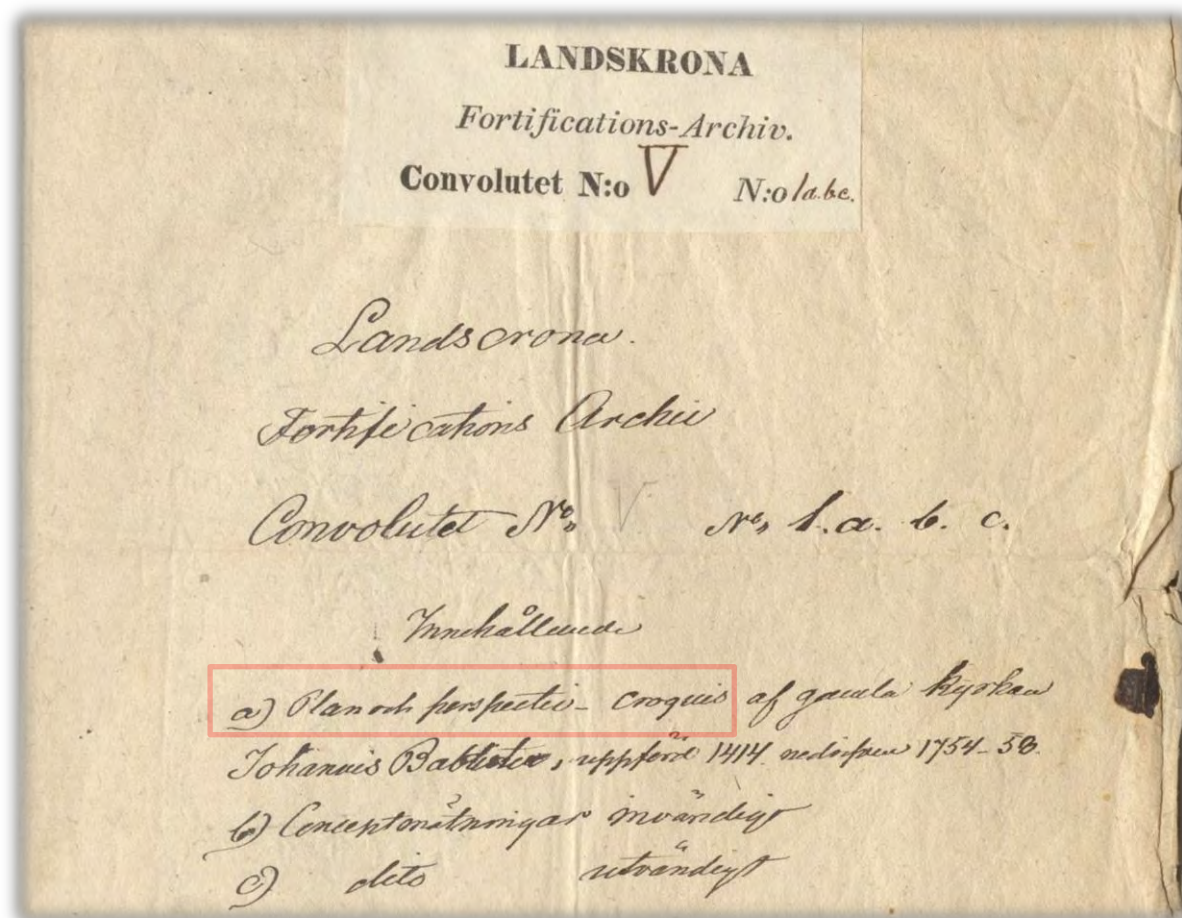

Bild 49. Konvolutets framsida med innehållslista. En planskiss ska ingå i samlingen (markerat i bilden) men denna tycks ha försvunnit. När den förkommit är okänt.

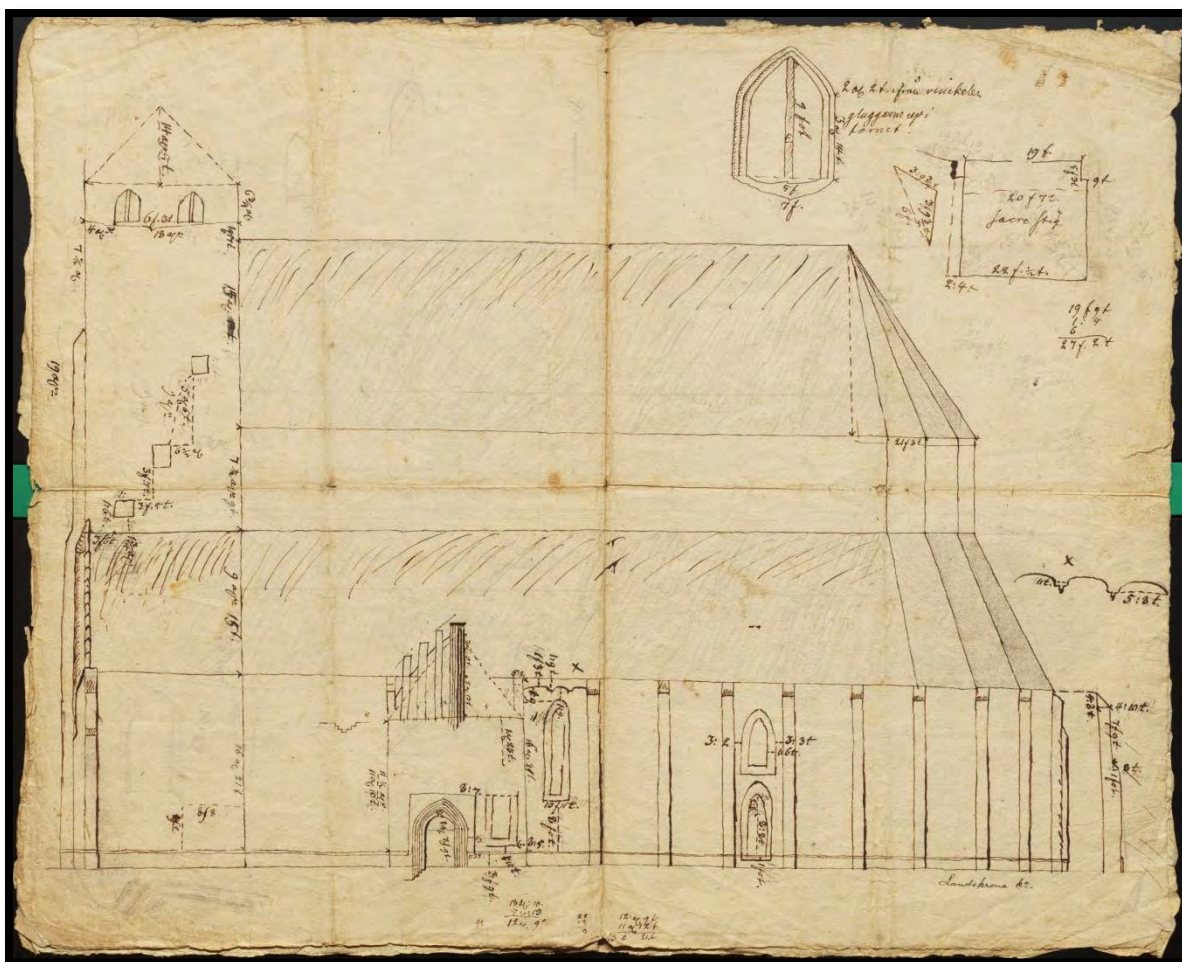

Bild 50. Denna skiss av kyrkans södra fasad innehåller även nedtecknade mått och proportioner. Vid renritningen tjänade själva skissen som en inte exakt mall av kyrkans utseende.

Skissen av kyrkans grundplan räcker inte i sig själv, utan det viktigaste i denna är de exakta mått och proportioner av kyrkan som antecknades av militären. Ett exempel på detta är den ofullbordade skissen av kyrkans södra fasad (Bild 50). Här visas den princip efter vilken arkitekter, enligt Örjan Ekström, själv arkitekt och f.d. stadsantikvarie i Landskrona, än idag arbetar efter. Bilden i sig själv behöver inte vara exakt, utan det är måtten som är viktiga. När dessa alla förts ned går arkitekten tillbaka till kontoret, sätter sig ned och utför en renritning med hjälp av måtten (skissen är då en generell mall av byggnadens utseende).

Det finns två delar av det bevarade materialet som visar detaljer av grundplanen, men inte helheten. Den första är en väldigt slarvigt utförd skiss av koromgången med tillhörande strävpelare (Bild 51). Denna skiss är dock kraftigt bleknad jämfört med det övriga materialet och frågan är den varit avsedd att användas. Det tycks snarare vara fråga om en mer eller mindre utsuddad och därmed kasserad skiss. Den andra delen är en skiss av koromgångens sju inre pelare och deras inbördes avstånd. Måtten anges i svenska alnar (0,593808 m), vilket var standardmåtten vid denna tid, samt svenska tum. Avstånden mellan pelarna var mätta från centrum till centrum, och inte yttersida till yttersida, vilket framgår av kryssen i skissen. Enligt måtten stod de yttre pelarna på ett utökat avstånd från de inre pelarna (vars inbördes avstånd var ca 2,5 m), men detta framgår inte av Brunius ritning.

Det finns även andra oegenheter som sammantaget ger upphov till tvivel om huruvida Brunius grundplan faktiskt ger en rättvis bild av den gamla kyrkan. Nu visar det sig dessutom att det har gjorts ett, tidigare opublicerat, arbete som tar upp frågan, ett arbete i Landskrona museums arkiv som Örjan Ekström fann under sin tid som Landskronas stadsantikvarie.

Författaren Nils Eberhard Lovén var född i Lund men bosatte sig sedermera i Landskrona. Han hade en gedigen musikalisk utbildning, arbetade både som organist och musiklärare och var en flitig kompositör. Han kom även att intressera sig för Landskronas historia och resultatet blev verket *Landskrona under svenska tiden*, vilket publicerades 1908-1909. Han hade ett stort privat bibliotek och det var här som sonen Eberhard, född 1891 i Landskrona, kom i kontakt med Brunius bok *Skånes konsthistoria under medeltiden* och i samband med detta uppstod ett intresse som kom att följa honom under resten av livet: S:t Hans.

Eberhard, som i sin ungdom på tidigt 1900-tal kunde sitta och teckna bilder av kyrkans utsida (något han själv på sin ålders höst kallade "naiva fantasiperspektiv") förundrade sig precis som fadern över de märkliga byggfelen i den gamla byggnaden. Detta var en tid då ingen vågade utmana Brunius som den stora referensen när det gällde S:t Hans och när Wåhlin 1939 publicerade sin bok *Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken* gick även han på Brunius linje. Eberhard satte sig slutligen år 1983 ned och började vid 92 års ålder skriva ned sina tankar. (Han anmärkte något självironiskt att arbetet inte gick att skjuta upp längre!)

Eberhards första tanke gäller Wåhlin och hur denne detaljerat beskriver hur byggnationen enligt hans uppfattning gått till, och hur de stora misstagen uppkom. Enligt Wåhlin (som tidigare nämnts) började man med kyrkans innanmäte. Här menar dock Eberhard att både Brunius och Wåhlin "indirekt skändar de hedervärda murmästare" som ansvarade för uppförandet av S:t Hans. Tanken är uppenbar, om än inte direkt återgiven: om man nu börjar med att staka ut de inre pelarraderna och den ena raden blir längre än den andra, är det då så svårt att genast korrigera misstaget? Eberhards andra tanke berör det faktum att en av kyrkans tre spiraltrappor blivit ritad inne i sakristians västra strävpelare och på så sätt försvagat denna. Han går vidare: tornet har blivit flyttat tre fot för långt in i långhuset med påföljden att tornets västra mur enbart blir fem fot tjock jämfört med övriga murars åtta fot. Tornets trappa placeras då delvis inne i södra sidoskeppets gavelmur och försvagar denna.

Lovén den yngre skräder inte sina ord och låter veta att han inte kan föreställa sig att "1400-talets byggherrar och byggmästare, som bekostade, ritade och reste" den gamla kyrkan, "samtliga varit förvirrade och saknat förmåga att orientera sig rätvinkligt på byggnadsplatsen". I samband med detta för han fram en uppseendeväckande tanke: han menar att uppmättningsritarna i samband med kyrkans rivning medvetet tillverkat en skev grundplansritning på beställning av den svenska krigsmakten och att detta gjorts för att lugna Rikets Ständer (riksdagen).

Eberhard ger sig därefter i kast med den stora utmaningen: att rekonstruera den grundplan som kyrkan enligt hans uppfattning egentligen byggdes efter. Resultatet av hans arbete syns på nästa sida (Bild 53, scannad av Landskrona museum) i form av en reviderad grundplan, införd med grön och röd krita ovanpå en fotokopia av Brunius grundplan. Bilden har bleknat något med åren, men det syns fortfarande att Eberhard numrerar strävpelarna 1-25 med sols början från kyrkans nordvästra hörn.

Han utvecklar sina tankar och börjar med att konstatera att "räknat från insidan av sidskeppens västra gavelmurar, skär mittskeppets sneda gördelbågar (Bild 54) kyrkans mittlinje på prick 22 fots inbördes avstånd". Endast den ostligaste travén (Bild 54) ska uppvisa ett annat mått. De 8 västligaste travéerna var enligt Eberhard rätvinkliga, med ett undantag, murfacket 8-9 direkt väster om sakristian, där en av spiraltrapporna inrymdes och där måttet istället var 24 fot. Murfacken 9-10-11-12-13-14-15-16 som följer därpå utgör kormuren och bygget började enligt Eberhard (till skillnad från Wåhlins åsikter) med denna.

Strävpelare nr 11-15 konvergerar i Eberhards rekonstruktion mot en mittpunkt som är markerad med den röda tvärgående linjen (9-16). Strävpelarna nr 10 och 15 konvergerar däremot mot en punkt som ligger ca 15 fot (ca 4,5 m) längre mot öster och Eberhard drar av detta slutsatsen att man efter att ha byggt kormuren har börjat bygga till ett rätvinkligt långhus som vridit sig medsols runt strävpelare nr 9. Detta ska då ha resulterat i att mittlinjen på byggnadens östra utsida kommit att markeras av en strävpelare (nr 13) istället för ett fönster som annars är normen för kyrkor. Men detta ledde i sin tur till att murfacket 9-10 fick en inskjutande vinkel i kyrkrummet, vilken man enligt Eberhard försökt dölja med sakristian, som byggdes vinkelrätt mot långhusväggen (och mittlinjen). Skälet till vinklingen av långhuset kan ha berott på ändrade planer, kanske i form av reviderat byggnadsutrymme. Studerar man Eberhards rekonstruktion och utgår från att den stämmer ska kyrkan ursprungligen ha varit menad att ha en fönstermitt, nämligen murfacket 12-13, vilket ändrades till en pelarmitt i och med vinklingen. När korets inre pelare senare byggdes till resulterade detta i att kyrkan fick sju korpelare istället för sex.

Rekonstruktionen visar således både kyrkans ursprungligt menade riktning (linjen 9-16), samt den nya efter vinklingen (linje 9-17). Koret blev till slut sjudelat, för det utökades med murfacket 16-17 när långhuset började byggas. Viktigt att nämna här är att på grund av vinklingen minskade kyrkans bredd i långhuset jämfört med koret, vilket ger förklaringen till att Brunius uppger två olika mått för kyrkans inre bredd (se avsnittet "Kyrkans storlek").

Som nämndes tidigare är huvudskissen som låg till grund för Brunius ritning försvunnen. Det går alltså inte att verifiera vilken grundplan som stämmer - Eberhards eller Brunius. Det finns för övrigt ytterligare en byggnadsmis som Eberhard inte tar upp i sitt arbete: nämligen det faktum att vapenhuset enligt Brunius ritning rimligtvis måste ha byggts som en del av kyrkan redan från början. Vapenhusets yttermurar är enligt ritningen integrerade med två strävpelare som tycks anpassade för detta syfte genom sitt inbördes avstånd, medan den mindre, nästan försvunna, strävpelaren mellan dessa då mer tycks tjäna som ett avsett fäste för den ena av vapenhusets inre murar. Men enligt Brunius själv var vapenhuset en senare tillbyggnad och tillkom först vid 1500-talets början. Så även här finns det oegentligheter (kom även ihåg den i kapitlet tidigare nämnda asymmetrin i koret).

Men varför är då Brunius ritning full av uppenbara misstag? Man ska komma ihåg att i princip alla svenskar på den här tiden var religiösa och att en rivning av en kyrka, speciellt av S:t Hans storlek, inte sågs med blida ögon av alla. Dessutom skedde det en mycket kontroversiell hantering av gravarna under kyrkans rivning vilket kan förmodas ha orsakat stora protester bland befolkningen och frågan kan mycket väl ha nått hela vägen upp till Rikets Ständer. Det fanns alltså enligt Eberhard anledning för militären att "prata om annat", eller med andra ord, avleda uppmärksamheten.

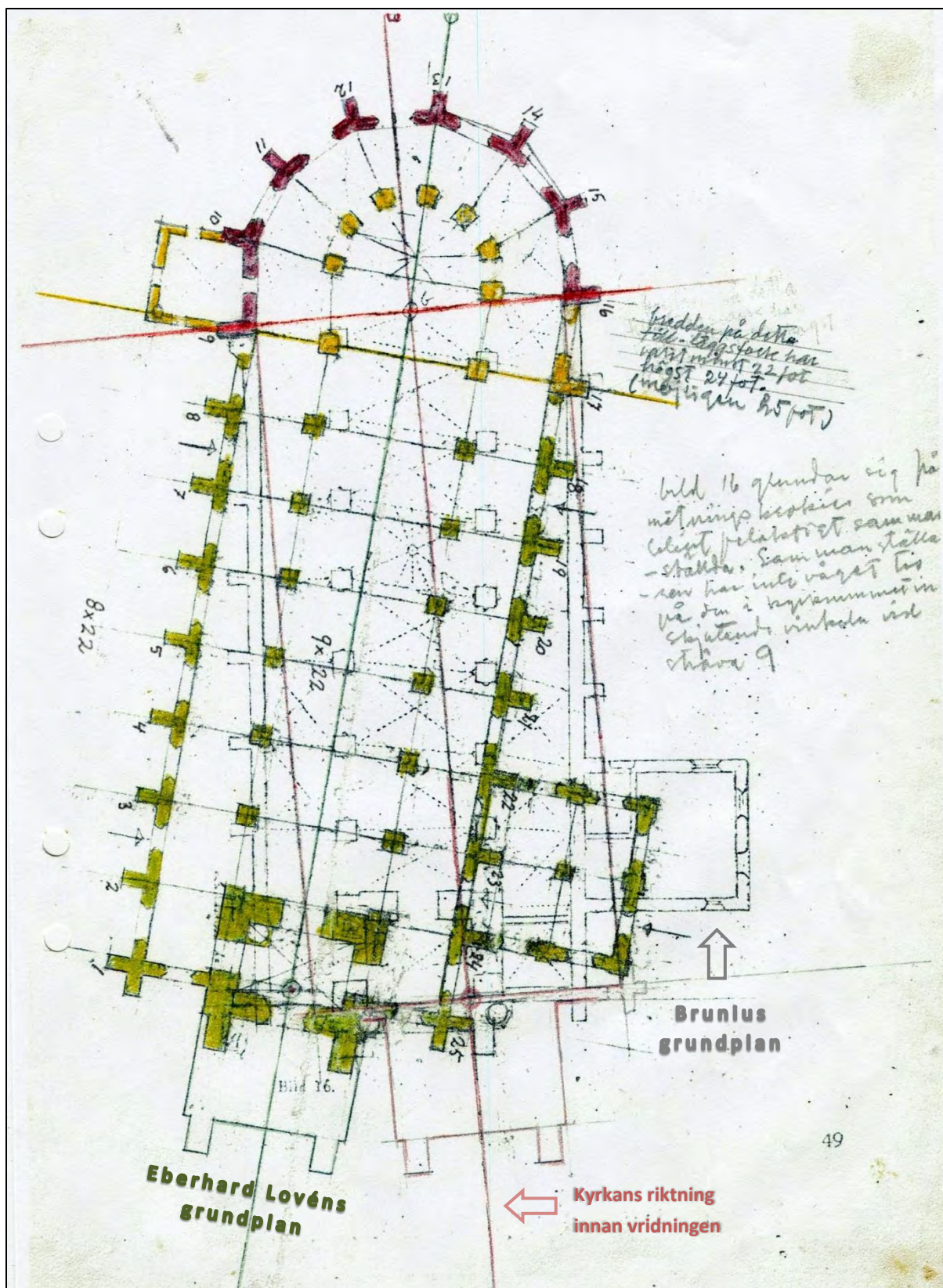

Bild 53. Eberhard Lovéns rekonstruktion från 1983 av hur han ansåg att kyrkan egentligen var byggd. Bilden, som är gjord med krita ovanpå en fotokopia av Brunius grundplan, har bleknat med åren. Strävpelarnas numrering från 1 till 25 framgår dock tydligt, liksom de tvärgående linjerna 9-16 och 9-17, vilka visar kyrkans korsektion före och efter den utförda vinklingen. Originalen innehåller även valvmått mellan koromgångens murfack, men de är här borttagna för tydlighetens skull.

Bild 54. Travé - avståndet mellan två huvudstöd för ett valv, i det här fallet ett korsvalv. Gördelbågarna är de bågar som bildar själva korset i valvet.

Eberhard menar att det ska ha producerats två skisser över kyrkans grundplan. En riktig som bekvämt nog "försvunnit", samt en falsk, medvetet felaktig som ska ha presenterats för riksdagen när kyrkans rivning eller de brott mot griftefrid som begicks kom på tal. Denna andra skiss är också försvunnen.

Ämnet lämnar fritt fram för spekulationer om *varför* detta politiska rävspel ska ha skett, *hur* det hela verkligen gick till, eller *om* det skedde överhuvudtaget. Det skulle dock inte vara första gången kontroversiella beslut fått hjälp på vägen. Man kan även ställa sig frågan om kyrkan, om den nu var så felkonstruerad, verkligen kunnat stå i mer än 300 år.

I Eberhards arbete, som finns tillgängligt för beskådning på Landskrona museum, är även tillfört frågor som kan användas för framtida forskning i ämnet. Bland annat ställs frågor om fler ritningar och skisser finns bevarade i myndighetsarkiv, om det finns skriftliga yttranden bevarade från stift, församling, borgerskap eller andra som berörts av kyrkans rivning, och om det existerar byggplaner från tiden innan uppförandet. Det ställs även en annan viktig fråga: nämligen om skevheten i kyrkan kunnat accepteras av kyrkliga auktoriteter då kyrkor i allmänhet har ett utseende som symboliskt representerar Kristi kropp.

Eberhard Lovén har med sitt arbete försökt ge upprättelse åt S:t Johannis Baptistae kyrka, och det känns passande att mer öppet presentera hans reviderade grundplan (Bild 55) under Landskronas 600-årsjubileum. Mer chockerande är kanske då tanken på att om kyrkan inte var ett fuskbygge, så är den nutida rekonstruktionen i Gamla kyrkans grund felaktig.

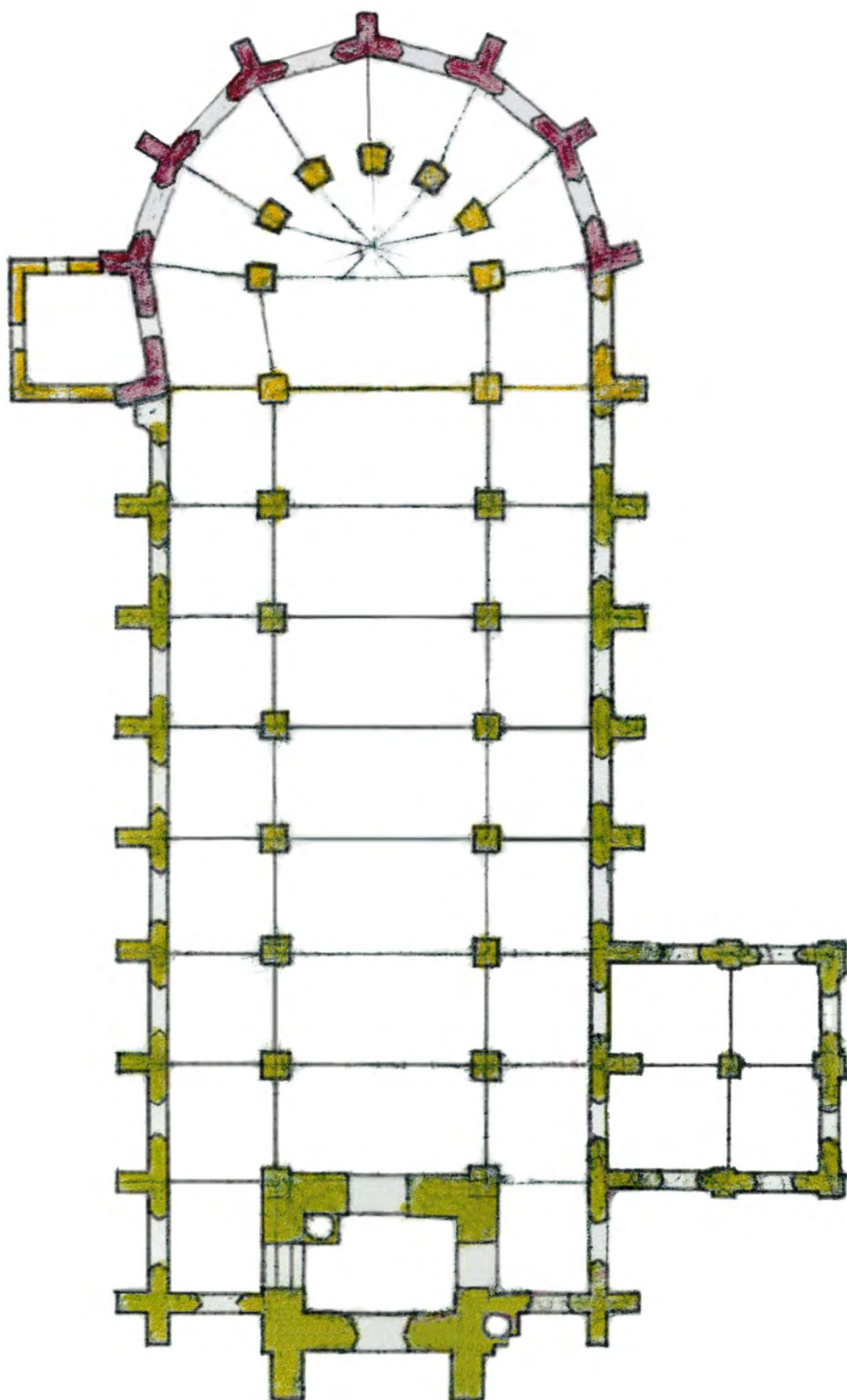

Bild 55. Eberhard Lovéns rekonstruktion, förtydligad version.

S:T HANS SOM MODELL

Inför Landskronas 600-årsjubileum ordnade stadens museum en utställning som visade upp stadens många sidor under dess första tid. En av höjdpunkterna var modellen av den unga staden, gjord av den japanska konstnärinnan Atsuko Hamanaka, som inkluderade kyrkan och karmeliterklostret (Bild 2). Tyvärr saknades mycket av kyrktornets spira. På bilderna nedan har kyrkan råkat flyttas något från sin idealplacering (Bild 56, 57).

Bild 56. S:t Hans, sedd framifrån.

Bild 57. Strävpelarna syns tydligt i denna vy.

EN SKÅNSK TVILLING

Gamla kyrkans grund ger givetvis inte någon ordentlig uppfattning om S:t Hans storlek eller utseende, vilket är en av anledningarna till att folk i allmänhet inte känner till så mycket om kyrkan. Vill man få en uppfattning om hur byggnaden såg ut i sin glans dagar, rekommenderas en kort resa söderut till Malmö, där Skånes näst största kyrka, S:t Petri, sträcker sig i höjden inte långt från järnvägsstationen.

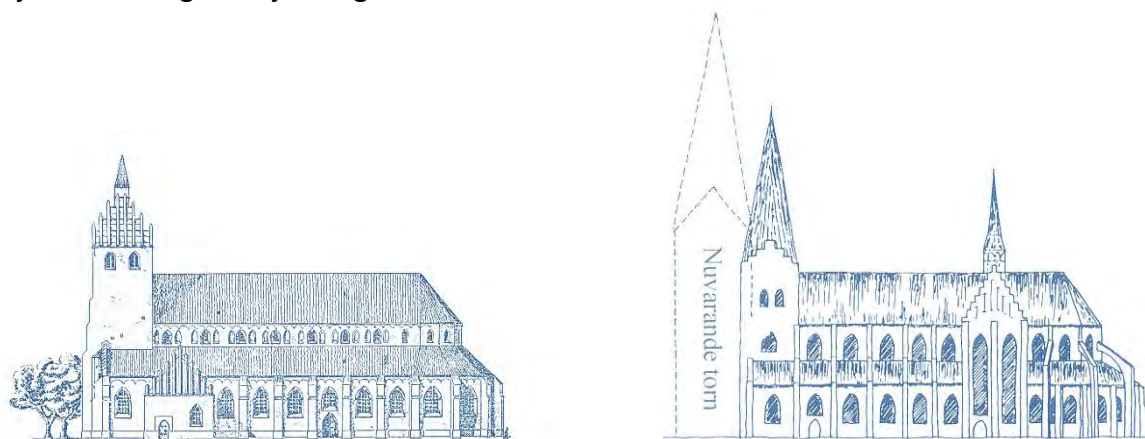

Bild 58. S:t Hans och S:t Petri (möjligt utseende år 1380) i jämförande profiler (bilderna är inte helt skalenliga). Kyrkorna var uppförda i samma stil, så kallad baltisk tegelgotik.

S:t Petri kan till viss del beskrivas som en tvilling till S:t Hans. Några likheter listas nedan:

- I. De två kyrkorna byggdes med bara ca 100 års mellanrum. De uppfördes båda i stilen baltisk gotik med mittskepp, sidoskepp och klerestorium (Bild 58).
- II. Byggnaderna var i samma storleksklass, så S:t Petri ger åskådaren insikt om S:t Hans mått och volym. S:t Petri har dock ett mer dominerande klerestorium.
- III. Altaruppsatserna i kyrkorna var av liknande storlek (uppsatsen i S:t Petri är någon meter högre än sin forna motsvarighet i Landskrona). De var även uppbyggda på samma sätt med en skildring av avgörande ögonblick i Jesu liv med bl.a. nattvarden längst ned och korsfästelsen och himmelsfärd ovanpå. Det skiljer i övrigt bara drygt trettio år mellan uppsatsernas färdigställande. Uppsatsen i S:t Petri är från 1611, uppsatsen i S:t Hans var förmodligen från 1642.
- IV. Predikstolarna var tillförda med bara ett årtiondes mellanrum. I S:t Hans tillkom stolen 1587, medan motsvarigheten i S:t Petri levererades 1599. Placeringen av predikstolen i kyrkan är dessutom densamma för bägge kyrkorna.
- V. Epitafierna i S:t Petri är väldigt snarlika de som hängde i S:t Hans. Precis som altaruppsatsen och predikstolen får man här även se deras rika färger, detaljer och inte minst deras imponerande storlek.

En liten fotostudie (Bild 59-62) av S:t Petri kan därmed hjälpa åskådaren att erinra sig "tvillingen" i Landskrona så som den kan ha sett sig i sin glans dagar. (Se även Bild 63.)

Bild 59. Huvudgången i S:t Petri mittskepp. Till vänster syns predikstolen och över koret reser sig den stora altaruppsatsen.

Bild 60. Ett av kyrkans epitafier.

Bild 61. Altaruppsatsen i sin helhet.

Bild 62. Den rikt utsirade predikstolen, tillförd 1599.

Bild 63. Som ett alternativ till S:t Petri kan man åka över till Helsingör och besöka dess domkyrka, S:t Olai kallad. Det intressanta med den danska kyrkan är att förutom altarpuppsats, ljuskronor och epitafier, så har den även korskrank och triumfkrucifix. Den motsvarar därmed i än högre grad än S:t Petri den utrustning som ingick i S:t Hans. S:t Petri ligger däremot närmare i fråga om storleken på byggnaden. Även S:t Olai har mittskepp och sidoskepp.

SERIES PASTORUM

Följande kyrkoherdar gjorde tjänst i Landskrona under perioden 1424-1788, d.v.s. från den första dokumenterade aktiviteten i S:t Johannis Baptistae fram till dess att rivningen av kyrkan var slutförd.

DANSKA TIDEN:

JACOBUS	1421
WILHELMUS	1438
ERASMUS SARTORIUS	1489
ERICH	1515
ANDERS JENSEN LJUNG	1530–1541
POUL	1546–1550
ANDERS OLSEN	1551–1557
NIELS POULSEN	1557–1563
JAKOB JONSEN	1563–1600
NIELS VOGNSEN	1600–1631

BRYTPUNKTEN, LANDSKRONA SVENSKT 1658:

JENS KJELDEN	1631–1667
--------------	-----------

SVENSKA TIDEN:

NICOLAUS HAMBREUS	1668–1677
JACOB ERNSTSEN BADEN	1677–1679
CANUTUS HAHN	1679
JONAS WIGMAN	1682–1684
JOHANNES HOFWERBERG	1685–1698
GILIUS ACHTSCHILLING	1698
THURE LIEBMAN	1698–1708
PETRUS HÖLLINGH	1708–1712
ANDERS STRÆTHOVIUS	1712–1720
PETRUS QUIDING	1720–1731
ERIK BURMARCK	1732–1746
ÅKE ENGSTRÖM	1748–1769
ENGELBRECHT TENGMARCK	1771–1812

Engelbrecht Tengmark höll den första gudstjänsten i Sofia Albertina den 7 december 1788.

KÄLLFÖRTECKNING

Anglert, Mats; Brorsson, Torbjörn; Larsson, Stefan; Reisnert, Anders. *Den lyckade staden Landskrona*. 2010. Landskrona Museum. ISBN 978-91-976702-5-8.

Burström, Per-Gunnar. *Byggnadsmaterial : Uppbyggnad, tillverkning och egenskaper*. 2007. Studentlitteratur AB, Lund.

Conti, Flavio. *Stilar i konsten: Renässansen*. 1978. Wahlström & Widstrand. ISBN 9146132015.

Conti, Flavio. *Stilar i konsten: Barocken*. 1978. Wahlström & Widstrand. ISBN 9146131981.

Conti, Flavio. *Stilar i konsten: Rokokon*. 1979. Wahlström & Widstrand. ISBN 9146133259.

Encyclopedia Britannica. 15th Edition. 1991. ISBN 0852295294.

Nationalencyklopedin. 1991. Bra Böcker AB, Höganäs. ISBN 917024619X.

Jönsson, Åke. *En skön och märkvärdig stad*. 1982. SW-tryck AB, Landskrona.

Jönsson, Åke. *Historien om en stad. Del 1, Landskrona 1413-1804*. 1993. Landskrona Kommun, Landskrona. ISBN 9163020971.

Lindholm, Fredrik. *Landskrona, från äldsta till nuvarande tid*. 1931. Aktiebolaget Österberghs boktryckeri, Landskrona.

Lovén, Nils Eberhard. *Landskrona under svenska tiden. Om Landskrona kyrkor och kyrkliga förhållanden*. 1909.

Nilsson, Harald. *Landskrona, 1413-1963. Historisk-topografisk beskrivning*. 1963.

Religionslexikonet. Andra upplagan. 2006. Forum. ISBN 9137128329.

Sjöcrona, Cornelius Hans. *Landskrona 1658-1933: en kortfattad skildring av*

Wåhlin, Hans. *Scania Antiqua*. 1931. Lundgrens söners boktryckeri, Malmö.

Wåhlin, Hans. *Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken*. 1939. Landby och Lundgrens Boktryckeri, Malmö.

Personlig kommunikation:

Degerman, Siv. Stadsträdgårdsmästare, Landskrona kommun.

Ekström, Örjan. Arkitekt SAR/MSA, f.d. stadsantikvarie i Landskrona.

Hermansson, Carita. Minnesbanken, Landskrona Museum.

Internetkällor:

Allt om bibeln (2012). <http://www.alltombibeln.se/bibelfragan/sjulius.htm> (hämtad 12 mars 2012)

Orglar (2012). <http://www.orglar.se> (hämtad 5 mars 2012)

Nippon Steel & Sumitomo Metal (2012). http://www.nssmc.com/product/catalog_download/pdf/A006en.pdf (hämtad 20 november 2012)

Slottet - Landskrona Citadell (2012). <http://www.citadellet.com/historia.html> (hämtad 23 mars 2012)

Svenska Akademiens ordbok (2012).

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/55/197.html> (hämtad 28 februari 2012)

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/127/91.html> (hämtad 3 april 2012)

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/118/130.html> (hämtad 27 november 2012)

Svenska kyrkan (2012). <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=783705> (hämtad 12 april 2012)

Stenmagasinet (2012).

<http://www.stenmagasinet.se/webshop.asp?TopMenuView=2&category=67&ucat=86&ucat2=84> (hämtad 27 november 2012)

Sveriges lantbruksuniversitet (2012).

<http://ex-epsilon.slu.se:8080/archive/00002311/01/F%C3%B6r-och-nackdelar-med-markplattor-av-natursten.pdf> (hämtad 27 november 2012)

Bildkällor:

- Bild 1. Lindholm. 1931.
Bild 2. Eget fotografi.
Bild 3. Wåhlin. 1939. *Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken*.
Bild 4. Wåhlin. 1939. *Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken*. Omarbetad version.
Bild 5. Egen illustration.
Bild 6. Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kryssvalv.png> (User: Mats Halldin)
Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tunnvalv.png> (User: Mats Halldin)
Bild 7. Google Earth, samt egen illustration.
Bild 8. Lindholm. 1931.
Bild 9-10. Wåhlin. 1939. *Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken*.
Bild 11. Wikipedia. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Doksaal_locatie.PNG (User: Isthmus)
Bild 12-19. Wåhlin. 1939. *Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken*.
Bild 20. Lindholm. 1931. Omarbetad version.
Bild 21. Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Klockorna.jpeg> (User: Tojti)
Bild 22. Anglert. 2010.
Bild 23-24. Wåhlin. 1931. *Scania Antiqua*.
Bild 25. Wåhlin. 1939. *Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken*.
Bild 26-34. Eget fotografi.
Bild 35. Info_Gamla_kyrkans_grund.pdf (Siv Degerman, stadsgårdsmästare, Landskrona kommun)
Bild 36. Kyrkansgrund_L-01.pdf (Siv Degerman, stadsgårdsmästare, Landskrona kommun)
Bild 37-42. Kyrkansgrund_L-02.pdf (Siv Degerman, stadsgårdsmästare, Landskrona kommun)
Bild 43-48. Eget fotografi.
Bild 49-52. Riksantikvarieämbetet.
Bild 53. Landskrona museum . Omarbetad version.
Bild 54. Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/File:Cathedrale_Saint_Jean_Lyon_ceiling_over_nave.jpg (User: Chris 73)
Bild 55. Landskrona museum . Omarbetad version.
Bild 56-57. Eget fotografi.
Bild 58. Lindholm. 1931.
Wikipedia. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:St_Petri_church_Malmo_Sweden_3.jpg (User: Sven Rosborn)
Bild 59-62. Eget fotografi.
Bild 63. Wikipedia. [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Skibet_\(Olai_Kirke\).JPG](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Skibet_(Olai_Kirke).JPG) (User: Orf3us)
- Bilaga 1. Lindholm. 1931. Efter Brunius (gjord av Tage Lindholm; en inte exakt kopia av bilden i Bilaga 5).
Bilaga 2. Lindholm. 1931. Efter Brunius.
Bilaga 3. Anglert. 2010.
Bilaga 4. Wåhlin. 1931. *Scania Antiqua*.
Bilaga 5. Wåhlin. 1939. *Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken*.
Bilaga 6. Egna fotografier.
Bilaga 7. Landskrona Museum (konstnärinna: Atsuko Hamanaka).
Bilaga 8. Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Langhaus.svg> (User: Algos)
Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mittelschiff.svg> (User: Algos)
Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seitenschiff.svg> (User: Algos)
Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Querhaus.svg> (User: Algos)
Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Binnenchor.svg> (User: Algos)
Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Apsis.svg> (User: Algos)
Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chorumgang.svg> (User: Algos)
Wikipedia. <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vierung.svg> (User: Algos)

Altare

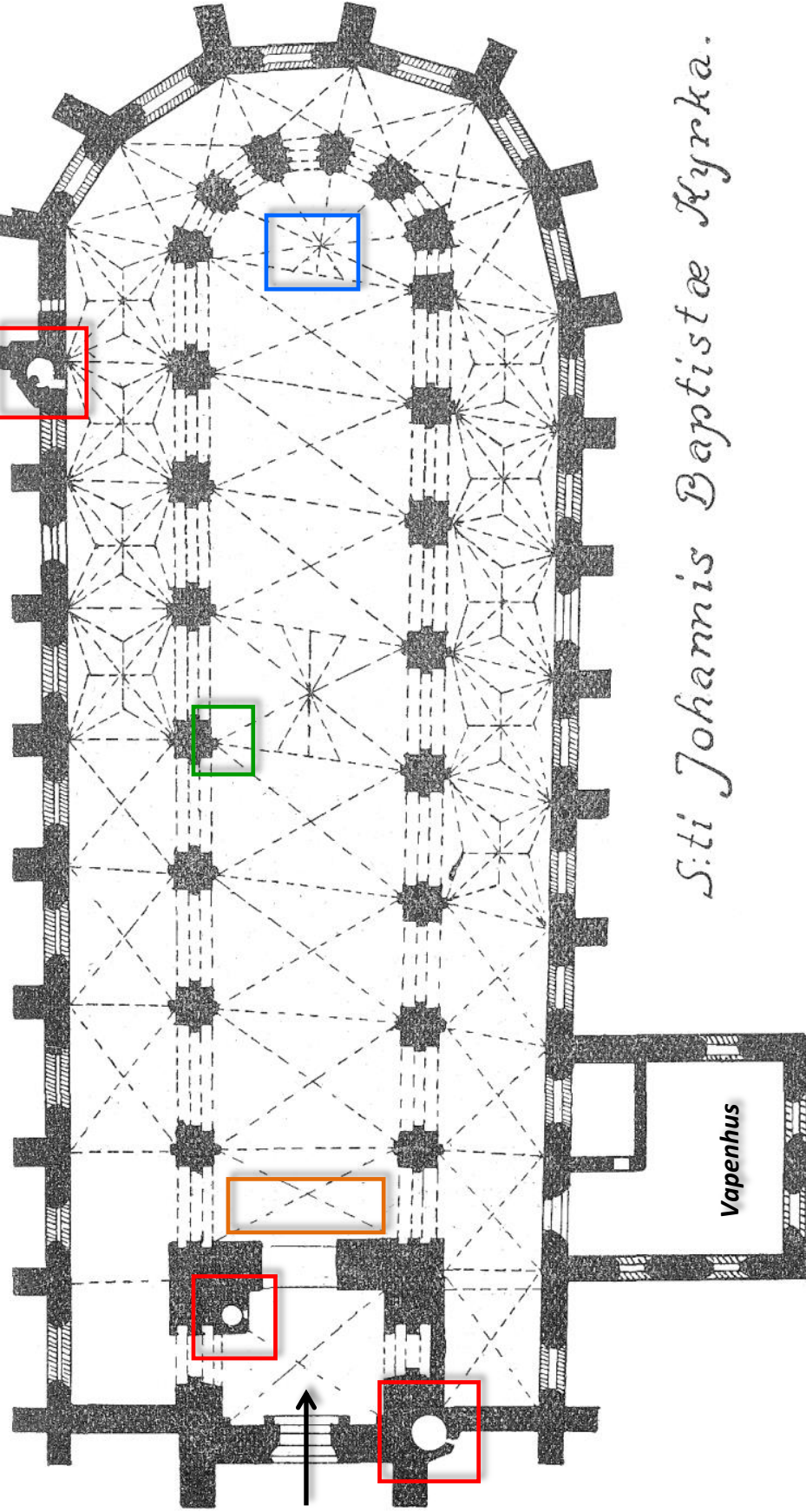
Orgel

Predikstol

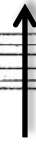
Trappuppgång

Sakristia

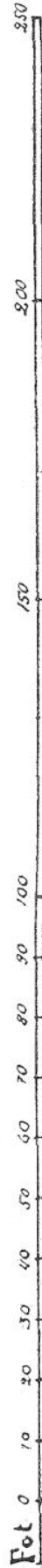

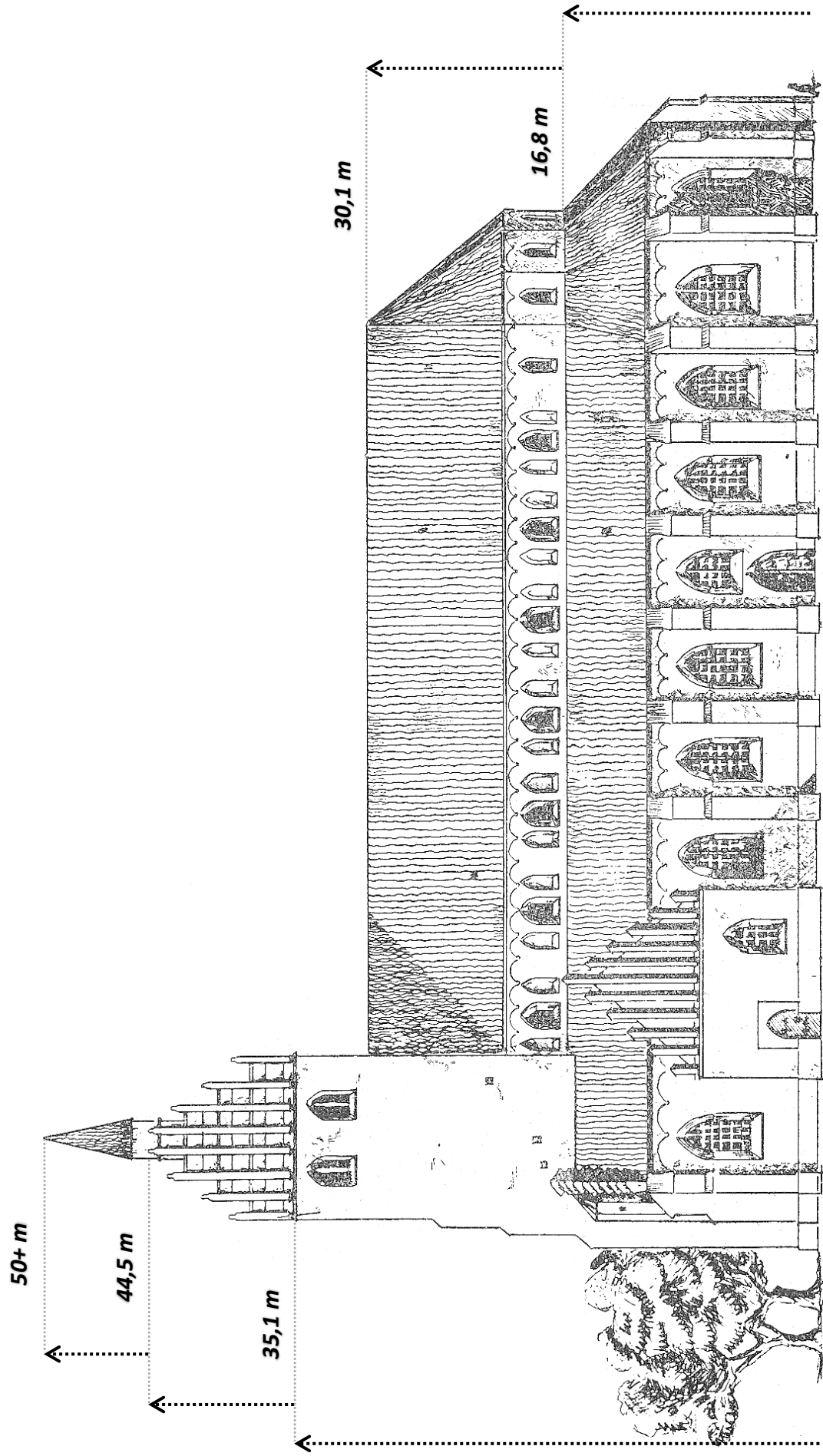
Torn

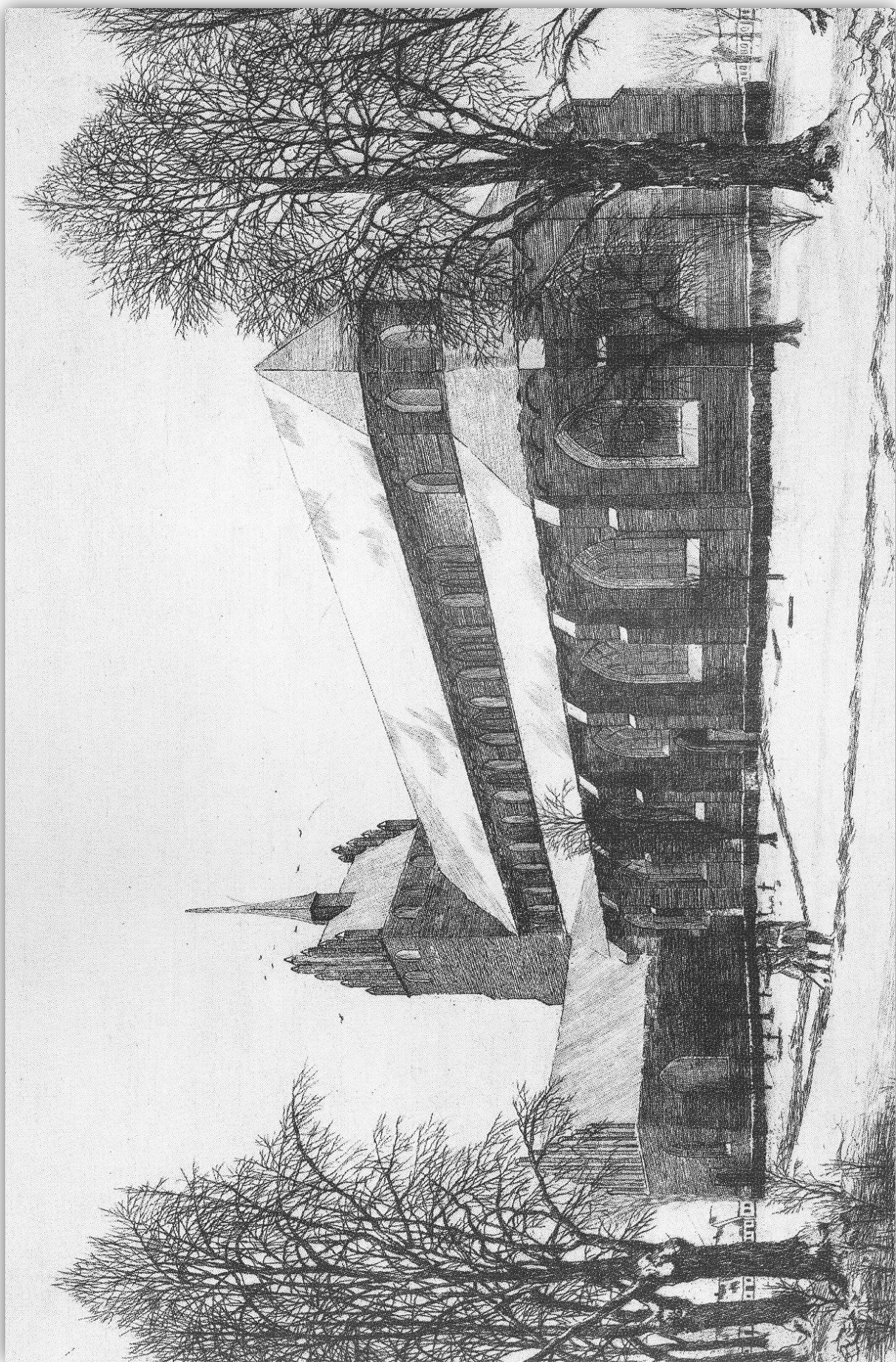

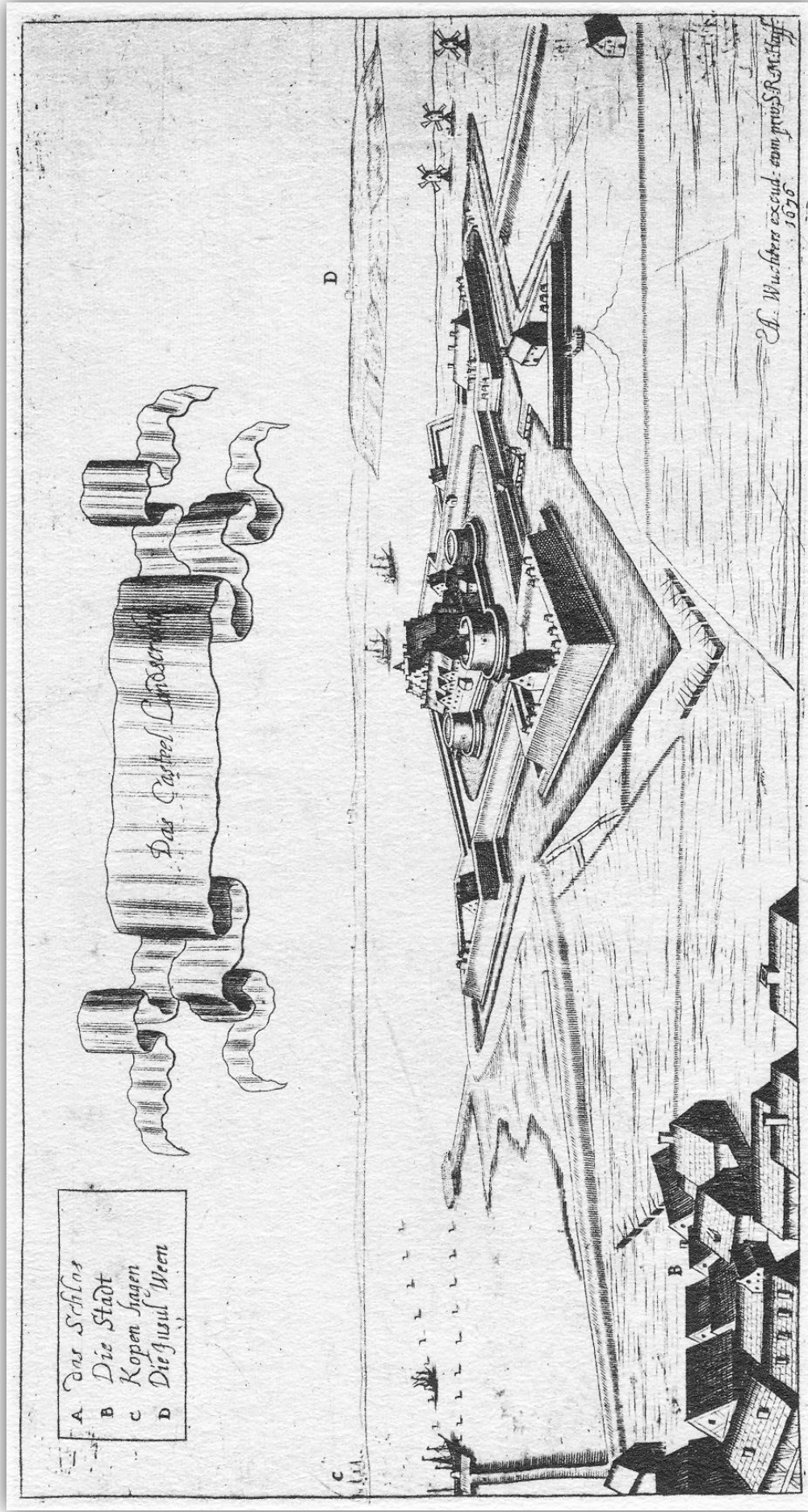
Vapenhus

S:t Johannis Baptistæ Kyrka.

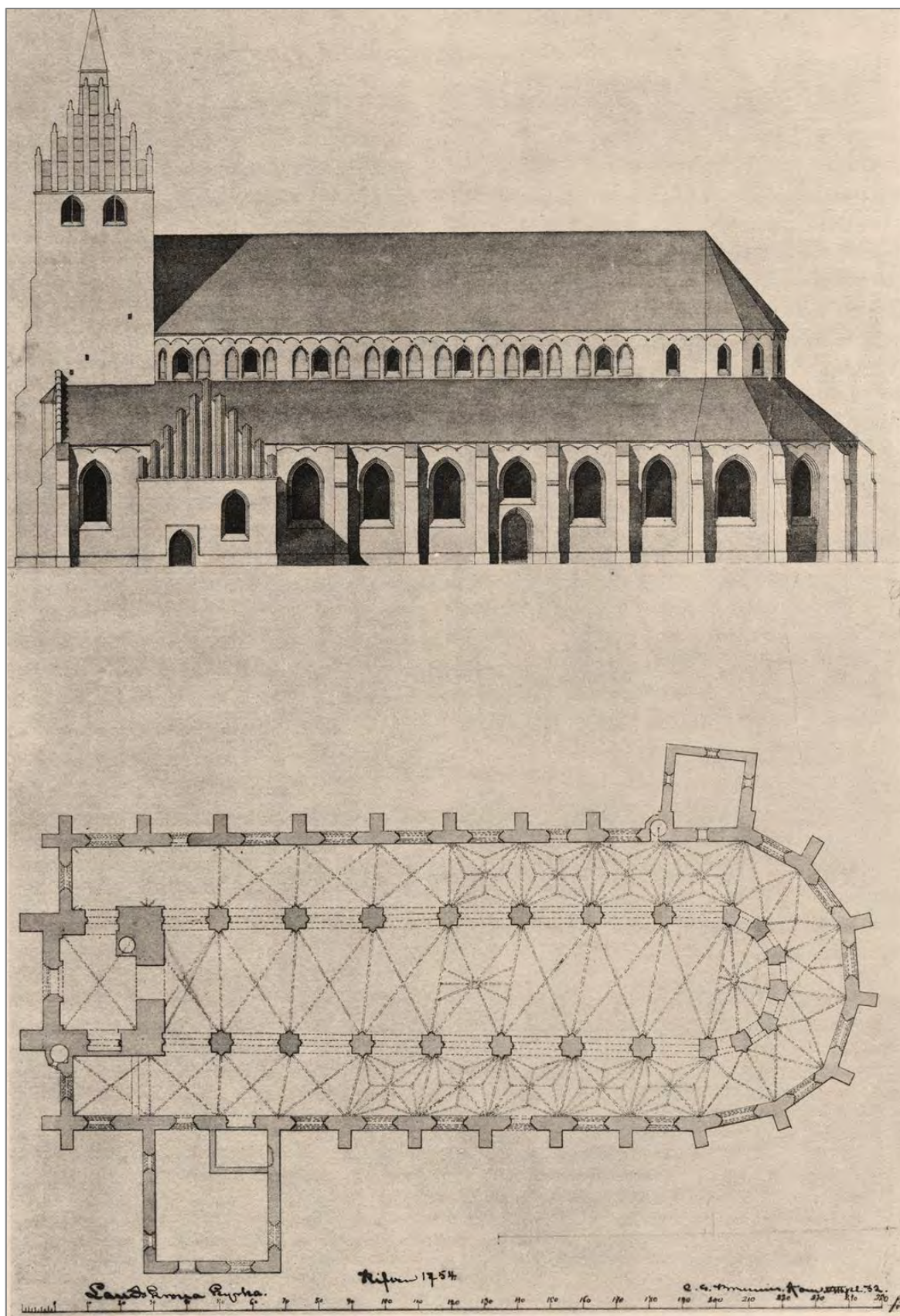

CITADELLET, FRÅN GAMLA KYRKANS TORN

År 1676, av Abraham Wuchters, dansk hovmålere. Förmodligen ritad från S:t Johannis Baptistae torn.

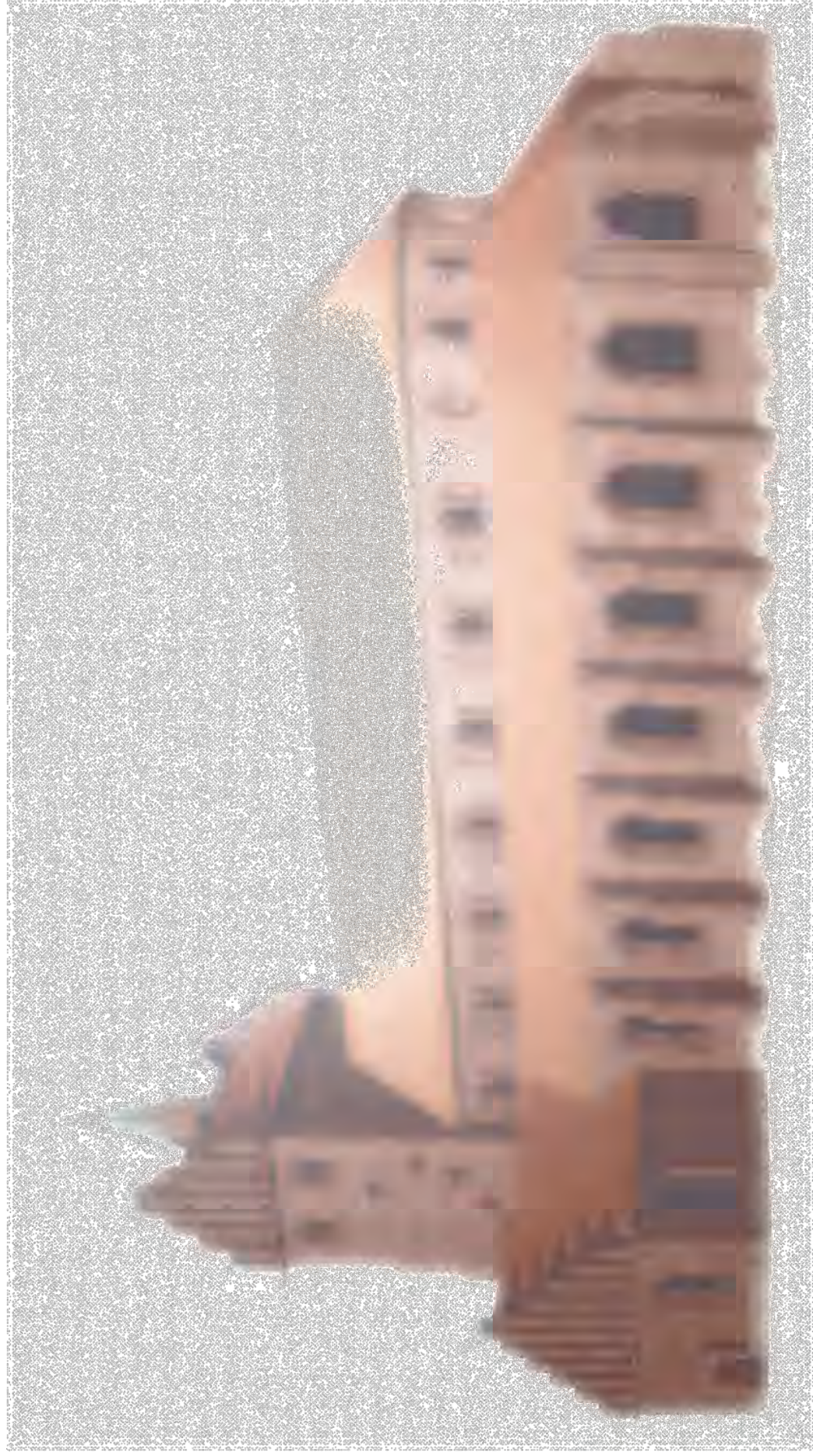
CARL GEORG BRUNIUS

Uppmättningsritningar av Sancti Johannis Baptistae.

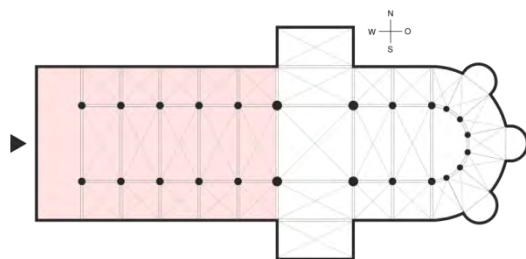
FÖRE OCH EFTER

Gamla kyrkans grund före och efter renoveringen 2012.

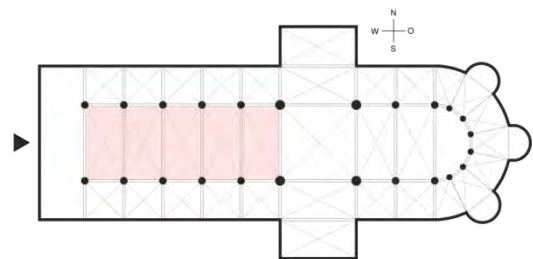

SANCTI JOHANNIS BAPTISTAE

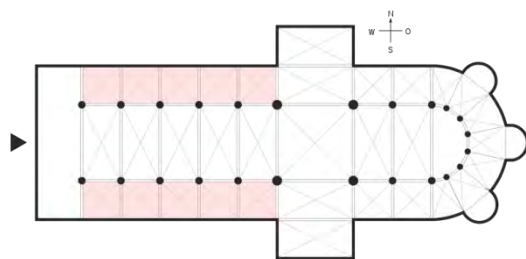
EN KYRKAS ANATOMI

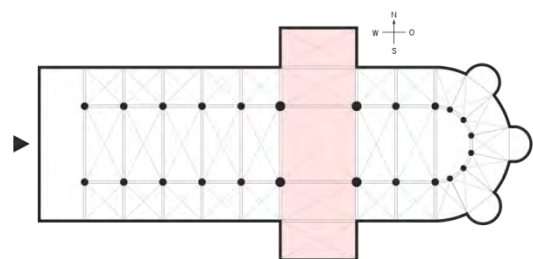
Långhus.

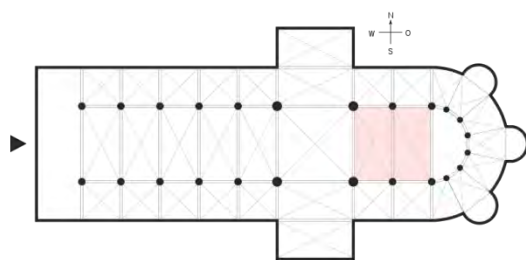
Mittskepp.

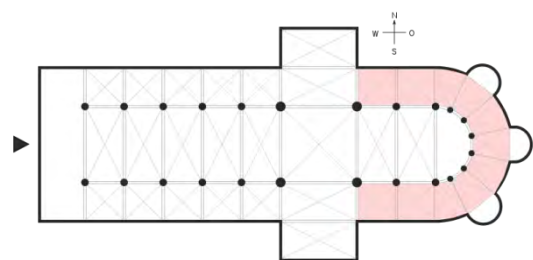
Sidoskepp.

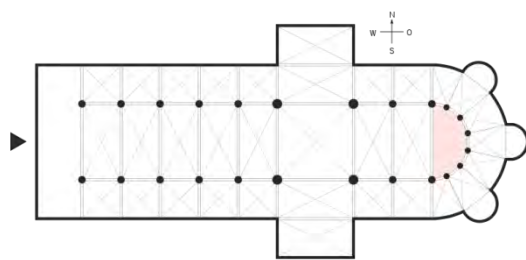
Tvärskepp.

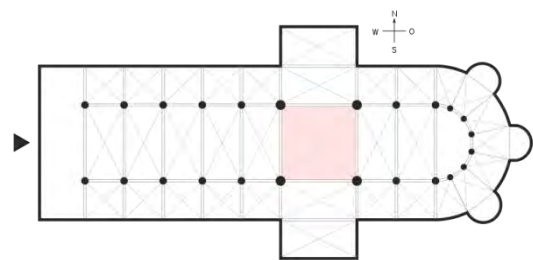
Kor.

Koromgång (ambulatorium) med omarkerad kapellkrans (de tre utbuktningarna).

Absid.

Korsmitt.

Denna bok har tillkommit genom ett projekt inom Folkuniversitetet i Landskrona med stadens 600-årsjubileum i åtanke. Författaren Johan Truedsson von Wowern har gått igenom tillgänglig litteratur om "Gamla kyrkan" i Landskrona, eller som den egentligen hette: *Sancti Johannis Baptistae*.

Boken är ett försök att sammanställa information om den gamla kyrkan, komma med lite nya vinklar och presentera det i format som är tillgängliga för i stort sett alla som är intresserade, genom publicering på Internet och i bokform. Under arbetet har författaren använt tidigare opublicerat material som förändrar bilden av maktspelet bakom kyrkans historia.

Alla som vill kan nu lära sig lite mer om den kyrka som under mer än 300 år var en central byggnad i Landskrona. Platsen där kyrkan en gång låg har blivit en viktig mötesplats i staden och var också platsen där Landskronas officiella 600-årsdag firades den 20 mars 2013. Vid detta tillfälle överlämnades ett exemplar av boken till kung Carl XVI Gustaf.

Folkuniversitetet

Kursverksamheten vid Lunds universitet